

Germà Bel

«El futur és augmentar l'intercanvi amb la resta del món i rebaixar-lo respecte l'Estat espanyol»

Una conversa amb Marcel Coderch

EINES 16

Ramon Alcoberro
Sebastià Bennasar
Xavier Cuadras i Morató
Enrique Jorge
Josep Maria Figueres
Jordi Garcia
Marta Gonzalez
Anna Herranz
Josep Huguet
Oriol Illa
Steve Jobs
Òscar Mascarilla
Daniel Nicholls
Agustí Nicolau Coll
Jordi Oliver
Francesc Roca
Genís Roca
Antoni Segura
Antoni Soy
Tània Verge
Vidal Vidal

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

President

Josep Huguet

Vicepresidenta

Alba Castellví

Director

Josep Vall

Vocals

Pilar Albiol

Josep Bargalló

Carles Bonet

Joan Casamitjana

Marina Llansana

Eduard López

Marta Rovira

Anna Simó

Administració

Joan Almacellas

**Arxiu,
Biblioteca
i Documentació**

Natàlia Lara

**Secció
d'Estudis**

Històrics

Àngel Ramos

**Secció
d'Estudis**

Polítics

Arnau Albert

**Secció
d'Estudis**

Socioeconòmics

Isabel Nonell

EINES

16

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i EINES no s'hi identifica necessàriament. Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'EINES.

En enviar el seu treball a la redacció d'EINES, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet. Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a eines@irla.cat

Agraïments

Guifré Ballesté
Santi Bracons
Alba Castellví
Ignasi Centelles
Glòria Comellas
Sergi Figueres
Roger Guiu
Elisenda Paluzie
Vicent Partal
Jordi Via

Projecte gràfic

Suki design

Maquetació

Lourdes Martinez

Impressió

Gràfiques Cuscó
Dipòsit Legal B-31564-07
ISSN 2013-1518

Director

Josep Vall

Coordinació

Arnau Albert

Correcció lingüística

Marta Molina

Redacció

eines@irla.cat

Subscripcions

Joan Almacellas
Telèfon 93 567 78 63
administracio@irla.cat

Aquesta revista ha rebut un ajut de la Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas per la seva difusió a biblioteques, centres culturals i universitats de l'Estat espanyol per a tots els números editats l'any 2011.

Sumari

5	PORTAL
Repensar la nació, construir l'Estat
Josep Huguet	16	ELECCIONS
Les eleccions de la revolta del gessamí
Antoni Segura
6	INCORRECTE
En defensa dels deures
Oriol Illa	19	CONNEXIONS
Un nou model de prosperitat
Jordi Oliver
8	REPTES
Respostes subregionals als reptes globals
Daniel Nicholls	27	Empresa i economia productiva
versus inestabilitat i crisi financera
Antoni Soy
10	VOLTA EL MÓN...
L'eurozona i el risc de la triple D
Anna Herranz	43	Cooperativisme
per sortir (bé) del túnel
Jordi Garcia
12	...I TORNA AL BORN
A pilota passada
Vidal Vidal	51	Internacionalització:
el futur de l'economia catalana
Òscar Mascarilla
14	NYERROS I CADELLS
Cal un codi ètic per a les xarxes socials?
Ramon Alcoberro
Genís Roca	57	NAVEGADOR
Créixer per repartir o repartir per créixer
Marta Gonzalez
Enrique Jorge

69 FÒRUM

Germà Bel

**«El futur és augmentar l'intercanvi
amb la resta del món i rebaixar-lo
respecte l'Estat espanyol»**

Una conversa amb Marcel Coderch

81 VARIABLES

Les quotes de gènere a examen

Tània Verge

93 FULL DE CàLCUL

**El col·lapse i la reforma del sistema
financer mundial (2007-2011)**

Xavier Cuadras i Morató

103 ARXIU

**Lluís Companys: aproximació a la
bibliografia recent (2000-2010)**

Josep Maria Figueres

113 EXPLORADOR

**Identitat, nacionalisme
i independentisme al Quebec**

Agustí Nicolau Coll

123 FINESTRA

**Discurs de Steve Jobs
a la Stanford University**

128 CLÀSSIC

***El cabdill Seattle. Un cavaller per
instint. La seva eloqüència nativa.
Etc., Etc.***

132 TRIBUT

***L'Aptitud Econòmica de Catalunya,
de Carles Pi i Sunyer.***

Francesc Roca

134 FILMOTECA

***A la recerca d'en Forrester,
de Gus Van Sant***

Sebastià Bennasar

136 PUNT DE LLIBRES

PORTAL

Repensar la nació, construir l'Estat

Convocada a la primavera de 2011, tindrà lloc al llarg del 2012 la Conferència d'Esquerres per la República Catalana que pretén, davant la triple crisi que viu el país —econòmica, de l'estat del benestar i de les relacions Catalunya/Espanya— obrir un debat sense límits sobre propostes innovadores i creatives per repensar la nostra societat i la nostra nació, al mateix temps que ens serveixi per dissenyar camins inexplorats cap a la consecució d'un Estat propi que per definició haurà de ser diferent als coneguts fins ara. En aquest marc, una de les línies de debat clau es mou entorn a l'economia. Aquest EINES que teniu a les mans és una aportació en aquesta direcció, proposant quatre grans qüestions que hem de replantejar-nos per encarar el futur.

La primera és la necessitat d'un canvi de model productiu, el qual ha de passar d'un creixement exponencial del consum d'energia fòssil al consum contingut d'energia renovable; perquè així ho exigeix l'equilibri del Planeta, però també la necessària reindustrialització d'una Europa condemnada a perdre bona part de manufactura industrial a favor dels països emergents. Aquest canvi significa una aposta per una nació en xarxa, utilitzant a fons les TIC per multiplicar l'eficiència i alhora garantir la no dependència en sectors claus com l'energia, l'aigua i l'alimentació.

Una segona qüestió és la domesticació i regulació del capitalisme financer per evitar les ensulsiades posteriors a l'esclat de les bombolles. En aquest mateix àmbit, cal innovar seguint el model de les finances ètiques per donar suport a l'eco-

nomia productiva, alhora que també ens hem de mostrar creatius alhora de promoure sistemes fiscals redistributius que no siguin desincentivadors de les persones emprenedores i territoris amb iniciativa.

La tercera qüestió consisteix en repensar la forma d'organitzar i fer empresa, superant la rigidesa laboral; eliminant els privilegis de les castes corporatives; avançant cap a models horitzontals en l'organigrama intern de les empreses; garantint la participació dels treballadors en la informació, les decisions i els beneficis de les empreses —i dels sacrificis quan s'escaigui—; i bastint un pas de la disciplina laboral cap a la passió per la feina.

Finalment, la quarta qüestió que us proposem és el posicionament de Catalunya en el marc global, amb les seves oportunitats i amenaces. Aquí cal veure les estratègies d'internacionalització basades en aliances intel·ligents amb els estats forts d'Europa —l'eix franco-germànic— i els més innovadors —els països nòrdics, Suïssa...—, alhora que també cal desenvolupar una visió geopolítica de les relacions internacionals sobretot amb el nord d'Àfrica i els estats emergents democràtics com Brasil i Índia. ◀

José Huguet
President de la Fundació Josep Irla
jhuguet@irla.cat

Oriol Ila
Director de la Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia
fundacio@ferrerguardia.org

INCORRECTE

En defensa dels deures

«Allò que és bo s'ha de fer i el nostre deure només es pot definir com aquella acció que causarà més bé»

George E. Moore

Afirmava Norberto Bobbio que drets i deures són correlatius. Que són indestruïbles, com ho són el pare i el fill i que, en conseqüència, no poden existir un sense l'altre. Tanmateix, la història i sobretot el present de les dues cares d'aquesta moneda, han sofert distorsions que han contribuït a la idealització dels drets i a l'estigmatització dels deures.

Tradicionalment, la profusió dels deures s'ha presentat com un codi moral o jurídic —per tant amb caràcter d'obligatorietat—, i sempre han estat més pensats per a protegir la societat en general que no pas l'individu. En canvi, la història dels drets és, en certa forma, la història de la conquesta per a la llibertat. A mida que l'individu anava assolint drets era o, si més no, ho semblava, més lliure. Per tant, l'assumpció de deures, emparentada amb la llei i amb llur compliment sobretot s'ha explicat des d'un cert discurs d'esquerra dogmàtica, com l'expressió política del conservadorisme no transigent.

Quan el filòsof José Antonio Marina afirma que, «jo sóc legislador dels meus drets i n'he d'acceptar sense remei les conseqüències, els deures», ens està oferint alguna pista sobre la necessitat que existeix de tornar a recuperar l'esperit indissociable de drets i deures. La vinculació entre allò just i el compliment del deure és una herència del dret romà. Des d'aleshores el deure és una opció individual que es pren per a la necessària cura de les coses, les persones o les institucions al servei del bé o de l'interès comú. Per això, si defensem una concepció republicana de la societat, interessa la perspectiva que vincula el deure a una certa noció de justícia. Aquesta vessant del deure no s'ha

de confondre amb l'obligació política que comporta l'estricta compliment de la llei, sinó com la resposta individual, voluntària i lliure que conforma la nostra ètica envers tot allò que és col·lectiu. El deure es planteja com una obligació, només, quan l'individu és incapaç de discernir entre el que és (mal) i el que ha de ser (bé). D'aquesta manera, des d'un plantejament republicà, el deure no és acceptable com a obligació perquè el republicanisme rebutja tota idea de dominació, subordinació i/o imposició, sinó que s'ha d'entendre com la responsabilitat que es desprèn de la solidaritat que exercim sobre els drets dels altres ciutadans.

Per tot això, el deure i el seu compliment són un imperatiu que ens exigim a l'hora de defensar la comunitat. Si no més pensem en l'individu, el dret prima sobre el deure. Però si creiem que cal una organització col·lectiva i comunitària, defensarem el deure igual que el dret. El republicanisme defensa l'ètica civil i, aquesta, no és més que el compromís del deure moral que tot ciutadà té envers la seva comunitat, societat o país.

Per Immanuel Kant, «el deure es defineix com allò que s'ha de fer per respecte a la llei» i, certament, fins no fa massa temps, els deures de les perso-

nes passaven per obeir i complir la llei. Però en una societat democràtica, el deure transcendeix aquesta definició i passa de l'obediència al compromís o la responsabilitat. Què he de fer? una pregunta quotidiana a la que Kant busca resposta. Sense un patró moral únic, vol dir que se'ns és permès fer tot el que vulguem? Com sabem si un fet està bé o no? L'ètica no es pot basar ni en l'antropologia ni en la teologia, sinó en la raó. La intenció amb la que fem les nostres accions és la guia que ens ha d'orientar alhora de discriminar què es fa amb bona voluntat i què no. I la raó n'és la resposta per discernir quan actuem amb bona voluntat, que vindria a ser el mateix que dir que actuem d'acord amb el nostre deure.

D'aquí prové l'imperatiu categòric de la forma «fes això», sense condicions i en qualsevol circumstància. És a dir, una premissa que només seria útil si desitgèssim que esdevingués universal. No podem demanar deures que siguin particulars i personals, sinó vàlids per a tothom. Però Kant diu més, l'ètica ha de ser racional. Vol dir que les lleis — les normes que s'han establert — han de ser reconegudes per l'individu i no acceptades acriticament. Aquí és on apareix una certa essència republicana que afirma com a república la comu-

nitat d'individus lliures que lliurement s'atorguen drets sobre la base voluntària d'uns deures.

Si des d'una perspectiva teòrica els deures són un exercici de responsabilitat, des d'una perspectiva pràctica, aquests poden ser de naturalesa molt diferent: (1) els que ho són per costum, com saludar o menjar amb respecte; (2) els que són jurídics, com el límit de velocitat; (3) els morals, que són els que complim per pressió social o per convenciment personal; i (4), els ètics, que són la moral universal, deures basats en la força de la raó, com no matar, no agredir, no robar...

En conclusió, una societat moderna que defensa els drets com a conquesta política, ha de procurar la defensa i l'exercici dels deures per responsabilitat moral o, el que és el mateix, per ètica ciutadana. Des d'un punt de vista democràtic i humanista, una educació en valors ha d'incentivar l'autodeterminació personal i això passa pel compromís amb el deure de respecte als altres i envers la comunitat. Només des d'aquest compromís, la lluita pels drets i les llibertats serà una utopia possible. ◀

Daniel Nicholls
Professor de Relacions Internacionals a la UVic
daniel.nicholls@uvic.cat

Respostes subregionals als reptes globals

A mesura que la crisi internacional s'agreuja, es fa com a mínim estrany veure com el debat sobre el paper dels organismes internacionals en la solució dels problemes globals brilla per la seva absència. Per tant, si no esperem que compleixin funcions de governança global, cal revisar quin sentit tenen les institucions internacionals. S'ha vist com l'abús que els estats més potents fan de les institucions compartides, els hi resta legitimitat i eficàcia, fins a tal punt que es converteixen en una mena de monstre de Frankenstein que ataca a tothom, incloent els seus creadors. La crisi actual va començar als EUA, però la seva propagació mundial es produeix per les polítiques neoliberals i desreguladores que el Consens de Washington ha promogut mitjançant les institucions financeres internacional. Com a resultat, els uns fluxos de capital són més grans i més ràpids, però també menys previsibles, per la qual cosa, les mateixes institucions es troben desarmades davant una crisi que està devastant les economies d'Europa i els EUA.

De la mateixa manera, els mercats han condicionat la sobirania dels estats en la vessant econòmica i, com a conseqüència, les polítiques socials i les decisions de despesa i de taxació es veuen sotmeses a les reaccions de les *ratings agencies*. Lluny queda l'època on la governança estatal era suficient per satisfer l'agenda domèstica i el control sobre la política monetària permetia gestionar la balança de pagaments. De fet, el gran error dels moviments de protesta envers la situació actual com el 15M és no adonar-se de la futilitat de reclamar solucions als governs estatals i autonòmics per problemes que sobrepassen la seva capacitat d'actuació.

Si ni les institucions internacionals ni els estats ens ofereixen solucions als problemes globals, com es pot donar resposta a la demanda social d'un món segur, just i estable? Una sortida emergent és la creació d'iniciatives intergovernamentals a nivell subregional. Després de la crisi econòmica asiàtica de 1997 els estats de l'Asso-

Les relacions internacionals basades en l'explotació són cosa del passat. El futur passa per la participació en xarxa de les subregions davant les vicissituds de la globalització

ciació de les Nacions del Sud-est Asiàtic (ASEAN) més la Xina, Japó i Corea del Sud van fundar la Iniciativa de Chiang Mai per garantir l'estabilitat monetària de la zona. A Amèrica Llatina, durant els anys 1990, les receptes neoliberals eren la moneda de canvi pels préstecs i les inversions de les institucions financeres mundials. Però a mesura que s'evidenciava que aquestes polítiques afavorien poc el desenvolupament i que fins i tot empitjoraven la distribució de la riquesa, la societat va començar a rebutjar les intromissions a la política domèstica i a donar suport a formacions d'esquerra i centre esquerra. Aquest procés ha canviat el paisatge polític de la regió, i amb més consens entre governs i un nou entusiasme per cooperar, Brasil ha liderat la creació de la subregió de Amèrica del Sud i la institució de la Unió de les Nacions Sud-americanes (UNASUR). Tant l'UNASUR com l'ASEAN marginen altres institucions regionals liderades pels EUA —com la Cooperació Econòmica de l'Àsia-Pacífic o l'Organització d'Estatos Americans—, deixant clar que les relacions bilaterals basades en l'explotació són cosa del passat i que el futur passa per la participació en xarxa dins de les subregions amb el fi de protegir-se davant les vicissituds de la globalització. D'aquesta manera, no és del tot estrafolari pensar que la propera mani-

festació d'aquest fenomen podria ser la creació de la subregió d'Europa del Nord dins d'una UE de dues velocitats.

Un marc a través del qual es pot analitzar aquest fenomen és el *network analysis*, que avança que més enllà del poder material, el poder també és relacional. Els estats més ben connectats o millor posicionats dins d'una xarxa gaudeixen de més poder, i les xarxes més denses tenen *network power* a nivell estructural. Segons aquest marc d'anàlisi, la cooperació és més probable si els lligams entre els estats són intensos, compartint interessos i identitats, ja que la identificació mútua reforça objectius comuns i per tant, redueix el risc moral que planeja sobre projectes col·lectius. Aquestes condicions es donen amb més probabilitats, a les subregions, ja que pateixen els mateixos efectes de la globalització i tenen una herència cultural que uneix els seus membres. A més a més, el reduït nombre de membres de les subregions fa que sigui més fàcil aconseguir un consens i més difícil d'esquivar les responsabilitats assumides. A més, aquestes institucions intergovernamentals tenen un baix nivell d'institucionalització, és a dir, promouen la cooperació voluntària sense promulgar lleis i tractats que prescriuen els comportaments dels estats. Des del *network analysis*, aquestes institucions flexibles

i hàbils són tant la conseqüència com la causa de la cooperació.

Els problemes d'acció col·lectiva fan que aquesta solució no pugui funcionar de manera universal, i els estats més pobres amb governs amb menys legitimitat són els que gasten els recursos en el manteniment del control intern i no volen obrir la societat a les influències externes que la cooperació comporta. No obstant, la unió entre estats és el que els dóna més capacitat de negociació davant els més forts i més possibilitats de protegir-se contra les forces estructurals globals. Aquest és el pas cap a un món més just i més estable. ◀

L'eurozona i el risc de la triple D

En el seu discurs davant del moviment *Occupy Wall Street* el passat octubre, el filòsof Slavoj Žižek posava un símil ben gràfic per fer entendre en quin moment de la crisi del capitalisme ens trobem: com passa als dibuixos animats, diu Žižek, les elits polítiques i econòmiques ja estan damunt del precipici, però continuen corrent al buit, evitant mirar avall per no caure. L'analogia del pensador eslovè també sembla pertinent per descriure la situació que es viu a la UE, on la política i les finances fa mesos que s'entesten en promoure mitges reformes, mentre la zona euro continua amenaçant d'entrar en caiguda lliure. Alhora, mentre vivim pendants de com reaccionen les tres agències de qualificació que poden canviar el signe dels mercats internacionals, perdem de vista el deteriorament d'un actiu molt més preuat: la democràcia. La seva credibilitat corre el risc de devaluar-se de la A a la D, la lletra amb la qual les agències de qualificació identifiquen els «productes escombraria».

Una primera D és la de la despolitització de l'economia, és a dir, una situació en què sembla que no hi ha més solució objectiva a la crisi que l'austeritat fiscal, com si el deute públic fos la font del problema i no la conseqüència de desajustos molt més profunds. Així, renunciant a actuar sobre aspectes com el descontrol dels mercats financers o l'absència de mecanismes per gestionar les asimetries estructurals entre les economies europees, la prioritat ha estat limitar la despesa pública. Els estats membres han acordat constitucionalitzar el compromís de disciplina fiscal en els seus respectius ordenaments jurídics —com ja va fer l'Estat espanyol en ple mes d'agost i sense debat—, i dotar la Comissió Europea de poders per supervisar i esmenar els comptes públics dels estats membres, sense especificar quines prerrogatives tindrà el Parlament Europeu per controlar la Comissió en aquesta nova funció. En els casos més extrems de Grècia i Itàlia, les decisions econòmiques s'han deixat a mans de «governos tecnòcrates», la legitimitat dels quals no deriva de les urnes i per

El veritable precipici no és la pèrdua de confiança dels mercats en l'eurozona, sinó el desplom de la confiança dels ciutadans en la democràcia i el projecte de construcció europea

tant tampoc se'ls podrà demanar que rendeixin comptes davant la ciutadania.

Una segona D és la del desequilibri social. Aquest desembre es feia públic un informe on es revela com l'actual crisi —i la gestió d'aquesta— està afectant les societats europees. Segons dades de la Comissió, 115 milions d'europeus —un 23% de la població— es troben en risc d'exclusió social. La pobresa afecta fins i tot un 8% de les persones que disposen d'una feina, i la desigualtat entre rics i pobres segueix creixent, també en aquells països tradicionalment més igualitaris, com Alemanya o els països nòrdics. Alhora, la distància entre les economies més fortes i les més febles de l'eurozona també porta camí d'ampliar-se. Així, si continuen les reticències com les d'Alemanya a dotar el Banc Central Europeu d'instruments per blindar les economies europees davant d'atacs especulatiu, els estats que estiguin al punt de mira dels mercats continuaran tenint problemes per finançar-se a interessos raonables, hipotecant encara més el seu creixement futur. Succedanis com el Fons de Rescat, ja s'ha vist que no tranquil·litzen als mercats, donat que un «fons» és, per definició, limitat i les tensions polítiques que genera el seu funcionament sempre podran ser un pretext d'incertesa per als inversors. En aquest sentit, sense una veritable unió

fiscal, el reforçament de les obligacions d'austeritat o l'amenaça de futures sancions als països «indisciplinats», com ara suspendre'ls els fons estructurals, no faran més que dificultar la solvència i capacitat de creixement de les economies més febles.

Una tercera D és la de la desintegració europea. Així, hem vist com la crisi econòmica ha comportat un reforçament de l'intergovernamentalisme a la UE, en detriment de la iniciativa de les institucions comunitàries que el Tractat de Lisboa semblava que havia enfortit. Per alguns, la proposta del Consell Europeu d'estrènyer els mecanismes de disciplina fiscal a l'eurozona és un primer pas cap a una futura unió fiscal. Però donada la negativa del Regne Unit a involucrar-se en res que soni a harmonització, el Consell va decidir que els nous mecanismes s'adoptin a través d'un tractat intergovernamental fora del marc jurídic europeu. Així doncs, més que un pas en la integració europea, aquest nou tractat pot limitar encara més el mètode comunitari i la possibilitat dels parlaments, ja siguin nacionals o europeu, d'exercir el control democràtic sobre les finances públiques.

Però també cal destacar alguns «brots verds», en forma de veus fermes a favor de canviar el curs de les coses. Per exemple, el Comissari Europeu

d'affers socials, Laszlo Andor, criticava recentment la insostenibilitat de l'actual política d'austeritat sense política fiscal comuna. També, des del Parlament Europeu, s'han tornat a sentir veus que reclamen l'elecció directa del President de la Comissió i del Consell per tal que pugui haver-hi passos cap a un govern econòmic europeu amb la legitimitat democràtica corresponent. O també és possible pensar que un canvi de signe polític a l'Estat francès i Alemanya donarà un context favorable a mesures com els eurobons. Si no es produeixen reformes estructurals, ens podem trobar ben aviat que el veritable precipici no és la pèrdua de confiança dels mercats en l'eurozona, sinó el desplom de la confiança dels ciutadans en la democràcia i el projecte de construcció europea. ◀

Vidal Vidal
Escriptor
vidal@gencat.cat

...I TORNA AL BORN

A pilota passada

El tripartit ha arruïnat el país. El tripartit ha empobrit Catalunya i, de retruc, tots els catalans. El tripartit va estirar més el braç que la màniga, va malgastar de forma irresponsable... I ara en paguem tots plegats les conseqüències. No podem fer res, més enllà de tapar forats. I retallar. Retallar tot allò que es mou o respira. Perquè les retallades són culpa del tripartit, aquell govern que tenia la mà foradada, i que ara no ens deixa altre remei que recórrer a les tisores.

No em diguin que no han sentit mai arguments com els citats o similars. És més, diria que són a l'ordre del dia en veu de dirigents governamentals o tertulians i articulistes que no paren de justificar l'acció de govern —cada vegada costa més distingir segons quins columnistes d'agents d'agitació i propaganda al servei del partit que governa actualment. La consigna ha estat, és i em temo que continuarà sent carregar tots els neulers al gabinet anterior. El culpable de tots els mals passats, presents i futurs, inclosa la falta de bolets als boscos catalans aquesta passada tardor, no per causa de les pluges escasses i tardanes, sinó del diabòlic tripartit.

El problema és que la població, espantada per la crisi i desitjosa de buscar un culpable, s'ha empassat majoritàriament el missatge que criminalitza els que manaven fins fa un any, mentre que els que manen ara disposen de totes les butlles hagudes i per haver. La nefasta actuació tripartida és la font de totes les desgràcies. Així tan senzill i tan clar. Qui no compraria una idea tan planera i entenedora? A més, com que la major part d'opinadors i mitjans s'abonen a aquesta línia argumental, acaba plovent sobre mullat. Ningú no dubta de la veracitat del missatge.

A pilota passada, tothom és bon gestor. Si haguéssim sabut com havien d'anar les coses, tots ho hauríem fet bé. Però resulta que ningú no té una bola de vidre que endevini el futur, si més no en aquest àmbit de les finances públiques. Si el conseller Castells, per dir un nom, hagués entrevist com havia d'evolucionar l'estat de l'economia i com l'actual dalta baix havia d'incidir en els comptes de l'administració catalana, de ben segur que hauria adoptat

Molts dels que ara es queixen des del Govern que el tripartit va despendre sense esma ni control ni contenció, eren els que més inversions demanaven quan eren a l'oposició

unes altres decisions. Però ni el conseller Castells ni molts altres espavilats que ara presumeixen de vius no en tenien ni idea.

És fàcil penjar-li el mort a algú. A pilota passada, repeteixo. És fàcil, quan la història ja s'ha escrit, que surti algun llest proclamant que les coses i els números s'havien d'haver fet d'una o altra manera, i que aleshores tot hauria acabat quadrant. Molt bé. Però això no ho sabien i ni tan sols ho imaginaven aquells que aleshores detenien el poder ni tampoc els que estaven a l'oposició.

Potser sí que ja seria hora, davant de tota aquesta tabarra acusatòria, que algú amb una mica de paciència es dediqués a recopilar retalls de premsa amb declaracions públiques o propostes parlamentàries denunciant falta d'inversions o exigint més diners per a segons quins projectes. Estic segur que el treball d'hemeroteca ens depararia alguna sorpresa. Com ara constatar que bastants que ara es queixen des d'instàncies governamentals que el tripartit va despendre sense esma ni control ni contenció, eren quan feien el paper de ferotges opositors els que més inversions demanaven. Vull dir que si els consellers competents els haguessin fet cas, el muntant del dèficit autonòmic s'hauria multiplicat.

I el que val pels polítics val també pels periodistes. Quants titulars no ens

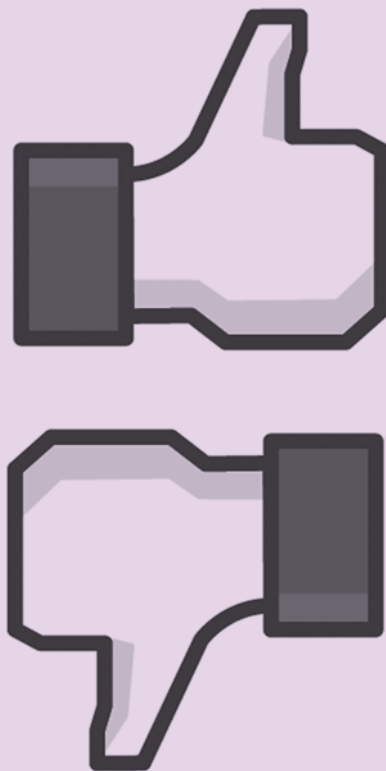
venen al cap a la premsa nacional o comarcal condemnant determinat conseller o director general perquè es negava a afliuixar la mosca per atendre alguna petició sectorial o territorial. Ara alguns d'aquells setciències amb tribuna lamenten que tal vegada se'ls hagués fet cas... però sense reconèixer la seva part de responsabilitat, és clar, perquè és sabut que els periodistes, a diferència dels polítics, no s'equivoquen mai.

Abans de la crisi, tothom sopava dos cops. Això és un fet, ens plagui més o menys recordar-ho. Tothom anava sobrat. Eren molts pocs els aixafaguitarres que gosaven aigualir el vi de la festa, el banquet de l'abundància. Però de cop i volta, fa l'efecte que els clarividents que havien estat augurant que podien venir mal dades eren centenars, per no dir milers. Tothom s'ho veia venir, però ningú no deia res. Ara, a pilota passada, insisteixo, no hi ha ningú que hagués fet les coses tal com es van fer. Però la gràcia i el mèrit no consisteixen en dir-ho avui, sinó en haver-ho fet tres o quatre anys enrere, o millor encara abans.

Per tot això m'indigno en escoltar aquests dies tants profetes de secà i sobretot tants polítics i els seus *chearleaders* mediàtics, assegurant que tot això amb ells no hauria succeït. I en concret que el govern catalanista d'esquerres va gastar sense coneixement, com si la imensa majoria d'autonomies, diputaci-

ons, consells comarcals o ajuntaments, amb independència del color dels seus titulars, no es trobessin hores d'ara en una situació equiparable.

I sí, ja sabem que el mal de molts no és excusa, però qui estigui lliure de pecat que tiri la primera pedra. I sobretot que no gallegi tant. Perquè si bé és cert que la història l'escriuen els guanyadors —tal com estem constatant—, no ho és menys que els oportunistes i demagogs acaben sempre ensenyant l'orella. I en aquest pobre país nostre, si els demagogs volessin no veuríem mai el sol... ◀

Cal un codi ètic per a les xarxes socials?

RELATOR

Cristian Agudo

El gran èxit i la gran difusió que han tingut les xarxes socials els darrers anys provoquen que s'estableixin nous debats —o potser no tan nous— al voltant d'aquest fenomen. Tornen a sorgir dubtes sobre la seguretat i la privacitat a Internet, i sobre els perills que comporta un mal ús de les noves eines de comunicació digitals. Un dels principals debats és el que planteja la necessitat o no d'establir un codi ètic per als usuaris de les xarxes socials. Genís Roca, soci director de RocaSalvatella, com —empresa dedicada al desenvolupament estratègic i de negoci a través de la xarxa— ho considera «irrealitzable», ja que «a la pràctica, quan es tracta d'un mercat on hi ha usuaris i consumidors els codis ètics es queden al terreny de les recomanacions». Segons Roca, «si vols que aquest codis siguin normatius, el que cal és un marc legal».

En la mateixa direcció apunta el filòsof, Ramon Alcoberro, que considera que és «molt difícil» establir aquest codi ètic, ja que «les xarxes socials són propietats privades i hi ha unes regles que són internes al grup». Alcoberro afegeix que també des d'un punt de vista tecnològic es plantegen dificultats perquè «l'arquitectura d'una xarxa social evoluciona tan ràpid que quan es vol implantar una norma, ja hi ha algú que ha trobat la manera de superar-la». Segons Alcoberro, el que cal veritablement és que «les condicions d'entrada i sortida a una xarxa social estiguin ben establertes prèviament». En aquest sentit, apunta que «hi hauria d'haver un contracte escrit, amb valor jurídic, a partir del qual aquestes condicions estiguin ben definides». Per la seva banda, Roca assegura que es podria «aconseguir que la gent fos més conscient de les regles del joc», i proposa aquesta consciència dels usuaris com a motor de canvi: «veig més fàcil que la gent

sigui més conscient, i a partir d'aquesta consciència que la gent exigeixi claredat, que no pas que unilateralment les empreses ofereixin aquesta claredat».

Respecte als principals perills que comporta un mal ús de les xarxes socials, Alcoberro porta el debat al terreny filosòfic, afirmant que «la creació de la fascinació a les xarxes socials és el tema més perillós perquè la fascinació impedeix pensar lògicament» i que «el gran perill és limitar Internet a un plantejament purament emocional i convertir-lo en una joguina». Segons el filòsof, aquesta estratègia «acaba amb el pensament crític i això és molt perillós». Roca, per la seva part, emfatitza insistentment que tot aquests debats al voltant de les xarxes socials «són elevables a l'àmbit general» i que si no es duen a terme des d'una perspectiva general, «correm el perill de satanitzar les xarxes». Segons l'assessor en comunicació 2.0, «la precaució que hauríem de tenir és vigilar qualsevol cosa que es faci a l'espai públic, sigui o no digital». «Qualsevol expressió que es faci a l'espai públic comporta uns riscos», afegeix.

Quan parlem d'Internet, un dels temes que genera més controvèrsia és el que fa referència a la protecció de dades. En aquest punt, Genís Roca insisteix en

ampliar el debat: «les nostres dades no estan protegides al mercat. És injust que posem l'accent en l'opacitat de les xarxes socials i no el posem en l'opacitat dels contractes de telefonia, targetes de crèdit o assegurances». Afegeix, a més, que «la sensació d'inseguretat, ara és menor perquè ara sabem, en part, quina informació personal tenen les empreses». I conclou que aquesta informació «contribueix per primera vegada a un millor disseny de serveis». Alcoberro tampoc es mostra preocupat en excés per la protecció de dades a les xarxes socials, «mentre hi hagi transparència en les condicions d'entrada i sortida».

Pel que fa al funcionament de les xarxes, Alcoberro exposa que «el ganxo és la provocació de la por. Si no estàs a les xarxes perds unes suposades oportunitats». Aquest tema «té a veure amb el funcionament del sistema econòmic i polític mundial». S'explica: «es tracta de produir por a la gent perquè la gent accepti restriccions de llibertats. Els mateixos que contaminen després et vénen descontaminadors». Ho defineix com un joc pervers, consistent en la màxima d'«o nosaltres o el caos». Probablement per això es mostra més partidari de les «llistes de distribució clàssiques», que no pas de les xarxes socials. Roca, en

canvi, analitzant el model de negoci de les xarxes socials, arriba a la conclusió que «nosaltres no som usuaris, sinó que som el producte». I posa com a exemple el model d'ingressos de Facebook, «que es basa en què hi ha empreses que volen una audiència segmentada», com la que es troba en aquesta xarxa social.

El punt on més divergeixen les opinions és en la previsió del futur de les xarxes socials. Alcoberro defensa que les xarxes evolucionaran cap a l'especialització: «cada cop hi haurà més xarxes especialitzades en àmbits concrets —turisme, cooperació...». Per contra, Roca, tot i que confessa que fins fa poc també creia que es tendiria cap a l'especialització, opina que «de totes les xarxes que hi ha actualment en quedaran una o dues». Per exemplificar-ho, recorda que fa prop de deu anys hi havia una quantitat de *software* enorme, i que finalment «es va imposar el que millor va integrar totes les necessitats: l'Office». Amb les xarxes aventura que hi haurà un procés similar: «quedaran només els únics capaços de resoldre millor el màxim nombre de necessitats». I Roca aposta que aquests seran «Google i Facebook». Sigui quin sigui el futur de les xarxes el que és segur és que els propers anys continuaran generant debat. ◀

Antoni Segura

Catedràtic d'Història Contemporània
i director del Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la UB
segura@ub.edu

ELECCIONS

Les eleccions de la revolta del gessamí

El 17 de desembre de 2010 la immolació de Mohamed Buazizi a Sidi Buzid originà un gran moviment de protesta que provocà la fugida del país de Ben Alí el 14 de gener de 2011. S'ha destacat la importància de les xarxes socials en l'organització de la protesta, però aquesta no hagués estat possible sense la lluita dels moviments socials —sindicats, associacions de joves, de dones, de llicenciats en atur, de militants pels drets humans...—, que tenen el seu precedent més immediat en l'aixecament miner de Gafsa de 2009.

La neutralitat de l'Exèrcit va afavorir un procés de transició ràpid que desembocà en les eleccions a l'Assemblea constituent del passat 23 d'octubre. En el termini d'un any, el Parlament haurà de redactar la nova Constitució. Per primera vegada Tunísia ha conegut unes eleccions lliures i la victòria de l'islam polític ha estat inapel·lable: Ennahda, 37% dels vots i 89 escons. És el que predeïen els especialistes: la principal divisió política en els països àrabs i musulmans que accedeixin a la democràcia no és entre dreta i esquerra sinó entre partits islamistes i partits no confessionals. És lògic perquè les dictadures es justificaven com a fre de l'islam polític. La repressió se centrava, doncs i principalment, en els partits islamistes que, no obstant, crearen unes xarxes de serveis paral·leles a les de l'Estat destinades als sectors menys afavorits.

Tanmateix, una lectura atenta dels resultats modera la victòria dels islamistes. Dels 8.289.924 possibles votants —720.100 a l'estranger— només es van inscriure i van votar 4.308.888 —el 52%— i d'aquests 255.740 —el 5,9%— ho van fer en blanc o foren vots nuls. Així doncs els vots a candidatures van ser 4.053.148, és a dir, el 49% del total del cens electoral. A més, 1.290.293 vots foren per candidatures que no han obtingut representació. Així doncs, els vots representats al Parlament són 2.762.855, una tercera part del cens electoral. En altres paraules,

La principal divisió política en els països àrabs i musulmans que accedeixen a la democràcia no és entre dreta i esquerra sinó entre partits islamistes i partits no confessionals

la victòria d'Ennahda té el suport del 18% dels possibles votants, alhora que la fragmentació del vot no confessional va afavorir la victòria de l'islam polític.

És poc probable que Ennahda, una formació propera als Germans Musulmans i al Partit de la Justícia i el Desenvolupament turc, emprengui una deriva antidemocràtica. Per esvair qualsevol dubte, Abelhamid Jlassi, director del comitè executiu del partit, declarava: «les prioritats de Tunísia són clares: l'estabilitat i les condicions per viure dignament, així com la instauració d'institucions democràtiques». I Hamadi Jebali —segon líder d'Ennahda— formava govern amb dos partits de centre esquerra, el Congrés per la República i l'Ettakatol. Prèviament els islamistes havien donat suport a l'elecció de Moncef Marzouki, del Congrés per la República, com a president de la República, i a Mustapha Ben Jaafar, de l'Ettakatol, com a president de l'Assemblea constituent.

Per acabar, cal fer dues consideracions finals: (a) les societats àrabs reclamen poder decidir autònomament el seu futur i això pot portar a configurar hegemonies que no sempre seran del grat de la UE. Però, mentre el procés electoral sigui transparent, caldrà acceptar els nous interlocutors, perquè

no han de repetir-se els errors de 1992 (Algèria) i 2006 (Palestina); i (b) la UE haurà d'assumir un nou escenari geopolític en l'espai mediterrani on apareix

amb força una nova potència regional, Turquia, que pot servir de model als grups de l'islam polític finançats fins ara pel Riad. ◀

Cens electoral: 8.289.924 electors (7.569.824 a Tunísia, 720.100 a l'estranger). **Vots emesos*:** 4.308.888 **Participació:** 52% **Vots nuls o en blanc:** 255.740 (5,9%) **Total de vots vàlids:** 4.053.148 **Vots emesos a candidatures amb representació:** 2.762.855 (68,2%) **Vots emesos a candidatures sense representació:** 1.290.293 (31,8%)

Partit o coalició	Vots	% vots	Escons	% escons
Harakat Ennahda¹	1.500.649	37,0	89	41,0
Congrés per la República²	341.549	8,4	29	13,4
Al-Aridha ash-Sha'abiyya³	252.025	6,2	26	12,0
Ettakatol²	248.686	6,1	20	9,2
Partit Democràtic i Progressista²	111.067	2,7	16	7,7
Al-Mubadara⁴	97.489	2,4	5	2,3
Al-Qutb²	49.186	1,2	5	2,3
Afek Tounes⁴	29.336	0,7	4	1,8
al-Badil az-Zawri⁵	11.891	0,3	3	1,4
Harakat ash-Sha'ab⁶	13.979	0,3	2	0,9
Moviment dels Demòcrates Socialistes⁷	8.230	0,2	2	0,9
Altres llistes i partits (amb un escó cada un)	98.768	2,4	16	7,7
Candidatures sense representació	1.290.293	31,8	0	0
TOTAL	4.053.148	100	217	100

(*) Els vots emesos són lleugerament inferiors al del total de votants inscrits. Així en el cas dels residents a Tunísia el total d'inscrits era de 4.123.602 electors, però només van exercir el seu dret 3.702.627 (89,8%).

(1) Islamistes (2) Esquerra i centre esquerra (3) Independents/populistes (4) Liberals (5) Comunistes (6) Nacionalistes àrabs (7) Centristes

Font: BUSTOS, Rafael. *Election Report: Tunisia / Constituent Assembly Elections*. 23 october 2011. UAM. Disponible a www.observatorioelectoral.es; i notes de premsa de l'Agence France-Presse

CONNEXIONS

Un nou model de prosperitat

VISTA PRÈVIA

Renunciar al creixement econòmic per garantir la sostenibilitat social i mediambiental és una idea difícil d'assimilar per a les economies que avaluen la seva salut únicament a través de l'evolució del PIB. Com a molt, les més sensibilitzades defensaran criteris de desenvolupament (econòmic) sostenible (ecològicament). Però, actualment, cada vegada hi ha més veus que alerten que el desenvolupament i la sostenibilitat són conceptes antagònics i que el que cal és abandonar la idea de com fer sostenible el creixement per centrar-nos en com fem viable el decreixement.

«Que l'impacte ambiental fos el preu a pagar per assolir el benestar de la societat humana seria desafortunat. Però que l'impacte ambiental sigui el cost d'un equivocat i fracassat intent per assolir el benestar, és tràgic».

Tim Jackson¹

1. La crisi financera, ambiental i energètica d'un model caduc

A diferència de la Gran Depressió de 1929, la crisi actual no és només financera, sinó també ambiental i energètica. Per superar-la no és suficient augmentar la despesa pública en infraestructures per crear llocs de treball, tal com va fer l'administració de Franklin D. Roosevelt (1882-1945) els anys 1930 amb el *New Deal*. I això passa perquè el 85% de l'energia que es consumeix mundialment té un origen fòssil, per la qual cosa són recursos d'una banda finits en el temps —alguns científics estimen que ja hem arribat al *peak oil*, és a dir, al punt màxim d'extracció de petroli a partir del qual la producció decreixerà progressivament— i, de l'altra, amb unes severes conseqüències climàtiques.

Des de la revolució industrial, les teories polítiques i econòmiques que han gaudit d'una major acceptació i aplicació —el capitalisme i el socialisme— s'han basat en el productivisme, és a dir, en la creença que el creixement econòmic és el que

Jordi Oliver
Director executiu d'Inèdit
Innovació per a la sostenibilitat
jordi@ineditnova.com

¹ JACKSON, «Live Better by Consuming Less? Is There a 'Double Dividend' in Sustainable Consumption?».

» El sistema econòmic que ha servit durant segles per augmentar la qualitat de vida de les persones, fa dècades que creix a costa del benestar social i de la qualitat de l'entorn

duu el benestar i, per tant, una major producció i consum de béns materials és necessàriament bona per l'economia i per la societat en general. Per això, si la crisi actual també és diferent, ho és en gran mesura perquè per primera vegada s'ha topat amb el límit del creixement. El sistema econòmic que ha servit durant segles per augmentar la qualitat de vida de les persones fa dècades que creix a costa del benestar social i la qualitat de l'entorn.

El que ha succeït és que el PIB ha deixat de ser un indicador vàlid per mesurar el benestar de la societat, ja que el seu augment no va lligat a una major prosperitat ni qualitat de vida. El que és realment important és la possessió d'un bé o d'un servei, no la freqüència de la seva renovació, que en essència és el que comptabilitza el PIB.

Malgrat que les nostres necessitats vitals són les mateixes que les dels nostres avantpassats, el fet que el capitalisme estigui pensat per créixer any rere any ens ha fet passar d'un consum limitat, de proximitat i subjecte a la disponibilitat temporal, a un consum il·limitat, global i immediat, ignorant que l'economia és una filial de la biosfera.

Gràcies a la crisi queda palès que el creixement sostingut és físicament impossible, ecològicament devastador i socialment decebedor. Davant d'aquesta situació, un col·lectiu d'economistes

aplegats a la *New Economics Foundation* han buscat una manera de combinar l'estabilització econòmica a curt termini amb la necessària reestructuració a llarg termini dels sistemes financer, fiscal i energètic. Per fer-ho proposen endegar un *Green New Deal* amb dos eixos principals: una transformació estructural dels sistemes financers nacionals i internacionals, i un ambiciós i sostingut programa d'inversions que financï el desplegament d'un sistema energètic renovable i distribuït, alhora que augmenti l'eficiència energètica i redueixi els consums, amb una bona gestió social de la mobilitat i la demanda.

Cal construir, doncs, una nova economia que sigui més estable, més respectuosa amb el medi ambient, amb una producció i una distribució centrada en l'àmbit local, basada principalment en fonts energètiques pròpies i amb capacitat de crear llocs de treball i benestar per a totes les persones. En definitiva, cal que generem un model socioeconòmic i d'organització física que faci possible la prosperitat sense creixement.

2. Prosperitat sense creixement

El llibre *The Limits to Growth*², publicat el 1972 per encàrrec del Club de Roma

a un equip d'investigadors del Massachusetts Institute of Technology, modelitzava les conseqüències de la creixent població mundial en un planeta amb un estoc limitat de recursos. La principal conclusió dels investigadors va ser que si les tendències de creixement de la població mundial i d'industrialització continuaven sense canvis, els límits del model de creixement s'assolirien en algun moment durant els següents 100 anys. 40 anys després, les evidències fan que la idea que la humanitat ha de crear un nou sistema macroeconòmic que permeti el desenvolupament i la qualitat de vida a la Terra a llarg termini és difícil de rebatre.

La prosperitat, és a dir, el desenvolupament favorable i beneficiós d'un individu o d'una societat pot dependre de múltiples factors. En aquest apartat se'n desgranen dos de rellevants, com ho són el model socioeconòmic i el model d'hàbitat.

2.1. Model socioeconòmic

Avui no n'hi ha prou amb ser eficients

L'augment de l'eficiència en la producció i en el consum d'energia és sens dubte important. Tanmateix, massa atenció dirigida cap a aquest objectiu intermediari pot distreure de la necessitat real d'utilitzar menys energia. La paradoxa

2 MEADOWS (et al.), *The Limits to Growth*.

Hem passat d'un consum limitat, de proximitat i subjecte a la disponibilitat temporal a un consum il·limitat, global i immediat, ignorant que l'economia és filial de la biosfera

és que és possible —i comú— millorar l'eficiència energètica alhora que augmenta el consum total d'energia. Un exemple domèstic d'aquest fet és que l'augment en l'eficiència energètica dels electrodomèstics i lluminàries durant les darreres dècades no ha anat lligat a una reducció del consum domèstic d'energia, sinó tot el contrari. Malgrat que un frigorífic actual pot ser fins a quatre vegades més eficient que un de la dècada de 1980, el nombre d'aparells consumidors d'energia que tenim a casa també ha augmentat significativament, fet que ha significat perdre l'oportunitat d'estalviar energia.

En definitiva, encara que sembli paradoxal, cada cop som més eficients i, alhora, consumim més energia. Aquest fet s'entén pel fet que en el sistema econòmic actual, la reducció del consum energètic va en contra de la comptabilitat del PIB, ja que redueix la necessitat de construir noves centrals i les empreses que produeixen i distribueixen l'electricitat redueixen els seus ingressos... És per tant comprensible que en un mercat desregulat, les empreses productores no facin cap gest cap a la reducció del consum, ja que això atemptaria directament en contra d'elles mateixes. Esperar això és absurd.

Per tant, la resposta que ha de donar el nou model de prosperitat ha de ser

la internalització del consum dins del concepte de negoci, ja que el que importa per als problemes ambientals no és com o amb quina eficiència consumim, sinó quant consumim.

Cal integrar els beneficis d'un menor consum en el sistema productiu

Com ja s'ha comentat, en el moment actual conflueixen dues necessitats contraposades: una necessitat física i ambiental de reduir el consum de recursos i energia, i una necessitat de l'economia productivista d'augmentar el PIB de forma contínua i infinita. Una de les formes més viables a curt termini de fer compatibles aquestes dues necessitats és la d'integrar els beneficis de l'estalvi i el menor consum en el sistema econòmic. La manera d'aconseguir-ho és mitjançant un sistema producte-servei, el PSS, sigles angleses de *Product Service System*. Aquest és un concepte de negoci en què les empreses ofereixen una barreja de serveis i de productes per satisfer una necessitat concreta del client en lloc de proveir-lo d'un sol producte que compleixi amb aquesta funció.

Com a exemple de PSS, podem seguir utilitzant el cas del consum domèstic d'energia. Així, mentre el producte que la ciutadania adquirim, i pel qual les companyies elèctriques ens facturen,

siguin quilowatts hora consumits, l'estímul econòmic del sistema és vendre més quilowatts hora i, per tant, augmentar el consum de combustibles, la construcció de noves plantes de generació... Tanmateix, si en lloc de comprar el producte «electricitat», compréssim el servei «llum», o el servei «fred» o «calor», el canvi seria radical i revolucionari. En aquest model, la companyia elèctrica seria la més interessada en augmentar l'eficiència des de la producció elèctrica fins al seu consum final, amb l'objectiu de requerir el mínim nombre de quilowatts hora per satisfer les funcions per les quals la ciutadania pagariem. D'aquesta manera, la companyia tindria una motivació per generar el mínim consum de recursos necessari per oferir un servei, tot mantenint el seus ingressos, la plantilla... mentre que el consumidor mantindria l'estímul econòmic per l'estalvi.

Altres exemples de models de negoci orientats a proporcionar serveis podrien ser: en lloc de vendre pesticides, donar un servei de control d'insectes nocius per a la collita —per tant, amb un major interès per ajustar la dosi—, o enlloc de vendre cadires d'oficina, donar un servei de seure amb comoditat —ocupant-se del manteniment, reparació, neteja del teixit i gestió de la fi de vida de l'objecte i, per tant, amb interès per dilatar al màxim la necessitat de

» Gràcies a la crisi actual queda palès que el creixement sostingut és físicament impossible, ecològicament devastador i socialment decebedor

produir una nova cadira. Aquest nou model internalitza els beneficis de l'estalvi i el menor consum en el benefici empresarial i dels sectors productius, aconsegueix harmonitzar les necessitats econòmiques i ambientals i manté o genera nous llocs de treball.

2.2. Model d'hàbitat

Les zones urbanes viuen a nivell global un imparable procés d'expansió. Les estadístiques indiquen que el 70% de la població d'Europa, Amèrica i Oceania ja és urbana i, a nivell mundial, vora el 50% de la població viu en ciutats. Així mateix, i malgrat representar tan sols el 2,7% de la superfície terrestre³, les ciutats consumeixen el 75% de la demanda energètica mundial i emeten el 80% de les emissions de diòxid de carboni⁴. Amb dades com aquestes resulta evident que qualsevol camí global per avançar cap a la sostenibilitat ha de passar de manera prioritària per millorar la sostenibilitat de les àrees urbanes.

I és que si tradicionalment ciutat i sostenibilitat s'han entès com un oxí-

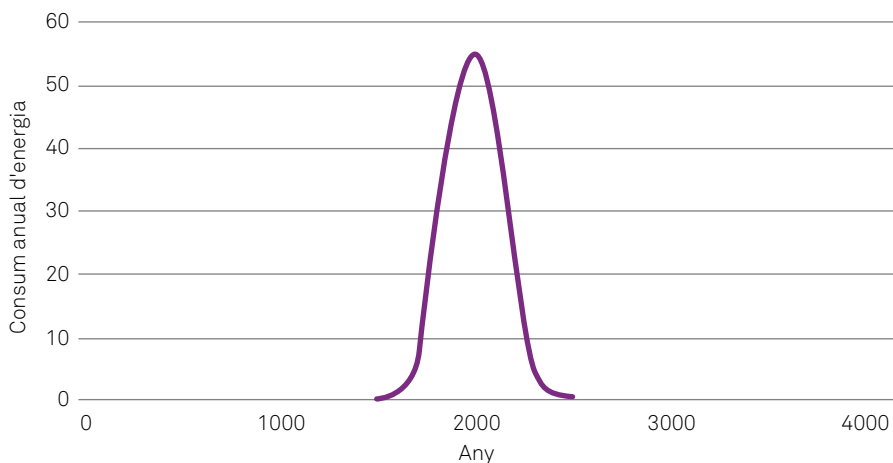
moron, el futur passa, per grat o per la força, per entendre la seva complementarietat. L'augment constant del pes absolut i relatiu de les ciutats —en població, activitat econòmica, consum energètic...— no s'ha d'entendre com un inconvenient, sinó com una oportunitat tant per establir sinergies entre els diferents subsistemes urbans com per obtenir una major facilitat d'implementar polítiques de reducció de l'ús del vehicle privat respecte a models de poblament més dispersos.

El peak oil com a motor de canvi en el disseny urbà

En el procés d'aplicació de les diverses estratègies de sostenibilitat urbana, el *peak oil* pot esdevenir un important motor de canvi a curt o mig termini. És evident que en un escenari de descens de la producció i continu augment de la demanda, els preus dels combustibles —i dels productes derivats— continuaran augmentant. Actualment, bona part dels patrons urbans —en especial els de molt baixa densitat, i els models urbanístics basats en la sectorialització dels usos: residencials, de serveis i

Figura 01

Visió a llarg termini del consum mundial dels combustibles fòssils.

Font: Elaboració pròpia a partir de RØSTVIK, *The Sunshine Revolution*.

3 Nations Unides. *Urban population, Development and the Environment 2007*.

4 ASH (et al.), «Reimagining cities – Introduction».

comercials, i laborals— s'han desenvolupat en un context dominat per l'accés a l'energia barata i, per tant, responen a una realitat finita en el temps —vegeu figura 1. D'aquesta manera, cal buscar, ja sigui per convicció o per necessitat, formes d'adaptació de les nostres ciutats a la realitat energèticament austera que es presenta, sense oblidar mai que els estocs de recursos fòssils i els fluxos d'energies renovables són limitats.

En el sentit d'avançar-se a un futur amb una menor disponibilitat de recursos, avancen les propostes de ciutats pioneres com Friburg, amb dos barris de nova construcció, Risefeld i Vauban. En el cas de Risefeld el planejament obligava a assolir un consum energètic entre el 40% i el 60% respecte dels edificis convencionals; a regenerar les aigües residuals per tal de reutilitzar-les com a recàrrega d'aqüífers o a la limitació de la velocitat dels vehicles a 30 km/h. Vauban, en canvi, destaca per la prohibició de la circulació de vehicles, fet que es complementa amb una política de servir amb transport públic les noves àrees de creixement abans que aquestes es desenvolupin. D'aquesta manera, es minimitza la necessitat d'utilitzar vehicle privat, especialment en els moviments interns en el si de l'aglomeració urbana.

En un context més proper, destaca la proposta de l'ecobarri de Vallbona, a

Barcelona, el planejament del qual fou aprovat definitivament a principis de 2011, i el qual es desenvoluparà sota criteris d'eficiència ambiental i energètica, optimitzant la utilització de recursos locals —sòl, sol, aigua, verd i residus— i minimitzant les seves emissions, tot incrementant la qualitat de vida i el respecte per l'entorn⁵.

Estratègies cap a la sostenibilitat urbana

Com ha estat exposat, les ciutats tenen una gran responsabilitat en el consum d'energia i de recursos hídrics i en la generació d'emissions a escala planetària, per la qual cosa marquen la necessitat de prendre mesures urgents per avançar cap a un nou paradigma urbà, fruit d'una nova interpretació del significat del progrés i el benestar. Per tal de tendir cap a una major autosuficiència energètica, hídrica, material i alimentària, els nous barris sostenibles hauran de reduir la magnitud i variar la composició dels fluxos energètics i materials necessaris per fer-los operar i, com a conseqüència, reduir les despeses energètiques i l'impacte ambiental de les ciutats. Per fer-ho, serà neces-

sari millorar el disseny dels barris per tal d'aconseguir una disminució del consum de recursos i energia, i fer-los més resilients, és a dir, adaptables a uns canvis ambientals i econòmics de l'entorn que cada vegada seran més freqüents i més bruscs, per tal de permetre la ciutadania viure en un entorn menys fràgil. Paral·lelament, hauran de posar a l'abast dels ciutadans els serveis bàsics de la ciutat, de manera que es redueixi la necessitat de transport motoritzat i es creïn sinèrgies entre els diferents subsistemes urbans.

Algunes de les estratègies de sostenibilitat urbana són —vegeu figura 2:

a) Reducció de la demanda energètica dels edificis: la major part de l'impacte en el cicle de vida d'un edifici ve donat pel consum d'energia durant l'ús, i no pas pels materials de construcció. Per tant, els sistemes passius de reducció de la demanda per climatització són un element important a considerar quan es dissenya un edifici. Al mateix temps, l'educació dels usuaris és cabdal per una correcta gestió energètica d'aquests.

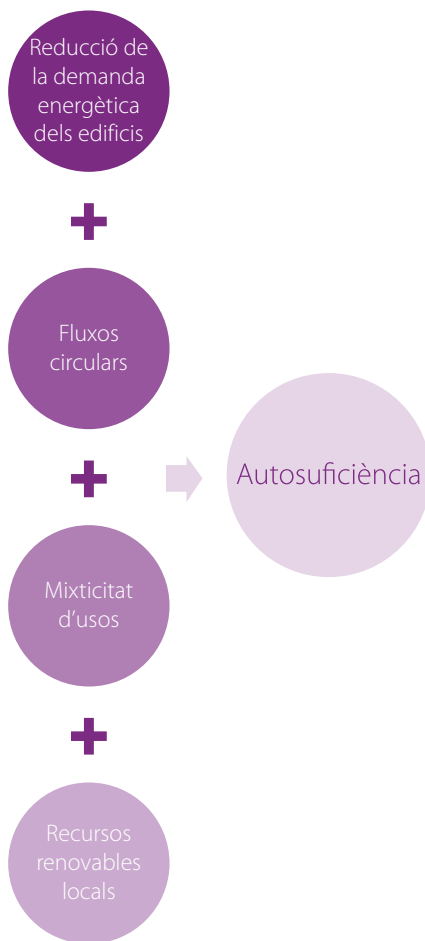
b) Fluxos circulars: aquesta estratègia té per objectiu la creació de sinèrgies i relacions simbiòtiques entre els diferents subsistemes urbans —equipaments, habitatges, espai públic...— per tal de facilitar el tancament dels cicles energètics, hídrics i materials a

⁵ FARRENY (et al.), «Transition Towards Sustainable Cities: Opportunities, Constraints and Strategies in Planning. A Neighbourhood Eco-Design Case Study in Barcelona (Spain)».

» Paradoxalment, cada cop som més eficients i alhora consumim més energia. El que importa per als problemes ambientals no és amb quina eficiència consumim, sinó quant consumim

Figura 02

Estratègies per l'autosuficiència en l'ús de recursos.

Font: Elaboració pròpia.

diferents escales —edifici, barri, ciutat o regió—, reduint així el consum de nous recursos importats des de fora de la ciutat.

c) Mixticitat d'usos: aquest és un element fonamental per reduir la distància entre la residència, el lloc de treball i els serveis, de manera que es possibiliten formes de mobilitat de baixa intensitat energètica, alhora que s'augmenta la interrelació ciutadana.

d) Un cop reduïda la demanda de recursos, es pot plantejar una segona tipologia d'estratègies orientades a la reducció de l'impacte dels recursos que encara són consumits.

e) Recursos renovables locals: la contribució de l'energia solar, l'aigua pluvial o freàtica, o els àrids procedents de la mateixa obra poden cobrir importants percentatges de la demanda d'energia, d'aigua o de reblliments per a la construcció, respectivament.

Per la seva rellevància i per les enormes possibilitats de millora que presenten els patrons urbans actuals, aquests alhora són el problema i la clau, mitjançant un millor disseny, per reduir el consum de recursos associat a la nostra vida diària.

3. Conclusions

En síntesi, ens trobem en un moment de transició entre dos models socioeconòmics i d'organització física de l'espècie humana. El primer, nascut en un context d'abundància de recursos, que ignora la dependència del sistema econòmic envers el medi —tant per l'abastament de recursos com per la capacitat d'absorció de contaminants—, i l'altre que neix com una resposta necessària a la nova realitat més austera en el consum de recursos. El que sí és clar és que aquesta transició requereix d'innovació i de la necessitat de no repetir patrons i conductes que van ser pensats per una realitat diferent a l'actual, i sobretot, a la futura.

La conclusió esperançadora rau en les possibilitats de millora que aporten les noves propostes. Sovint, la necessitat de reduir el consum i l'impacte ambiental de les activitats humanes es descriu i es percep com una limitació al benestar humà i que posa en perill la nostra qualitat de vida o els llocs de treball, per citar dos exemples. Tanmateix, l'enfocament ecohumanista suggereix que els patrons de consum ja estan amenaçant la nostra qualitat de vida, no només per l'impacte sobre el medi ambient, sinó també per la seva incapacitat per satisfer les nostres necessitats. D'acord amb aquest punt de

vista, reduir la demanda de materials i d'energia no només ajudaria a disminuir l'impacte ambiental, sinó que també milloraria la qualitat de les nostres vides. ◀

MÉS INFORMACIÓ

ASH, Caroline, JASNY, Barbara R., ROBERTS, Leslie, STONE, Richard i SUGDEN, Andrew M. «Reimagining cities – Introduction». *A Science*, 2008, núm. 319 (5864) p. 739-739.

FARRENY, Ramon, OLIVER-SOLÀ, JORDI, MONTELLÓ, Marc, ESCRIBÀ, Enric, GABARRELL, Xavier i RIERADEVALL, Joan. «Transition Towards Sustainable Cities: Opportunities, Constraints and Strategies in Planning. A Neighbourhood Eco-Design Case Study in Barcelona (Spain)» [en línia]. *A Environment and Planning*, 2011, vol. 43(5), p 1118-1134. Disponible a: <www.envplan.com>

HARDOY, Jorge E., MITLIN, Diana i SATTERTHWAIT, David. *Environmental Problems in an Urbanizing World: Finding solutions in cities in Africa, Asia and Latin America*. Earthscan Publications Ltd.: 2001.

JACKSON, Tim. «Live Better by Consuming Less? Is There a 'Double Dividend' in Sustainable Consumption?». *A Journal of Industrial Ecology*, 2005, núm. 9 (1-2), p.19-36.

JACKSON, Tim. *Prosperity without Growth? – The transition to a sustainable economy*. Sustainable Development Commission. Reports & Papers, 2009. Disponible a: <www.sd-commission.org.uk>

MEADOWS, Donella H., MEADOWS, Dennis L., RANDERS, Jørgen i BEHRENS, William W. *The Limits to Growth*. Nova York: Potomac Associates, 1972.

Nacions Unides. *Urban population, Development and the Environment 2007* [en línia]. Department of Economic and Social Affairs. Population Division, 2007. Disponible a: <<http://www.un.org>>

NORGARD, Jorgen S. «Consumer efficiency in conflict with GDP growth». *A Ecological Economics*, 2006, núm. 57(1), p.15-29.

RØSTVIK, Harald N. *The Sunshine Revolution*. SUN-LAB Publishers: 1992.

ENLLAÇOS

New Economics Foundation
www.neweconomics.org

A

Abelló i Filella, Antònia
(1913 - 1984)

Aiguader i Miró, Jaume
(1882 - 1943)

Aiguader i Miró, Artemi
(1889 - 1946)

Aleixandri i Babot, Joaquim
(1906 - 2002)

Amat-Piniella, Joaquim
(1913 - 1974)

MEMÒRIAesquerra.cat

LA HIPERENCICLOPÈDIA
D'ESQUERRA REPUBLICANA
DE CATALUNYA

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Empresa i economia productiva *versus* inestabilitat i crisi financera

Quins són els objectius del sistema econòmic? No és senzill respondre aquesta pregunta. Depenent del prisma des d'on ens ho mirem, ens posicionarem entre els que prioritzen la generació de riquesa i els que entenen l'economia com una eina per assegurar el benestar de la ciutadania. Dues concepcions diferents del món econòmic, les quals, al cap i a la fi, acaben determinant les polítiques que impulsem per sortir de la crisi.

«(...) the political problem of mankind: how to combine three things: economic efficiency, social justice and individual liberty».

John Maynard Keynes.

John Maynard Keynes (1883-1946) ho va definir perfectament, la gran qüestió a resoldre a l'època contemporània és com fer compatibles tres objectius que poden entrar en contradicció: l'eficiència econòmica, la justícia social i la llibertat individual. Als economistes clàssics —Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823) i Karl Marx (1818-1883)— els hi preocupava el mateix: com crear riquesa de la manera més eficient possible i com distribuir-la de la forma més adequada, en el moment en el qual les llibertats individuals anaven guanyant importància.

Per què un país, un conjunt de països o tot el món puguin progressar, en primer lloc cal que les activitats econòmiques creïn riquesa, que es produeixin béns i serveis per a ser consumits o invertits. Com més eficient —productiu, competitiu— se sigui, més riquesa es podrà crear. Immediatament es planteja com s'ha de distribuir —o redistribuir— la riquesa creada entre els diferents agents econòmics. El criteri és el de la justícia social o l'equitat en el repartiment dels béns i dels serveis produïts. Ara bé, només podrem distribuir o redistribuir la riquesa, els béns i els serveis que prèviament s'hagin produït. D'aquí la importància que tenen les activitats productives. I tot això, en la tradició de la civilització occidental, es vol fer en democràcia, respectant les llibertats individuals.

Antoni Soy
Professor d'Economia Aplicada de la UB i degà
de la Facultat d'Empresa i Comunicació de la UVic
antoni.soy@uvic.cat

» La gran qüestió a resoldre continua sent com fer compatibles tres objectius que poden entrar en contradicció: l'eficiència econòmica, la justícia social i la llibertat individual

La gran crisi financera Inestabilitat i crisi financera

Estem patint la pitjor crisi econòmica des de la dècada de 1930. La relaxació de les regulacions, especialment en el sistema financer, les creixents desigualtats en la distribució de la renda que han estimulaa les famílies a endeutar-se per mantenir la seva despesa, i una liquiditat global excessiva esperonada pel diner barat fruit d'uns tipus d'interès baix, així com pels dèficits persistents i creixents de la balança exterior corrent dels EUA, són causes importants d'aquesta crisi.

Contra el que defensen les teories econòmiques, les economies actuals tenen una inestabilitat financera endògena i estructural. Vivim en unes economies monetàries-financeres en què la normalitat són les crisis financeres recurrents i no l'equilibri eficient dels mercats. Les forces dinàmiques de l'economia capitalista són explosives i, per tant, han d'estar regulades convenientment. L'evolució de l'economia fa que les crisis siguin cada cop més freqüents i severes fins que finalment una gran depressió amb deflació del deute esdevé possible. La culminació d'aquest procés, a partir dels treballs de Hyman Minsky (1919-1996), s'han anomenat els Minsky moments¹.

L'explicació del funcionament de les economies actuals es basa en el fet que els preus dels béns i dels serveis i els preus dels actius reals, immobiliaris i financers —així com el del treball— són sempre i a tot arreu els correctes. Es parteix de la hipòtesi que tots els mercats són eficients i estan en equilibri. Contràriament, des de Keynes i sobretot des de Minsky, sabem que els mercats financers poden generar unes forces internes pròpies que donen lloc a onades d'expansió del crèdit i d'inflació dels preus dels actius financers i immobiliaris, seguides per onades de contracció del crèdit i deflació dels preus dels actius².

En els mercats de béns i de serveis que continuen funcionant en règim de competència perfecta, la «mà invisible» d'Adam Smith pot fer que hi hagi un comportament eficient que porti a l'equilibri. En canvi, en els mercats dels actius reals, immobiliaris i financers, la «mà invisible» ens porta cap a cicles repetits d'expansió-contracció del crèdit i d'inflació-deflació dels preus dels actius. És el que Minsky va anomenar *Asset Debt Cycles*.

Seguint Minski³, el que ens fa passar de la crisi de les *subprime* a una situació

de pànic financer global i a una crisi del deute és la transformació a llarg termini de l'economia cap a la inestabilitat estructural. Hem assistit a una «financiarització» de les economies caracteritzada per un gran creixement del deute, en termes absoluts i en proporció al PIB, un augment de l'apalancament, a relacions cada cop més complexes entre les institucions financeres⁴.

La preeminència de les teories basades en la hipòtesi dels mercats eficients i equilibrats fa que les economies financeres actuals no estiguin preparades pels *shocks* provocats pels mercats financers, ja que aquestes teories no permeten explicar adequadament ni les decisions d'inversió en actius, ni els models de risc d'aquests actius, ni els règims de regulació que es necessiten, ni les polítiques macroeconòmiques que caldria dur a terme. Les teories basades en el *laissez faire* i en els mercats eficients i equilibrats s'han mostrat incapaces d'explicar el patró històric del progrés econòmic, o l'emergència de les crisis financeres, o el comportament dels mercats dels actius reals, immobiliaris i financers, o la presència de les tensions inflacionistes, o la necessitat de les actuacions regulatòries i com-

1 WRAY, «Minsky crisis».

2 COOPER, *The Origin of Financial Crisis: Central Banks, Credit Bubbles and the Efficient Market Fallacy*.

3 MINSKY, *Stabilizing an Unstable Economy*, 1986.

4 WRAY, «Lessons We Should Have Learned from the Global Financial Crisis but Didn't»; i WRAY, «Waiting for the Next Crash: the Minskyan Lessons we Failed to Learn».

pensatòries dels bancs centrals⁵.

Els mercats financers dels actius són ineficients i inestables i requereixen una actuació adequada dels bancs centrals per aconseguir la desitjada estabilitat i eficiència. Però avui, el problema dels bancs centrals és que estan encaparrats en controlar l'IPC, quan la inestabilitat del sistema està en la inflació —o deflació— dels preus dels actius immobiliaris i financers. D'altra banda, els bancs centrals tampoc controlen l'expansió —o contracció— del crèdit, que és la senyal més valuosa per poder controlar els preus dels actius. Així doncs, l'objectiu principal dels bancs centrals no ha de ser el control de l'IPC, sinó el control de la inflació —deflació— dels preus dels actius i de l'expansió —contracció— del crèdit, que són les raons fonamentals de la inestabilitat i la ineficiència dels mercats financers avui.

Una crisi del capitalisme dels gestors del diner

Minsky argumentava que la Gran Depressió de la dècada de 1930 va representar la crisi del model econòmic del *laissez faire* i del govern de l'economia

de dimensions petites. Amb el New Deal i la política keynesiana es va promoure un model de «govern gran – sistema financer gran» que va funcionar molt bé durant una època. La crisi actual representa el fracàs del model de «govern gran – neoconservador – neoliberal» que ha promogut la desregulació, una menor supervisió, la privatització i la consolidació del poder dels mercats en mans dels *money manager capitalists*, com els anomena Minsky⁶.

A principis del segle XX, Rudolf Hilferding (1877-1941)⁷ ens parlava d'un nou estadi del capitalisme, caracteritzat per unes relacions financeres complexes, pel progressiu domini de les finances sobre la indústria i per la creixent concentració entre el capital financer i el capital industrial. Thirnstien B. Veblen (1857-1929), Joseph A. Schumpeter (1883-1950) i els mateixos Keynes i Minsky també van parlar d'un nou estadi del capitalisme. Per Minsky el creixement del paper de les finances en el capitalisme el feien molt més inestable. De fet, entre el New Deal i principis dels anys 1970 vam tenir una època de força estabilitat i en què els interessos dels gestors eren força consistents amb el interès públic —és el *New Industrial*

State de John Kenneth Galbraith (1908-2006) o el «capitalisme paternalista» de Minsky. Tanmateix, quan les institucions del New Deal i de la postguerra — Bretton Woods— es van anar debilitant, apareix una nova forma del capitalisme financer, que és el que Minsky anomena el *money manager capitalism*.

Aquesta nova etapa es caracteritza per l'existència de massives quantitats de diners en fons de pensions, fons sobirans, fons d'assegurances o de mútues... gestionats per professionals que busquen els màxims retorns possibles i que contribueixen a generar bombolles especulatives successives en els mercats d'actius financers, actius immobiliaris o mercaderies —*commodities*. Si aquesta situació va acompanyada per una moderació salarial i un increment de les desigualtats provoca un progressiu endeutament i apalancament de les famílies per tal de mantenir els seus nivells de despesa. Si això es combina amb una regulació i supervisió més laxa del sistema financer s'arriba a un *boom* del consum i dels actius immobiliaris i/o financers finançats amb l'endeutament.

Els gestors del diner reafirmen el seu control financer sobre el capital industrial. Al mateix temps, les restriccions fiscals juntament amb els dèficits de la balança per compte corrent requereixen que el creixement sigui liderat per la despesa del sector privat, la qual

5 COOPER, *The Origin of Financial Crisis: Central Banks, Credit Bubbles and the Efficient Market Fallacy*.

6 MINSKY, *Stabilizing an Unstable Economy*, 2009.

7 HILFERDING, *El capital financiero*.

Les forces dinàmiques de l'economia capitalista són explosives i, per tant, han d'estar regulades convenientment

es finança mitjançant l'endeutament de forma creixent, ja que les rendes privades creixen molt lentament. La globalització ha anat acompanyada de la desregulació de les activitats financeres que, a més, volen reduir costos, la qual cosa porta a que un nombre creixent d'aquestes activitats es facin «fora de balanç» o bé en *shadow banks*, de manera que, en estar fora de qual-sevol supervisió, tendeixen a assumir riscos molt més elevats. Hi ha un creixement de l'apalancament, així com de la complexitat de les relacions financeres, i els estàndards de la regulació i el control disminueixen. Aquesta situació fa el sistema molt més fràgil i facilita enormement que allò que comença com una crisi de les *subprime* als EUA es converteixi ràpidament en una greu crisi sistèmica global, en una crisi del sistema del *money manager*. Els reguladors han permès unes pràctiques financeres cada cop més arriscades que, a la vegada, estaven esperonades amb incentius pels propietaris de les institucions financeres. El conjunt del sistema financer ha anat evolucionant de forma que ha fet possible l'arribada de la deflació del deute i del col·lapse econòmic.

Algunes lliçons que hauríem d'haver après

El pas d'una economia i d'un sistema financer de caràcter robust a una economia i un sistema financer fràgils no depèn de factors externs, sinó de les operacions i dels incentius normals del capitalisme financer. Igualment, no hi ha forces automàtiques que ens conduïxin al creixement estable i a la plena ocupació. La superació de la crisi requereix una reestructuració i una re-regulació del sistema financer i, al mateix temps, unes polítiques públiques que promoguin i garanteixin la plena ocupació⁸. Hi ha d'haver, d'una banda, una adequada supervisió de les institucions financeres i una estructura financera que promogui l'estabilitat i no l'especulació. I, d'una altra banda, es necessita una política que promogui el creixement dels salaris més baixos per tal que no sigui necessari endeutar-se per aconseguir els estàndards de vida de la classe mitjana i també una política que promogui el creixement a través de l'ocupació i no dels subsidis.

En aquest sentit, és convenient considerar algunes lliçons que hauríem d'haver après d'aquesta crisi. Primer, els tipus d'interès molt baixos no alimenten necessàriament l'especulació

de la mateixa manera que no tenen gaire efecte si es pugen quan estem en una bombolla. Segon, aquesta no ha estat una crisi de liquiditat, sinó una crisi massiva d'insolvència del sistema financer, incloent-hi els *shadow banks*. Tercer, la hipòtesi de l'eficiència dels mercats, segons la qual es trobaran els preus adequats pels actius financers, no funciona. Quart, el frau havia esdevingut la pràctica habitual dels negocis financers tant abans com durant la crisi. Cinquè, com que les economies d'escala s'acaben ràpidament en les activitats financeres, hi hauria d'haver una limitació en la dimensió de les institucions financeres. Sisè, hi ha d'haver una clara separació entre els bancs comercials o minoristes i els bancs d'inversió, amb una regulació i una supervisió molt clara i específica, incloent-hi els incentius per a managers i directius. I setè, cal abordar el tema del creixement de l'economia i la creació d'ocupació amb tendència cap a la plena ocupació⁹.

La crisi de l'eurozona i el seu futur

Estem vivint tres crisis simultànies d'una gran importància i profunditat,

⁹ WRAY, «Lessons We Should Have Learned from the Global Financial Crisis but Didn't»; i WRAY, «Waiting for the Next Crash: the Minskyan Lessons we Failed to Learn».

⁸ WRAY, «Minsky crisis».

que estan interrelacionades, especialment als països democràtics avançats. D'una banda, una gran crisi financera que és a la vegada una greu crisi de les economies reals, especialment les menys competitives. D'altra banda, una crisi de la democràcia, de les formes i del contingut de les relacions entre el(s) poder(s) i la ciutadania¹⁰. I finalment, una crisi de les relacions entre les diferents esferes del poder polític i administratiu; l'exemple més clar per a nosaltres és el de les relacions entre Catalunya i l'Estat espanyol.

La crisi financera i econòmica tendeix a ocupar tot l'espai, i té lògica donada la seva importància i profunditat, així com els seus efectes sobre la població i les empreses. Però això no impedeix que les altres dues crisis existeixin, tinguin la seva importància i, a vegades, es facin presents de forma inesperada i sorprenent. El funcionament de l'economia i les finances és complicat i no existeixen receptes màgiques per evitar o superar una situació de crisi, i menys quan hi ha un grau elevat de sofisticació financera. La democràcia és també complexa i cal treballar cada dia per mantenir-la, desenvolupar-la i millorar-la. I el mateix podem dir de les relacions entre els diferents àmbits del

poder polític i administratiu. Vaja que, en contra del que s'havia cregut darrerament, cal molt esforç i molta lluita per aconseguir els objectius finals pels quals ens movem —o ens hauríem de moure—: el creixement econòmic i de l'ocupació i el major benestar possible per a la majoria de la població; una democràcia que la ciutadania percebi com a seva i en la qual hi participi realment, i uns polítics —i una política— representatius i propers, que contribueixin a resoldre els problemes de la gent.

La crisi de la zona euro

A la zona euro patim una crisi complexa, estructural i múltiple: una crisi del deute sobirà, una crisi del sistema financer i una crisi econòmica real que provoca recessió i atur. Les polítiques de la UE s'han centrat sobretot en la crisi del deute sobirà, en intentar frenar l'especulació dels operadors en els mercats financers contra els deutes d'alguns països de l'eurozona. Aquests operadors reclamen grans primes de risc per finançar els deutes públics dels països que consideren que estan a punt de fer fallida.

La UE i els estats només han tingut una solidaritat tímida i dèbil i, juntament amb el BCE i el Fons Monetari Internacional (FMI), han imposat als

països més febles —Grècia, Irlanda, Itàlia Portugal i l'Estat espanyol, els GIIPS, per l'acrònim en anglès de les seves inicials— l'aplicació d'unes polítiques de reducció dels dèficits públics que són difícilment sostenibles. Aquestes polítiques suposen una austeritat extrema —congelació o baixa de salaris, disminució de les despeses públiques...— que dificultarà aconseguir els ingressos públics necessaris per reduir el dèficit públic i retornar el deute i, a més, suposen la pèrdua d'independència de les polítiques fiscals nacionals. Així, es posa en evidència que els mercats financers no són ni eficients ni racionals, sinó especulatius i inestables i, per tant, no se'n pot fer dependre les polítiques econòmiques nacionals o de la UE. Es demostra la impossibilitat de tenir, al mateix temps, una moneda única, una llibertat total de circulació de capitals i unes polítiques econòmiques nacionals autònomes i no coordinades. A més, continuen empitjorant les altres dues crisis, la del sistema financer que continua tenint massa actius tòxics, i la de l'economia real amb més recessió i atur.

Davant d'aquesta situació, semblen possibles diferents escenaris. Primer, si es continua amb les polítiques actuals, l'economia europea no creixerà, especialment als GIIPS, i les possibilitats de reduir els dèficits i retornar els deutes

10 SCHARPF, «Monetary Union, Fiscal Crisis and the Preemption of Democracy»

» Cal promoure el creixement dels salaris més baixos per tal que no sigui necessari endeutar-se per aconseguir els estàndards de vida de la classe mitjana

seran molt dubtoses i no es pot excloure una fallida d'aquests països, incapaços de tornar els deutes. Segon, si els GIIPS deixessin la zona euro suposaria un nou xoc financer a Europa, amb greus repercussions sobre els sistemes financers dels països del nord, i posaria en crisi, potser irreversible, la construcció europea. I tercer, una modificació del funcionament de la zona euro: amb una solidaritat financera entre els països; una lluita contra la dominació i l'especulació dels operadors en els mercats financers amb la possibilitat de compra d'eurobons pel BCE si és necessari o amb la implementació d'un impost sobre les transaccions financeres; la introducció de nous circuits de finançament; una estratègia i una política macroeconòmica —i especialment fiscal— coordinada i dirigida cap al creixement i la creació d'ocupació. Aquesta opció requeriria canvis importants en l'entramat institucional europeu: un avenç decidit cap a un govern europeu i cap a la unió política d'Europa¹¹.

La trampa de l'euro

L'euro ha estat i és una trampa mortal per a les economies de la zona euro i, especialment, per a les més febles com la de l'Estat espanyol o la de la resta de GIIPS. I encara molt més per a una nació amb el poder d'una comunitat autònoma com Catalunya. L'euro suposa, pels estats que l'adopten, renunciar a la sobirania d'emetre una moneda pròpia. Aquests estats —que no formen part d'un estat federal com els EUA— deixaran de poder finançar els seus dèficits i els seus deutes sense límits. Per tant, des que formen part de l'euro, podran tenir una crisi de solvència. Això no els hi passa als qui poden emetre una moneda pròpia, per exemple els EUA, el Japó, el Regne Unit, el Canadà, Austràlia o Suècia. Un país que emeti la seva pròpia moneda no pot tenir problemes de solvència. És a dir, podrà fer front a qualsevol dèficit i a qualsevol deute simplement emetent més moneda pròpia. Podrà tenir problemes de tensions inflacionistes i/o li baixarà el valor de la seva moneda, però en cap cas tindrà problemes de solvència per a finançar el seu dèficit o el seu deute.

Quan un país entra a la zona euro perd la sobirania per emetre la seva pròpia moneda i pot començar a tenir proble-

mes de solvència¹². El país només podrà pagar els seus dèficits i el seu deute si té crèdits del BCE i/o dels bancs del sistema financer privat. Els estats europeus —abans sobirans— passen a ser com els estats americans, que per finançar els seus dèficits i deutes necessiten els crèdits del Tresor —en el cas europeu, en no tenir un estat federal, ni això— de la Reserva Federal o del sistema financer privat. Comparativament, i en aquesta situació, Catalunya té un nivell i un tractament semblant al dels *counties* anglesos o americans.

Així, els estats europeus, i ja no diquem les comunitats autònomes, estan en mans del crèdit que els hi vulgui donar el BCE i/o el sistema financer privat. Han perdut tota la sobirania de què havien gaudit abans, en pro del que havia de ser la unió política europea. Però de fet, l'euro ens ha portat a la dependència dels estats i els altres agents respecte del BCE i dels mercats financers privats. Aquests mercats prendran les seves decisions de donar crèdits als estats —i als altres agents econòmics— en funció de la percepció que tenen so-

11 GODLEY, «Maastricht and All That»; KELTON i WRAY, «Can Euroland Survive?»; AUERBACK, «A 'United States of Europe' or Full Exit from the Euro?»; DE GRAUWE, «The Governance of a Fragile Eurozone»; i PAPADIMITRIOU i WRAY, «Euroland in Crisis as the Global Meltdown Picks Up Speed».

12 GODLEY, «Maastricht and All That»; KELTON, i WRAY, «Can Euroland Survive?»; DE GRAUWE, «The Governance of a Fragile Eurozone»; PAPADIMITRIOU i WRAY, «Euroland in Crisis as the Global Meltdown Picks Up Speed»; i WRAY, «Lessons We Should Have Learned from the Global Financial Crisis but Didn't».

bre la capacitat dels països de retornar els préstecs. Els estats poden tenir —de forma real o percebuda— el risc de fallida —insolvència.

És en aquest context que ha vingut imposada la reforma de la Constitució espanyola per a posar un límit al dèficit públic de les administracions públiques, en el marc de la pèrdua de sobirania i d'autonomia dels estats per a dur a terme una política econòmica pròpia i independent del BCE, dels grans països de la UE —Alemanya i l'Estat francès— i del sistema financer privat. Aquest darrer es converteix en una font important i bàsica de la legitimitat de l'euro.

Dèficit, deute i euro

El 1963 James Tobin (1918-2002) ja ens deia que el dèficit públic era la conseqüència, i no la causa, d'una situació de crisi econòmica¹³. En una economia i en un període determinat, els dèficits i els superàvits dels diferents agents econòmics s'equilibren. Així, com que globalment les famílies i les institucions financeres tenen normalment superàvits financers —capacitat de finançament a d'altres agents econòmics—, i com que aquests agents reben més recursos financers provinents de l'exterior que els

que hi envia —el sector exterior finança les economies nacionals—, les empreses no financeres i el sector públic tindran uns dèficits financers —necessitats de finançament— equivalents en conjunt als superàvits dels agents econòmics esmentats anteriorment. És a dir, *ceteris paribus*, si es vol disminuir el dèficit públic, el de les empreses no financeres haurà de ser més gran. De fet, normalment són les empreses amb beneficis i bones expectatives les que s'endeuten per finançar el seu creixement i l'acumulació d'actius reals. En períodes d'expansió augmentaran els dèficits financers de les empreses i també els superàvits financers del sector públic. I en un moment de recessió passarà el contrari: augmentarà el dèficit públic i disminuirà el dèficit de les empreses. I quan més gran sigui el superàvit financer de les famílies i/o les institucions financeres i/o més recursos financers nets arribin de l'exterior, major serà el dèficit de les empreses no financeres i/o del sector públic. I viceversa.

En aquesta línia, Wynne Godley (1926-2012) establia, a principis de la dècada de 1970, que hi ha una identitat aritmètica i contable que relaciona les balances financeres del sector privat, del sector exterior i del sector públic. El dèficit del sector públic ha de ser igual a l'estalvi net del sector privat més —o menys— el saldo de la balança de pa-

gaments. Això implica que el dèficit del sector públic només seria controlable si som capaços de controlar l'estalvi net del sector privat i el saldo de la balança de pagaments. Però, el sector públic no pot controlar directament ni l'un ni l'altre, i encara menys en una situació d'unió monetària i moneda única com l'eurozona. Per tant, el dèficit públic tampoc no pot ser controlat directament pel sector públic. De fet, la regla del Tractat de Maastricht que diu que els dèficits públics no poden superar el 3% del PIB s'ha incomplert fins a 68 vegades en els darrers anys. Els problemes del dèficit públic són la dificultat de finançar-lo o que pugui generar un deute insostenible. A més, un dèficit crònic amb l'exterior farà impossible equilibrar els pressupostos públics. D'altra banda, com que els saldos de les balances de pagaments de tots els països del món sumen zero, la suma de tots els dèficits pressupostaris haurà de ser igual a la suma de tots els superàvits conjunts del sector privat. I com que aquests darrers normalment són positius, el compliment de regles com les del Tractat de Maastricht pel dèficit públic o és lògicament impossible o implica una política deflacionista pel conjunt de l'economia mundial¹⁴.

13 TOBIN, «Deficit, Deficit, Who's Got the Deficit?»

14 GODLEY i IZURIETA, «Balances, Imbalances and Fiscal Targets. A New Cambridge View».

>> Cal un avenç decidit cap a la unió política d'Europa a través d'un govern europeu

El 2007, Godley i Marc L. Lavoie (1962) ja preveien, amb un model economètric complex, com es podrien trobar els països més febles de l'eurozona, especialment els GIIPS¹⁵. Una situació agreujada per la crisi però a la qual ja es veien abocats per les característiques endògenes de l'eurozona i pel tipus de construcció europea vigent. Els GIIPS tindran un dèficit creixent, tant de la balança de pagaments com del sector públic, encara que l'economia mundial en el seu conjunt no creixi ni en renda ni en riquesa. Aquests dèficits seran compensats per uns superàvits simètrics del sector exterior i del sector públic dels països més competitius de la zona euro. Però aquesta situació només es pot mantenir si el BCE està disposat a acumular bons de deute dels GIIPS a un tipus d'interès baix i si els mercats financers accepten que aquests països «febles» augmentin les proporcions de deute públic i de deute extern respecte del PIB. I cap de les dues coses són possibles de forma indefinida. Per tant, a curt termini, les economies dels GIIPS han d'optar per unes polítiques deflacionistes per disminuir el dèficit públic i exterior, i per una disminució del nivell de renda, producte i riquesa. A llarg termini se'ns

planteja la qüestió de si és possible una UE amb una moneda única però sense un pressupost federal d'una dimensió substancial i sense un govern federal per gestionar-lo. Els «europeistes escèptics» —que no «euro escèptics»— pensem que no¹⁶.

Per tant, els països menys competitius de la UE, els GIIPS, no semblen tenir sortida davant de la seva crisi econòmica i del deute. El destí dels GIIPS sembla ser els ajustos pressupostaris i les polítiques deflacionistes, amb uns quants anys de caiguda de l'activitat econòmica, de la renda i de la riquesa, i unes elevades taxes d'atur. No sembla que s'estigui buscant una solució real a la situació, com ho seria un pressupost federal europeu d'una dimensió que pugui tenir efectes en les polítiques anticíclics i un govern federal europeu amb poder polític i econòmic real. Per això, algunes veus apunten la possibilitat de que Grècia i potser algun altre dels GIIPS acabi sortint de l'euro¹⁷.

15 GODLEY i LAVOIE, «A Simple Model of Three Economies with Two Currencies: The Eurozone and the USA».

16 DAHRENDORF, *Perché l'Europa? Riflessioni di un europeista scettico*.

17 PAPADIMITRIOU (et al.), «Endgame for the Euro? Without Major Restructuring, the Eurozone is Doomed».

Els estats europeus, i ja no diguem les comunitats autònomes, <<
estan en mans del crèdit que els hi vulgui donar el BCE
i/o el sistema financer privat

Euro versus democràcia

La integració europea no ha estat un exemple de democràcia. Els estats membres especialment, i la Comissió Europea en menor mesura, són els qui tenen la última paraula. El Parlament Europeu, tot i que ha anat guanyant algunes competències, està lluny de tenir les que tenen els països democràtics. En particular, el procés d'implementació de la Unió Europea i Monetària (UEM) i de l'euro no ha estat des del principi, i en cap cas, un procés democràtic normal. Totes les decisions importants han estat preses pels estats i executades per la Comissió Europea, i especialment pel BCE.

Molts catalans i molts catalanistes han pensat que tot el que venia d'Europa significava més democràcia enfront del que venia de l'Estat espanyol. Que les regles i les normes que ens venen de Brussel·les són més convenientes per a Catalunya que les que ens venen de Madrid. Però això no és així. Perquè a Brussel·les hi manen bàsicament els estats, entre ells l'Estat espanyol, que en moltes coses, i particularment les que afecten Catalunya, té dret de veto o pot posar molts problemes perquè el govern de Catalunya pugui tenir una relació directa amb el de la UE. Pensem, per exemple, en el tema de la llengua.

Els qui varen impulsar la UEM i l'euro deien —i creien de bona fe— que amb l'euro tindríem una moneda forta, capaç de competir amb el dòlar, i més estabilitat a la zona euro. Que amb l'euro es podria avançar cap a una major unió monetària i econòmica entre els països que l'adoptessin, i que permetrien avançar també cap a la unió política. Avui ja sabem que no ha estat així. Els suecs i el britànics ho van veure des del primer moment i per això no estan a la zona euro.

Així doncs, la UEM, l'euro i el BCE van ser impulsats pels estats i, en part, per la Comissió Europea amb una participació simbòlica del Parlament Europeu i, per tant, de la ciutadania europea. Amb aquesta decisió es posava els països de la UE en mans del BCE i del sistema financer privat. Com dèiem, l'euro ens havia de portar a la unió política europea. De fet, ens ha portat a la dependència dels estats respecte del BCE i dels mercats financers privats. En lloc de més democràcia tenim més dependència del BCE i dels mercats financers privats, als que no ha escollit democràticament ningú¹⁸.

18 SCHARPF, «Monetary Union, Fiscal Crisis and the Preemption of Democracy».

» El 1963 James Tobin ja ens deia que el dèficit públic era la conseqüència, i no la causa, d'una situació de crisi econòmica

La indústria i la política industrial

Com hem anat explicant, la crisi s'ha notat amb més força als països del sud d'Europa —i a Irlanda— i particularment a l'Estat espanyol i a Catalunya ens costarà molt més de sortir-ne. Tot i que hi ha moltes empreses al país que han fet els deures i són productives i eficients, i per tant competitives, molts dels problemes de la nostra economia i de la nostra indústria són deguts a una productivitat, una eficiència i una competitivitat relativament baixes.

La solució només és possible a mitjà i llarg termini, però cal treballar-hi des d'ara mateix, i passa per una sèrie de reformes estructurals. En alguns casos, i des de fa un cert temps, s'està treballant d'una forma i en una línia que semblen adequades, almenys en el cas de Catalunya. És el cas, per exemple, del sistema de recerca i d'innovació; de l'educació —amb els temes pendents de l'àmbit universitari i de la formació professional—; o en tornar a donar prioritat a la indústria pel creixement econòmic i la transformació del model productiu. En altres casos, les reformes estructurals són una assignatura pendent que seria urgent aprovar, com la redefinició i la regulació del sistema financer; la relació salaris/costos laborals amb la productivitat; el repte energètic; la funció pública...

Després d'uns anys en què la indústria i la política industrial havien estat menystingudes, des de fa un temps estem assistint a un nou reconeixement del paper central —que no exclusiu— de la indústria i de la política industrial en el creixement econòmic. I aquest és un fenomen que, almenys a Catalunya, és anterior a l'aparició de la crisi econòmica.

Empreses i crisi

Les empreses són un element essencial per la sortida de la crisi. L'estratègia empresarial determina com fan front a la crisi i en quines condicions en poden sortir. Les polítiques industrials i empresarials han d'acompanyar l'estratègia de les empreses i els hi han de facilitar la superació de la crisi, essent més productives i competitives. Tot plegat farà que l'economia del país sigui més forta i competitiva i que la societat del benestar pugui ser més sostenible.

La societat del benestar, en la qual no voldríem deixar de viure, implica la redistribució de la renda i de la riquesa. Tanmateix, per poder redistribuir-la primer hem de crear-la. I en el món actual, la creació de renda i de riquesa la fan fonamentalment les empreses, tant privades com públiques. Per tant, el benestar de la gent, d'un país, depèn

principalment de la productivitat i de la competitivitat de les seves empreses, i especialment de les empreses industrials i de serveis a la producció. Conseqüentment, les polítiques empresarials i industrials són crucials per la competitivitat i el benestar d'un país.

Vivim un període amb una crisi molt complexa i profunda. I aquesta crisi té unes repercussions molt importants sobre l'economia i les empreses. Aquestes veuen que disminueix la demanda dels seus productes, que augmenten els seus estocs i que han de disminuir la utilització de la seva capacitat productiva. Al mateix temps, donada la greu situació per la qual passa el sistema financer, tenen molts problemes de finançament. La reacció de les empreses davant de la crisi depèn molt de la solidesa del seu projecte, de la seva estratègia empresarial i de la solvència de la seva estructura financera.

Davant de la crisi, i per tal de superar-la de la millor manera possible, les empreses a vegades opten per una estratègia defensiva, mentre que en altres casos, tenen una estratègia més activa o ofensiva. També poden donar-se casos d'estratègies mixtes. L'estratègia defensiva consisteix normalment en una racionalització de l'estructura productiva i en una reducció dels costos, molt especialment dels costos laborals. Això és el que fan, i en molts casos no

tenen altre remei, les empreses que no tenen un projecte empresarial suficientment potent, que en els darrers anys no han tingut una estratègia clara i adequada i/o que tenen una estructura financera feble i massa depenent. En general, aquestes empreses tenen moltes dificultats per sortir de la crisi i, en massa casos, pot ser fins i tot acabin tancant el negoci.

Altres empreses opten per una estratègia més activa o ofensiva. Normalment és una estratègia a mitjà o llarg termini per a reforçar el seu posicionament competitiu en el mercat global. És l'estratègia de les empreses que tenen un bon projecte empresarial i/o industrial, amb una estratègia clara i adequada i amb una estructura financera sanejada i sostenible. I que ja fa anys que treballen en aquesta línia. Són empreses que han apostat per la innovació, la recerca i la transferència de coneixement, i que sovint tenen una relació estreta amb les universitats, els centres de recerca i els centres tecnològics. La internacionalització, via exportacions o via multilocalització d'algunes fases de la cadena de valor és un altre tret diferencial d'aquestes empreses. Els països europeus són els seus mercats «naturals» però cada cop són més importants les relacions amb els EUA, els països emergents —especialment la Xina, el Brasil i la Índia— i més recent-

ment amb el nord d'Àfrica i el Pròxim Orient. Han apostat per la diversificació del producte, tant a través de la creació i la consolidació d'una o varies marques, com de la intensificació i certificació de la qualitat. Busquen una dimensió òptima, mitjançant la fusió, les aliances estratègiques, les col·laboracions en el marc de clústers o de xarxes informals. Per tal d'aconseguir-ho, les persones que hi treballen han de tenir la qualificació adequada i, per tant, la formació dels treballadors és una característica essencial de la seva estratègia.

Innovació, internacionalització, diferenciació del producte, dimensió òptima i formació, són les paraules clau d'aquesta estratègia activa o ofensiva. La que pot ajudar les empreses a superar la crisi i a sortir-ne més fortes i amb un posicionament competitiu millor. Una estratègia que, tal com ens diu la UE, requereix també d'unes polítiques empresarials i industrials actives d'acompanyament i suport a les empreses.

Les experiències internacionals ens diuen que els països més productius i competitius són aquells —com els nòrdics per exemple— que, davant d'una crisi important han apostat de forma consensuada per unes polítiques —empresarials i industrials— actives com les que hem descrit. Aquesta és l'estratègia que pot ajudar les empre-

ses i els països a superar la crisi i a sortir-ne amb més força i amb un posicionament competitiu millor.

Per tant, cal continuar priorititzant —i no retallant— les despeses relacionades amb allò que pot fer que les empreses i l'economia siguin més productives i competitives. Cal continuar invertint i gastant, fins i tot més que fins ara, en innovació, internacionalització, promoció de la diferenciació dels productes, promoció d'una major dimensió o col·laboració entre les empreses, i molta formació per millorar la qualificació dels treballadors. S'ha de continuar invertint, fins i tot més, en aquests temes perquè l'economia pugui entrar en el «cercle virtuós» del creixement a mitjà i llarg termini.

El retorn de la indústria i de la política industrial

El retorn de la indústria significa el paper central que ha de tenir la indústria en el creixement de l'economia. La indústria també és fonamental per sortir de la crisi econòmica i superar els seus efectes. Catalunya és i ha de continuar essent una economia industrial. D'una indústria més àmplia i més complexa que la manufactura tradicional. La indústria és el motor principal de les economies avançades que volen créixer,

» La integració europea no ha estat un exemple de democràcia. Totes les decisions importants han estat preses pels estats i executades per la Comissió Europea, i especialment pel BCE

ja que és la que crea més valor afegit i més riquesa; més i millor ocupació; més empreses noves; i més productivitat i innovació.

Es diu que cal avançar cap a un nou model productiu, cap a un nou model industrial, cap a una economia del coneixement i de la informació. A Catalunya ja fa anys que moltes empreses —molt especialment les industrials— estan transformant el model productiu, estan innovant i s'estan internacionalitzant per a ser més productives i més competitives. La indústria moderna és també el motor de la transformació del teixit productiu català. És un vector de canvi estratègic per a la innovació i per a la internacionalització de l'economia i, per tant, per a la seva competitivitat.

Encara hi ha moltes empreses que són indústries manufactureres relativament tradicionals, però cada cop hi ha més empreses que participen i/o controlen tota la cadena de valor. D'una banda, les empreses manufactureres externalitzen parts de la seva cadena de valor, que a vegades pot ser l'activitat productiva, però molt sovint són activitats de serveis necessàries per a la producció com la distribució, el transport i la logística; elements operatius (neteja, vigilància); xarxes (energia, aigua); o activitats intensives en coneixement (enginyeria, consultoria, TICs). Simultàniament, la progressiva

especialització i la cerca de més valor afegit dona lloc a l'aparició de nous serveis lligats a la producció, especialment dels més intensius en coneixement i informació —*branding*, *coaching*, serveis tecnològics... Així, al costat de la indústria manufacturera van creixent serveis relacionats amb la producció i, en les economies modernes, es produeix una creixent interrelació i interdependència entre la primera i els segons de tal manera que avui ja formen un conjunt econòmicament significatiu i amb contingut i valor propi. Per això, s'ha començat a parlar de la nova indústria¹⁹ o de la *servoindustrial economy*²⁰.

A Catalunya la servoindústria representava el 2008 el 57% del valor afegit, el 53% de l'ocupació i el 42% de les empreses del país²¹. Paral·lelament, a l'Europa de les regions, el 2001 Catalunya era la novena regió europea amb més nova indústria i el 2008 ha passat a ser la cinquena, només darrera de l'Île-de-France, Llombardia, l'Inner London i l'Alta Baviera. És a dir, la nova indústria és el motor de l'economia del país i del

seu creixement i, en el context regional europeu, està molt ben posicionada. Al mateix temps, també és l'expressió i la demostració del procés de transformació del teixit productiu català. A més, el procés continuat de creixement de les activitats de la nova indústria s'ha produït a partir d'una mínima base manufacturera: a Catalunya la manufactura representava el 2008 el 20% del valor afegit brut, estava al mateix nivell que la mitjana de la UE27 i que Holanda, Bèlgica, Dinamarca o Itàlia, i força per sobre que el Regne Unit, l'Estat francès, els EUA i l'Estat espanyol. I aquesta base manufacturera s'ha de mantenir.

Avui, doncs, ja no es posa en dubte la importància de la indústria i dels serveis relacionats amb la producció per a la productivitat i el creixement de les economies actuals i, des del punt de vista estructural, per a aconseguir una economia més competitiva, més intensiva en coneixement i informació, més innovadora, més productiva i eficient, més internacionalitzada i amb empreses multinacionals de capital nacional, amb una dimensió òptima i una estructura financera sòlides, amb capacitat de cooperar i d'organitzar-se en forma de clústers d'excel·lència, més sostenible i ecoeficient. Tal com assenyala el Consell de la Unió Europea²², en

19 Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform - HM Government, *New Industry, New Jobs*.

20 DG Enterprise and Industry. *EU Manufacturing Industry: What are the Challenges and Opportunities for the Coming Years?*

21 BARÓ i VILLAFANA, *La nova indústria: el sector central de l'economia catalana*.

22 Consell de la Unió Europea. *Conclusiones*

La societat del benestar implica la redistribució de la renda i de la riquesa. Però per redistribuir-la, primer hem de crear-la. I en el món actual, això ho fan les empreses

primer lloc això requereix l'existència d'una base industrial forta, moderna, diversa, competitiva, integrada i ecoeficient; i, en segon lloc, la necessitat de promoure el creixement de la indústria i dels serveis relacionats amb la producció. En aquest context, el Consell reafirma la importància d'una política industrial ambiciosa, tant a curt termini per a lluitar contra la crisi, com a llarg termini per aconseguir un creixement fort, equilibrat i sostenible. Això suposa polítiques per a la modernització i la transformació industrial, per la innovació i l'excel·lència tecnològica, per la internacionalització, per la cooperació interempresarial i la política de clústers, i un paper crucial per a les Pimes amb la implementació efectiva de la Small Business Act²³.

En aquest mateix sentit, el professor i actual conseller d'Economia i Coneixement de la Generalitat de Catalunya Andreu Mas-Colell (1944) ens deia que una política industrial intel·ligent pot ser beneficiosa. Defensava una política industrial activa per estimular l'aparició de nous sectors industrials —essent conscients que un país industrial

com Catalunya ha d'especialitzar-se—; per ajudar, en determinats moments de dificultats cícliques i anant molt en compte, empreses, clústers i sectors en dificultats; i especialment donant suport a les empreses, clústers i sectors que ja són guanyadors incipients perquè puguin esdevenir guanyadors consolidats, la qual cosa pot passar amb qualsevol tipus de clúster o sector, sigui madur o emergent²⁴.

L'objectiu fonamental avui és sortir de la crisi. Tanmateix, de forma simultània, s'ha d'accelerar el procés de transformació industrial. Un procés que ja fa temps que s'està produint amb el protagonisme i el lideratge de les empreses i els empresaris. I amb la col·laboració d'una nova política industrial, facilitadora i de suport a les empreses, alineada amb la UE, que busca ser eficaç i eficient, de caràcter proactiu, anticipant-se als canvis en el model productiu i feta amb concertació és a dir, amb consens amb els agents econòmics i socials del país. Una política industrial intel·ligent, com assenyalava el conseller Mas-Colell, i una política industrial ambiciosa, com remarcava el Consell de Ministres de la Comissió Europea.

Necessitem una política industrial activa

La indústria i la política industrial tornen a estar en el centre de les actuacions per sortir de la crisi i per assegurar un creixement sostingut i sostenible de les economies, tant avançades com emergents. Recentment, Clyde Prestowitz (1941), assessor del secretari de Comerç de l'administració Reagan, proposava una política industrial sostinguda per a donar un millor suport a la indústria²⁵. Patrizio Bianchi (1952), persona de confiança de Romano Prodi (1939) i actual conseller d'Educació i Recerca del govern regional de l'Emilia-Romagna, reivindica el retorn de la política industrial²⁶. Fa uns mesos, el prestigiós setmanari *The Economist* dedicava un dels seus debats a preguntar si una economia necessitava una base manufacturera forta per poder tenir èxit; amb les contribucions de prestigiosos economistes i experts, el 76% de les respostes consideraven que sí²⁷. L'influent *think tank* europeu Bruegel ens parla del necessari activisme dels governs en

del Consejo sobre la necesidad de una nueva política industrial.

23 Commission of the European Communities. «Think Small First». A «Small Business Act» for Europe.

24 MAS-COLELL, «Cinc polítiques industrials».

25 KLEINER (et al.), «The Case for Intelligent Industrial Policy».

26 BIANCHI i LABORY, *Industrial Policy after the Crisis. Seizing the Future*.

27 *The Economist*.

» Innovació, internacionalització, diferenciació del producte, dimensió òptima i formació, són les paraules clau que poden ajudar les empreses a superar la crisi i a sortir-ne més fortes

el camp de la política industrial²⁸. Vet aquí alguns exemples de l'evident reivindicació de la política industrial avui. Tot plegat va en la mateixa línia de la Comissió Europea, que també considera que la indústria i la política industrial activa són centrals en qualsevol estratègia de sortida de la crisi i en un creixement productiu i competitiu de les economies²⁹.

No semblen pensar així els responsables de la política industrial del nostre país, que proposen eliminar la llei de política industrial perquè diuen que aporta molta burocratització i intervencionisme. Però no és cert, la llei de Política Industrial³⁰ no suposa ni una sola obligació nova per a les empreses. Al contrari, d'una banda, estableix la llibertat en l'exercici de l'activitat industrial a partir de la simple comunicació, excepte en aquells casos que altres normatives n'exigeixin l'autorització. I d'altra banda, ordena i organitza els diferents organismes de la Generalitat relacionats amb la política industrial per tal que aquesta pugui ser simultàniament central, integral i coordinada.

Unes qüestions que, a més, són *business friendly*, van en la línia de la simplificació administrativa i de fer fàcils les coses a les empreses.

És una llàstima que els actuals responsables de la Generalitat no semblin conèixer la reivindicació de la política industrial que s'està produint en l'àmbit mundial i de la UE. Potser convindria que repassessin l'article «Cinc polítiques industrials» que Mas-Colell va publicar a *El Temps* el gener de 2010³¹, i que atenguessin l'encàrrec de dissenyar una política industrial potent, orientada a la internacionalització i a la innovació que el Consell Assessor per a la Reactivació Econòmica i el Creixement de la Generalitat de Catalunya va fer durant la cimera de 25 de març de 2010. En aquest sentit, i en el marc del Pla de Política Industrial de Catalunya 2010-2020, s'encarrega de desplegar diverses iniciatives, com ara enfortir la solidesa de la base industrial del país, mantenint i reforçant, si escau, les mesures afavoridores de la competitivitat; desplegar polítiques industrials específiques tant per als sectors madurs com per als sectors emergents, i també polítiques de clústers³². Podran

veure com, en un i altre cas, estan en línia amb les idees sobre la indústria i la política industrial avui dominants al món. ◀

28 AGHION (et al.), «Rethinking Industrial Policy».

29 Comissió Europea. *An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era. Putting Competitiveness and Sustainability at Centre Stage*.

30 Generalitat de Catalunya. Llei 9/2009, del 30 de juny, de política industrial.

31 MAS-COLELL, «Cinc polítiques industrials».

32 Generalitat de Catalunya. *Conclusions de la cimera per a la reactivació econòmica. Palau Reial de Pedralbes, 25 de març de 2010*.

MÉS INFORMACIÓ

AGHION, Philippe, BOULANGER, Julian i COHEN, Elie. «Rethinking Industrial Policy» [en línia]. A *Bruegel Policy Brief*, 2011, núm. 4. Disponible a: <www.bruegel.org>

AUERBACK, Marshall. «A 'United States of Europe' or Full Exit from the Euro?» [en línia]. A *International Journal of Political Economy*, hivern 2010-2011, vol. 39, núm. 4 p. 87-102. Disponible a: <mesharpe.metapress.com>

BARÓ, Ezequiel i VILLAFANA, Cinthya. *La nova indústria: el sector central de l'economia catalana* [en línia]. Barcelona: Departament d'Economia i Finances de la Generalitat de Catalunya, 2009. Papers d'Economia Industrial, núm. 26. Disponible a: <www.gencat.cat/diue>

BIANCHI, Patrizio i LABORY, Sandrine. *Industrial Policy after the Crisis. Seizing the Future*. Cheltenham: Edward Elgar Publications, 2011.

Comissió Europea. *An Integrated Industrial Policy for the Globalisation Era. Putting Competitive-ness and Sustainability at Centre Stage* [en línia]. Brussel·les: 2010. Disponible a: <ec.europa.eu>

Commission of the European Communities. «Think Small First». A «Small Business Act» for Europe [en línia]. Brussel·les: 25 de juny de 2008. Disponible a: <eur-lex.europa.eu>

Consell de la Unió Europea. *Conclusiones del Consejo sobre la necesidad de una nueva política industrial* [en línia]. Brussel·les: 3 de març de 2010. Disponible a: <register.consilium.europa.eu>

COOPER, George. *The Origin of Financial Crisis: Central Banks, Credit Bubbles and the Efficient Market Fallacy*. EUA: Vintage Books, 2008.

DAHRENDORF, Ralf. *Perché l'Europa? Riflessioni di un europeista scettico*. Bari – Roma: Laterza, 1997.

DE GRAUWE, Paul. «The Governance of a Fragile Eurozone» [en línia]. A *CEPS Working Documents*, 2011. Disponible a: <www.ceps.eu>

Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform - HM Government. *New Industry, New Jobs* [en línia]. Londres: 2009. Disponible a: <www.bis.gov.uk>

DG Enterprise and Industry. *EU Manufacturing Industry: What are the Challenges and Opportunities for the Coming Years?* [en línia]. Brussel·les: 2010. Disponible a: <ec.europa.eu>

Generalitat de Catalunya. Llei 9/2009, del 30 de juny, de política industrial. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, de 9 de juliol de 2009 núm. 5417.

Generalitat de Catalunya. *Conclusiones de la cimera per a la reactivació econòmica. Palau Reial de Pedralbes*, 25 de març de 2010 [en línia]. Disponible a: <premsa.gencat.cat>

GODLEY, Wynne. «Maastricht and All That» [en línia]. A *A London Review of Books*, 1992, vol. 14, núm. 19. Disponible a: <www.lrb.co.uk>

GODLEY, Wynne i IZURIETA, Alex. «Balances, Imbalances and Fiscal Targets. A New Cambridge View» [en línia]. International Policy Centre for Inclusive Growth, 2004. Disponible a: <www.ipc-undp.org/publications>

GODLEY, Wynne i LAVOIE, Marc. «A Simple Model of Three Economies with Two Currencies: The Eurozone and the USA» [en línia]. A *Cambridge Journal of Economics*, 2007, vol. 31, núm. 1. Disponible a: <cje.oxfordjournals.org>

HILFERDING, Rudolf. *El capital financiero*. Madrid: Tecnos Editorial, 1985.

KELTON, Stephanie A. i WRAY, L. Randall. «Can Euroland Survive?» [en línia]. A *Public Policy Brief*, novembre 2009, núm.106. Levy Economics Institute of Bard College. Disponible a <www.levyinstitute.org>

KLEINER, Art, KAUSHAL, Arvind i MAYOR, Thomas. «The Case for Intelligent Industrial Policy» [en línia]. A *Strategy+Business*, 2011, núm. 64. Disponible a <www.strategy-business.com/>

MAS-COLELL, Andreu. «Cinc polítiques industrials». A *El Temps*, 26 de gener de 2010.

MINSKY, Hyman. *Stabilizing an Unstable Economy*. New Haven: Yale University Press, 1986.

MINSKY, Hyman. *Stabilizing an Unstable Economy*. McGraw-Hill Professional, 2008.

PAPADIMITRIOU, Dimitri. B., WRAY, L. Randall i NERSISYAN, Yeva, «Endgame for the Euro? Without Major Restructuring, the Eurozone is Doomed» [en línia]. A *Public Policy Brief*, 2010, núm. 113. Levy Economics Institute of Bard College. Disponible a <www.levyinstitute.org>

PAPADIMITRIOU, Dimitri. B. i WRAY, L. Randall. «Euroland in Crisis as the Global Meltdown Picks Up Speed» [en línia]. Working Paper, núm. 693. Nova York: Levy Economics Institute of Bard College,

2011. Disponible a: <www.levyinstitute.org/>

SCHARPF, Fritz W. «Monetary Union, Fiscal Crisis and the Preemption of Democracy» [en línia]., MPIfG Discussion Paper, núm. 11. Max-Planck-Institut Für Gesellschaftsforschung, 2011. Disponible a: <www.mpifg.de>

The Economist, juny-juliol 2011.

TOBIN, James. «Deficit, Deficit, Who's Got the Deficit?». A *The New Republic*, 1963, núm. 19.

WRAY, L. Randall. «The rise and fall of money manager capitalism: a Minskian approach» [en línia]. A *Cambridge Journal of Economics*, 2009, núm. 33, p. 807–828. Disponible a: <cje.oxfordjournals.org>

WRAY, L. Randall. «Lessons We Should Have Learned from the Global Financial Crisis but Didn't» [en línia]. Working Paper, núm. 681. Nova York: Levy Economics Institute of Bard College, 2011. Disponible a: <www.levyinstitute.org>

WRAY, L. Randall. «Waiting for the Next Crash: the Minskyan Lessons we Failed to Learn»[en línia]. A *Public Policy Brief*, 2011, núm. 120. Disponible a: <www.levyinstitute.org>

WRAY, L. Randall. «Minsky crisis» [en línia]. A DD.AA, *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Online Edition. Palgrave Macmillan, 2011. Disponible a: <www.dictionaryofeconomics.com>

WRAY, L. Randall. «Euro Toast Anyone? The Meltdown Picks Up Speed»[en línia]. A *Economonitor, Great Leap Forward*, 2011. Disponible a: <www.economonitor.com>

Cooperativisme per sortir (bé) del túnel

VISTA PRÈVIA

Les crisis són moments de canvis, de transformacions. Situacions complicades que t'obliguen a repensar què has fet fins ara per tal de millorar i tornar a ser competitiu. I repensar què hem fet fins ara també inclou la forma com hem organitzat el treball. Perquè per recuperar la competitivitat no n'hi ha prou amb la innovació en productes, sinó que també cal una nova manera de fer empresa. I aquí, el model cooperatiu ens acosta a una societat més justa, més lliure i més pròspera.

Canvi d'època

Quan vam entrar al túnel de la crisi econòmica la tardor de 2008, tots els grans experts es van afixar a declarar que ja s'entreveia la llum i, per tant, que de seguida sortiríem. Eren els mateixos economistes, polítics, tecnòcrates i comunicadors que van romandre cecs fins el mateix 15 de setembre, el dia en què les borses es van enfonsar per la fallida de Lehman Brothers. Ara, tres anys i mig després, quan la crisi s'agreuja per setmanes, cada vegada queden menys il·luminats que gosin anticipar una data de recuperació.

A poc a poc anem intuïnt que aquesta crisi és diferent de les anteriors. I si a aquesta percepció que es va generalitzant hi incorporem factors com (a) la creixent escassetat de les fonts d'energia que mouen el món i d'altres béns bàsics com l'aigua; (b) els cada cop més freqüents i devastadors desastres climàtics; i (c) l'agudització del conflicte per l'hegemonia mundial entre uns EUA —en caiguda econòmica lliure, però que continua sent la primera potència militar del món— i els gegants asiàtics i la resta de països emergents —especialment, Brasil, Rússia, la Índia, Xina i Sud-àfrica, els BRICS per les seves sigles en anglès—, queda clar que ens trobem davant d'una crisi sistèmica global, d'un canvi d'època que, com tots els que hi ha hagut a la història de la humanitat, serà llarg, agònic i imprevisible.

Així doncs estem obligats a pensar, de forma simultània, a curt i a llarg termini. A curt termini, perquè hem de ser capaços de sobreviure dins

Jordi Garcia
Cooperativista i membre de la Xarxa
d'Economia Solidària
jordi@apostrof.coop

» Les cooperatives són empreses que no tenen com a objectiu maximitzar el capital invertit, és a dir, lucrar-se, sinó satisfer necessitats

del túnel i a llarg termini perquè hem de començar a construir un nou sistema per no trobar-nos d'aquí a deu o vint anys amb un paisatge encara més terrorífic que l'actual. I això passa per saber prendre en cada bifurcació la via que ens permeti dirigir-nos a la millor sortida, cap a un paisatge que sigui el d'una societat més justa, democràtica i sostenible.

Però què podem fer des d'un país petit i dependent —políticament i econòmicament— com el nostre? Una pregunta que de fet és la pregunta. La resposta queda lluny de les possibilitats de qui escriu. L'objectiu d'aquest article és més modest: intentar respondre a tres qüestions molt concretes, les respostes a les quals poden ser part de la resposta general. Les tres preguntes són: quin tipus d'empresa pot resistir millor la crisi? Quina encaixa millor en la societat més justa, democràtica i sostenible que hem de començar a construir? I com podem, tots plegats, preparar aquesta empresa perquè sigui un paper central dins del nou model socioeconòmic? Les dues primeres preguntes tenen, al meu parer, una mateixa resposta: l'empresa cooperativa; en canvi, la tercera té moltes més concrecions, les quals, nosaltres només apuntarem. Però, abans d'entrar-hi, hauríem d'aclarir de què parlem quan diem empresa cooperativa.

El nou cooperativisme català

Les cooperatives són associacions de persones que s'han unit de manera voluntària i han creat una empresa de propietat conjunta i gestió democràtica per tal de satisfer les seves necessitats i aspiracions. Estem parlant, doncs, d'empreses que no tenen com a objectiu maximitzar el capital invertit, és a dir, lucrar-se, sinó satisfer necessitats. Per exemple, hi ha cooperatives que tenen l'objectiu de garantir uns ingressos dignes als seus socis —treballadors, pagesos, botiguers i professionals, en el cas de les cooperatives de treball, agràries i de serveis, respectivament— i d'altres que els hi volen oferir uns béns i serveis més econòmics i/o de més qualitat —consumidors i usuaris, en el cas de les cooperatives de consum, d'habitatge, d'ensenyament i de crèdit. Això no vol dir que les cooperatives renunciïn a tenir guanys, ja que per aconseguir els seus objectius necessiten ser viables econòmicament i obtenir beneficis amb regularitat, els quals s'acostumen a re-invertir en la mateixa empresa.

Històricament, el cooperativisme ha gaudit d'una gran rellevància a Catalunya. Va ser a Barcelona on es va constituir, el 1842, la primera cooperativa de tot l'Estat espanyol, la Companyia Fabril de Teixits. Al llarg de gairebé 100 anys, el moviment cooperatiu català va

ser el més important de tota la península, es va coordinar directament amb els altres moviments cooperatius europeus, sobretot britànics i francesos, i es desenvolupà sota l'orientació estratègica d'anar transformant cooperativament l'economia. Durant la Segona República, el cooperativisme va implicar pràcticament un terç de les classes populars del país i durant la Guerra Civil les cooperatives de consum van distribuir amb diligència entre la població la major part dels productes de primera necessitat. Però el Franquisme va desarticular el moviment cooperatiu, tancant o confiscant els seus locals, empresonant i fins i tot afusellant els líders més destacats que no havien fugit a l'exili, i a partir de la dècada de 1950 controlant fèrrimament les noves cooperatives que tímidament grups de treballadors o de pagesos començaven a crear.

Podem dir que el cooperativisme contemporani té poc a veure amb el de l'època que acabem de descriure. A l'Estat espanyol el cooperativisme actual no torna a treure el nas fins la dècada de 1980, la qual cosa explica la gran distància que ens separa —com a sector socioeconòmic i com a moviment social— respecte d'altres cooperativismes europeus tant en la seva faceta de sector socioeconòmic com de moviment social. A l'Estat francès, per

L'impacte de la crisi en les cooperatives de treball és inferior al de les empreses convencionals, en resultats econòmics, en tasques d'ocupació i en taxes de supervivència

exemple, les cooperatives ocupen més de 700.000 persones i s'orienten per objectius estratègics que assumeixen el seu rol de transformació social¹. En canvi, a l'Estat espanyol, les cooperatives donen feina a 300.000 persones i la gran majoria de les associacions que les representen no plantegen cap estratègia de transformació cooperativa de l'economia, sinó que es dediquen exclusivament a la vessant empresarial, una tasca necessària, però no suficient.

El cooperativisme català està format per unes 4.000 cooperatives de tots els sectors, que donen feina a unes 40.000 persones. Les cooperatives agràries són unes 250, aglutinen més de 70.000 persones associades, ocupen més de 4.000 treballadors i representen el 37% de la producció final agrària de Catalunya. Les cooperatives de consum arriben tot just a la centena; en destaquen Abacus i Scias amb centenars de milers de socis, així com l'emergència de les petites cooperatives de consum agroecològic a molts barris i pobles. Les cooperatives de serveis i de transportistes superen les dues centenes; ressaltem empreses com Costa Brava Hotels, Intersport, Federació Farmacèutica i Coop57. Les cooperatives d'educació

i les d'habitatge que es mantenen actives sumen algunes desenes. El cooperativisme de crèdit és pràcticament inexistent, tret d'algunes caixes professionals —Caixa d'Enginyers i Caixa d'Advocats— i de les seccions de crèdit de les cooperatives agràries, que juguen un paper econòmic fonamental en moltes zones rurals del país.

Per últim, ens hem de referir al cooperativisme de treball, la principal branca cooperativa en aquesta nova etapa. Està integrat per unes 3.500 empreses, la gran majoria de petites dimensions, que es troben en tots els sectors de l'activitat, però especialment en els serveis a les persones, el comerç i l'hoteleria, la indústria, la construcció i els serveis a les empreses. Es tracta d'unes xifres respectables però modestes, per sota de les del País Valencià, d'Andalusia i del País Basc, i no cal dir, d'altres països europeus.

Més resistents a la crisi

Un cop exposada la situació de les cooperatives de Catalunya intentarem respondre la primera pregunta que ens fèiem: quin tipus d'empresa resisteix millor la crisi? El 2009, mentre milers d'empreses mercantils tancaven, per primera vegada en sis anys creixia el nombre de cooperatives catalanes que obrien les portes, amb 113 noves em-

¹ Podeu llegir una síntesi de propostes del sector a LABO, «50 propostes per canviar de rumb».

La presa col·lectiva de les decisions importants que exigeix dirigir una cooperativa les converteix *de facto* en escoles de ciutadania

preses. El 2010 aquesta tendència es manté, inaugurant 119 cooperatives més. A hores d'ara, prenent com a referència dades de juliol de 2011, observem com la taxa de creació interanual de societats mercantils cau un 3,1% mentre que les cooperatives creixen un 2,48%. De la mateixa manera, la taxa interanual de dissolució d'empreses era, el juny de 2011, d'un 25,6% per a les societats mercantils i només d'un 2,7% per a les cooperatives. I per últim, entre 2007 i 2010, els llocs de treball a les cooperatives creixen una mica més de l'1%, mentre que a les empreses mercantils van disminuir un 15,7%².

Aquesta superior resistència de les cooperatives a la crisi s'observa arreu. Els estudis realitzats per l'associació que representa les cooperatives de treball europees, la International Organisation of Industrial, Artisanal and Service Producers' Co-operatives (CICOPA) detecten que, en la majoria de països del continent, l'impacte de la crisi en les cooperatives de treball és inferior al de les empreses convencionals, en resultats econòmics, en tasques d'ocupació i en taxes de supervivència³.

2 «Las empresas cooperativas crecen y las mercantiles bajan».

3 CICOPA. *A pesar de las dificultades, las cooperativas de industria y servicios, resisten a la crisis y sus consecuencias. Tercer informe anual sobre la crisis.*

Però, què explica la superior resistència de les cooperatives de treball als embats de la crisi? En primer lloc, es deu al fet que mentre l'objectiu del rendista o de l'empresari capitalista és maximitzar el capital invertit, el dels socis d'una cooperativa de treball consisteix a satisfer la seva necessitat de tenir feina. D'aquesta manera, el lllindar a partir del qual uns i altres estimen que val més tancar l'empresa és molt diferent: els primers plegaran quan calculin que podrien extreure més rendibilitat al seu capital invertint en un altre lloc —ni tan sols cal que el negoci registri pèrdues—, mentre que els socis d'una cooperativa de treball la mantindran mentre els permeti extreure un sou amb què cobrir les seves necessitats. I en segon lloc, una cooperativa sol ser més productiva que una companyia mercantil, també en època de crisi. La superior motivació dels treballadors, que saben que l'empresa és seva, fa augmentar la productivitat, és a dir, sigui perquè rendeixen més i aporten més idees i innovacions per fer front a la crisi, sigui perquè es recorre pràcticament i amb menys traumes a mesures d'ajust: flexibilitat horària i funcional, reduccions de la jornada laboral i del sou...

Altres factors que expliquen la perdurabilitat d'aquestes empreses són la seva tendència a acumular recur-

sos d'exercicis anteriors que serviran per eixugar les possibles pèrdues en moments de crisi, a més d'un conjunt de factors culturals i estructurals que afavoreixen la superació col·lectiva de les dificultats. Ens referim sobretot a la major cohesió del col·lectiu de treballadors i treballadores o a les formes democràtiques de prendre les decisions, però també a raons més pragmàtiques, com ara la descapitalització de la cooperativa, que suposaria haver de retornar les aportacions inicials als socis donats de baixa per un expedient de regulació d'ocupació.

Empreses rendibles socialment

La segona qüestió que ens formulàvem intentava indagar sobre quin tipus d'empresa pot encaixar millor en la societat més justa, democràtica i sostenible que hem de començar a construir per després del túnel, que sembla que hauria de ser aquella que combini eficiència econòmica i perdurabilitat, amb beneficis socials.

L'eficiència econòmica i la perdurabilitat de les cooperatives queden abastament demostrades per la seva solidesa en aquests moments de crisi. I si algú encara té dubtes, podem veure cooperatives tan reeixides com el grup cooperatiu Mondragon —el primer grup

empresarial basc i el setè de l'Estat espanyol— o les cooperatives catalanes de la solvència Abacus —cooperativa de consum—, Grup Actel —cooperativa agrària—, Coop57 —cooperativa de serveis financers—, Escola Sant Gervasi —cooperativa d'educació— o La Fageda i Mol-Matric —cooperatives de treball. Però centrem-nos a valorar les aportacions socials de l'empresa cooperativa. Com explicàvem, a diferència de les empreses mercantils, la finalitat principal de les cooperatives consisteix a satisfer les necessitats i les aspiracions humanes fonamentals —treball, educació, salut, alimentació...—, elements que es corresponen amb els drets humans. D'aquí ve que, en general, les empreses cooperatives facin d'amortidor de l'impacte que la crisi provoca sobre les classes populars d'arreu del món. A més, les cooperatives produeixen, al costat de la seva activitat econòmica, quatre béns socials de primer ordre: la democratització de la societat, el desenvolupament local, l'equitat i la igualtat, i la sostenibilitat.

En relació a la democratització de la societat, la presa col·lectiva de les decisions importants que exigeix dirigir una cooperativa, les converteix *de facto* en escoles de ciutadania activa. A les cooperatives, moltes persones han après valors com l'autoresponsabilitat i la solidaritat, i s'han impregnat d'una cul-

tura democràtica i participativa, que al seu torn transmeten als altres àmbits de la seva vida social.

En segon lloc, les cooperatives són eines per al desenvolupament comunitari i endogen, ja que la majoria s'ubiquen en l'àmbit local o català. Les cooperatives poden internacionalitzar-se però no deslocalitzar-se perquè els socis haurien d'emigrar. Tot això les converteix en un element dinamitzador dels territoris, ja que reinverteixen els beneficis en el seu lloc d'origen, mobilitzen els recursos locals, mantenen activitats econòmiques en risc de desaparició —com ho són les artesanes—, generen capital social i apoderen la població local perquè defineixi el seu propi model de desenvolupament.

Seguidament, es demostra que les cooperatives són un factor d'equitat i d'igualtat quan observem que les dones hi estan més ben representades respecte que a les empreses mercantils —el 49% de les persones que formen les cooperatives de treball a l'Estat espanyol són dones. Els estudis també indiquen que, a les cooperatives, dones i homes cobren el mateix sou per la mateixa feina, i que la majoria de socis i sòcies estan satisfets amb les facilitats de conciliació de la vida laboral i personal que els ofereix la seva empresa.

Finalment, les cooperatives encaixen millor dins del paradigma d'una econo-

mia sostenible. En efecte, mentre que les empreses mercantils necessiten créixer contínuament per proporcionar nous beneficis al capital, les cooperatives no tenen la mateixa pulsio malaltissa a l'expansió sense límits, ja que el creixement constant incrementa la complexitat de la gestió però ben poc els guanys per a cada soci: absorbir l'excés de feina cal incorporar nous socis, de manera que els eventuais beneficis afegits que generi el creixement també s'hauran de repartir entre més persones. Per tant, són empreses que s'expandiran per capturar economies d'escala, però sense incentius per fer-ho gaire més enllà, per la qual cosa s'adiuen millor amb una societat que necessitarà reduir la producció i el consum als límits que cada vegada amb més duresa li marca la natura. Així mateix, en ser societats de persones, organitzar-se de manera democràtica i estar arrelades en un territori, la sobirania dels treballadors, o dels consumidors i usuaris permet introduir en les seves estratègies altres racionalitats, a més de l'econòmica, de manera que resulta més fàcil que evitin activitats contaminants —més encara si els seus efectes perjudiquen el territori on viuen— o que es fixin objectius no productivistes com treballar menys hores o comprometre's amb alguna causa social.

Els estudis indiquen que a les cooperatives, dones i homes cobren el mateix sou per fer la mateixa feina, i que tenen més facilitats per conciliar la vida laboral i personal

El cooperativisme, després del túnel

Acabarem l'article intentant respondre la tercera pregunta que ens fèiem: com podem, tots plegats, preparar el cooperativisme perquè jugui un paper central dins d'un model socioeconòmic més just, democràtic i sostenible? La responsabilitat d'aquesta difícil tasca pertoca, primer de tot, als cooperativistes, però també a les forces socials i polítiques, que saben que sense democràcia econòmica no hi pot haver democràcia política de debò, i a les administracions públiques —que estan obligades per llei a fomentar el cooperativisme⁴.

Fins ara, la principal mesura de suport procedent de l'Estat ha consistit en permetre capitalitzar l'atur per crear una cooperativa o integrar-s'hi, mentre que la Generalitat de Catalunya, que té transferides les competències sobre la matèria, s'ha cenyit bàsicament a subvencionar la creació i la consolidació de cooperatives. De vegades, aquestes polítiques han estat més intenses i consensuades amb les federacions de cooperatives, i en altres moments, com ara, ho són bastant menys. En qualsevol cas, dins del sector hi ha unanimitat en què aquests ajuts són necessaris però

insuficients, i en què l'administració catalana ha d'aprendre molt de les seves homòlogues franceses, quebequeses o, sense anar més lluny, del País Basc, Andalusia o Múrcia. Amb dues dades ho entendrem de seguida: Múrcia inverteix set vegades més que Catalunya en cooperatives; i mentre que l'1,03% de la població catalana treballa en cooperatives, a Múrcia ho fa el 2,39%.⁵

D'aquesta manera, per cloure l'article, proposem deu línies estratègiques d'actuació per desenvolupar el cooperativisme català:

a) Enfortiment de les cooperatives mitjançant fusions i la intercooperació: la primera línia consisteix a seguir promovent la cooperació entre les cooperatives, ja que la seva escassa dimensió sovint les posa en clara inferioritat respecte de les grans empreses mercantils. La generació de vincles entre cooperativistes i la detecció de sinergies entre les cooperatives adoben el terreny per a la intercooperació. Aquesta línia estratègica és d'ampli espectre: comprèn la intercooperació informal consistent a fer que cada cooperativa tingui al màxim de proveïdors que també siguin cooperatives; passa per la constitució de cooperatives de segon grau i grups

cooperatius o per la fusió; es trava creant cadenes de producció i distribució integrades o hegemnitzades per cooperatives; i culmina amb l'emergència de formes d'intercooperació integral en el territori, allò que anomenem mercats socials, és a dir, xarxes d'intercanvi econòmic entre cooperatives i altres empreses de l'economia social i solidària, i entre aquestes i els consumidors i es-talviadors responsables, que cobreixen una part significativa de les necessitats d'aquests actors.

b) Millora del seu finançament: les cooperatives, per la seva pròpia naturalesa, arrossegueu problemes estructurals de capitalització. En aquests moments, la situació s'ha tornat especialment preocupant. Ja no parlem del somni recurrent de disposar d'un sistema financer nacional, o almenys d'una caixa cooperativa catalana, un objectiu que se suposa que hauria de comptar amb el suport de la Generalitat de Catalunya. Parlem de necessitats tan peremptòries com que les administracions paguin els deutes contrets amb les empreses, entre elles les cooperatives, o que augmentin el volum i les facilitats per accedir a préstecs tous institucionals perquè les cooperatives puguin iniciar projectes intensius en capital. En aquests moments, davant de la reducció del suport econòmic procedent de l'administració catalana i de la im-

4 Recomanació 193 de l'Organització Internacional del Treball; article 45.5 de l'Estatut de Catalunya; i article 129.2 de la Constitució Espanyola.

5 Segons dades del Ministeri de Treball i Immigració corresponents al quart trimestre de 2010.

Les cooperatives encaixen millor dins del paradigma d'una economia sostenible en no tenir la pulsio malaltissa per l'expansio sense límits de les empreses mercantils

possibilitat de finançar-se a través del sistema financer convencional, el cooperativisme malda per multiplicar els mecanismes propis de finançament. Ressenyem aquí el notable paper que, en aquesta difícil conjuntura, exerceixen Coop57, que està avançant a les cooperatives sòcies els pagaments demorats per les administracions, i la Fundació Seira, que finança projectes cooperatius amb els seus fons, participa en altres i promou la creació de societats de garantia recíproca i xarxes d'inversors en cooperatives.

c) Innovació organitzativa: parlem d'innovació organitzativa perquè constatem que les formes de funcionament amb què operen avui dia les cooperatives en essència van ser engendrades ara fa 170 anys i que, si bé segueixen sent en gran part útils, necessiten adaptar-se millor a les possibilitats actuals i a les realitats emergents. Alguns tradueixen això en l'afebliment del caràcter col·lectiu i personalista de l'empresa cooperativa, relaxació dels controls dels socis sobre la gestió, l'aigüalliment del caràcter democràtic i participatiu, o minva dels seus fons de reserva i de formació i promoció. No parlem el mateix idioma. Nosaltres estem pensant en innovacions molt diferents, com aprofitar les noves tecnologies de la comunicació per implantar models de gestió més àgils i participa-

tius i formes d'organització del treball inspirades en el caràcter col·laboratiu de la cultura 2.0; en la simplificació dels processos de constitució; en nous tipus de cooperatives que facilitin la cooperativització de molts projectes de treball immaterial i en xarxa, avui en situació laboral precària; en l'aprofundiment conceptual i experiencial sobre les cooperatives mixtes o integrals; en l'eixamplament de la figura del soci col·laborador per permetre incorporar les pràctiques emergents de micromececnatges (*crowdfunding*); i en fi, estem pensant en la incorporació en la legislació cooperativa catalana de la Societat Cooperativa d'Interès Col·lectiu (SCIC), una figura d'èxit a l'Estat francès, basada en l'associació a l'entorn d'un mateix projecte cooperatiu de tot tipus de grups d'interès: assalariats, voluntaris, empreses, associacions, particulars i institucions públiques, els quals gestionen la cooperativa de manera col·legiada i democràtica. Regulades legalment a partir del 2001, avui a l'Estat francès ja hi ha unes dues-centes SCIC, centrades en el desenvolupament local i els serveis a les persones.

d) Compra pública responsable: una altra actuació important és generalitzar les clàusules socials en les compres i els concursos públics per afavorir aquelles empreses, com les cooperatives, que siguin democràtiques i actuïn

amb responsabilitat social. No pot ser que a l'administració pública d'un estat democràtic i social li sigui indiferent que els que la proveeixen de béns i serveis funcionin de manera democràtica o bé autoritària, persegueixin donar el millor servei a la societat o aconseguir el màxim benefici econòmic, afavoreixin el treball estable i la inclusió social o n'externalitzin els costos precaritzant i acomiadant treballadors. L'impacte que representaria la pràctica regular de la compra pública responsable seria molt important, ja que s'estima que la contractació del sector públic representa el 16% del PIB de la UE.

e) Incentivar la transformació de les empreses mercantils en cooperatives: una altra línia sempre important, però en plena crisi encara més, és que les administracions públiques donin tota mena de facilitats als treballadors perquè cooperativitzin empreses en crisi o aquelles en què l'empresari desitja liquidar-la pel motiu que sigui —deslocalització, jubilació... En aquest sentit, les empreses transformades en cooperatives no haurien de fer front als deutes de les subrogacions de la Seguretat Social de les empreses anteriors, ja que no els han generat ni la nova cooperativa ni els seus socis treballadors.

f) Participació dels treballadors en les empreses mercantils: la potenciació de la participació dels treballadors en

Sense democràcia econòmica no hi ha democràcia política.
Per això les forces socials i polítiques haurien de ser les primeres interessades en promoure el cooperativisme

les empreses mercantils és una altra línia que proposem. No afecta les empreses cooperatives directament, però ajuda a la difusió d'un dels seus principis bàsics: la gestió democràtica. La promulgació d'una llei que estableixi la presència de representants dels treballadors en els consells d'administració de les grans empreses, així com el fet que aquesta participació puntui en els concursos públics —un actiu que les cooperatives ja tenen—, contribuiria a cooperativitzar progressivament el món empresarial.

g) Cogestió en el disseny de les polítiques públiques de caràcter socioeconòmic: el cooperativisme ha de deixar de ser objecte de les polítiques públiques i esdevenir-ne subjecte. Per això, les administracions l'han d'incloure en els organismes de disseny i seguiment. Això pressuposa que aquestes administracions hagin aprofundit en la construcció d'un entorn institucional que practiqui la governança participativa. Els pactes andalusos per l'economia social poden ser una bona font d'inspiració. En aquests pactes, el cooperativisme i altres sectors de l'economia social i solidària elaboren les línies estratègiques de desenvolupament del sector, juntament amb els sindicats majoritaris i la Junta d'Andalusia.

h) Desenvolupament sectorial cooperatiu: un dels àmbits en què les entitats

representatives del cooperativisme i les diferents administracions haurien de treballar plegades és elaborant polítiques per fomentar els sectors econòmics emergents. Ens referim als sectors de l'energia i del medi ambient, el de la salut i l'atenció a les persones, el de l'habitatge assequible i sostenible, i el de la informació i els continguts. És evident que, per canviar de model productiu, no es pot confiar amb la iniciativa privada, per la qual cosa, qui ha de liderar el procés amb inversions, combinant capitals públics i privats, dedicant recursos en R+D+i, i fomentant una fiscalitat que afavoreixi les activitats productives emergents, és l'administració pública.

i) Millora de la fiscalitat i de la difusió del cooperativisme: en primer lloc, cal reformar el marc fiscal per mantenir el fet diferencial cooperatiu i no entorpir el desenvolupament de les cooperatives. El marc actual data de 1990 i, d'aleshores ençà, s'han anat diluint els avantatges fiscals de l'empresa cooperativa respecte de les empreses mercantils. Finalment, sense difusió de la cultura cooperativa entre la societat, especialment en l'educació i els mitjans de comunicació, el cooperativisme no podrà esdevenir mai un pilar fonamental del nou model econòmic que necessitem. ◀

MÉS INFORMACIÓ

CICOPA. *A pesar de las dificultades, las cooperativas de industria y servicios resisten a la crisis y sus consecuencias. Tercer informe anual sobre la crisis* [en línia]. Juny 2011. CICOPA. Disponible a: <www.cicopa.coop>

«Las empresas cooperativas crecen y las mercantiles bajan» [en línia]. A *Empresa y trabajo.coop*, 2011, núm. 24. Disponible a: <www.empresa-y-trabajo.coop>

LABO, Le. «50 propostes per canviar de rumb». A *Nexe, quaderns d'autogestió i economia cooperativa*, 2010, núm. 26.

ENLLAÇOS

International Organisation of Industrial, Artisanal and Service Producers' Co-operatives (CICOPA)
www.cicopa.coop

Internacionalització: el futur de l'economia catalana

VISTA PRÈVIA

El futur de l'economia catalana passa per buscar nous mercats, sortint de les seves fronteres per aprofitar totes les oportunitats que brinda el mercat global. Aquesta és la recepta més estesa per superar a la crisi. Però una cosa és dir que ens hem d'internacionalitzar i l'altra és si estem en disposició de fer-ho. Perquè si bé tenim avantatges, és evident que també hem de fer front a molts reptes si volem ser competitius en l'exigent mar de la globalització.

Catalunya ha estat durant molts segles una gran potència comercial i una gran economia industrial d'Europa, amb cònsols pel món i un dret comercial respectat i seguit a tota la Mediterrània. Ja el 1260, Barcelona crea els Consolats del Mar i enforteix les rutes comercials amb el Nord d'Àfrica —Tunis, Alger, Trípoli...—, les illes —Còrsega, Sicília, Sardenya...— i a ultramar —Bizanci, Xipre, Damasc, Alexandria, Bruges...—. Però segles d'autarquia i de dependència del mercat i de la política espanyola han afeblit aquesta dinàmica, que ara, amb una greu crisi del mercat intern i dins un nou context de mercat global, cal recuperar.

En aquest escenari, el futur de l'economia catalana està lligat als canvis associats a la reconfiguració de la divisió internacional de la producció i el treball, és a dir, quines activitats i llocs de treball es generen a cada indret, les xarxes globals de producció mitjançant les quals els processos productius s'estan fragmentant en diverses tasques o activitats, cadascuna d'elles ubicada a un territori diferent. Aquesta «partició de la cadena de valor» per un país com Catalunya, que té accés al mar i està geogràficament ben ubicat a la Mediterrània, pot esdevenir rendible degut a l'abaratiment i les facilitats creixents en costos de transport marítims i de comunicacions (TIC) que permeten una sincronització eficient entre les diferents factories i llocs de decisió que podem conformar «una gran xarxa euromediterrània de producció catalana».

La dinàmica d'aquest procés anirà a l'alça, amb la incorporació de més empreses catalanes a aques-

Óscar Mascarilla
Investigador del Centre d'Anàlisi Econòmica i de les Polítiques Socials de la UB
i de la Xarxa de Referència en Economia i Polítiques Públiques de la UB
omascarilla@ub.edu

» A mesura que els mercats internacionals es fan grans, és menys necessari tenir un estat gran per a poder vendre els productes

tes pautes. A més, mesura que es vagi materialitzant la zona de lliure comerç de la Mediterrània —amb Barcelona com a seu—, el Nord d'Àfrica pot esdevenir per l'economia catalana el que és Mèxic per l'economia nord-americana.

En aquest context, el comerç internacional és un bon substitut de la unió política com a eina d'engrandiment dels mercats, és a dir, a mesura que els mercats internacionals es fan grans, és menys necessari tenir un estat gran per a poder vendre els productes. Un exemple, quan el 2005 el mercat espanyol va boicotejar el cava català, les vendes dins l'Estat van caure un 6,5%, però les exportacions van augmentar un 6% en veure's obligats a cercar alternatives. La moralitat que se'n extreu d'aquest fet és que la globalització i l'augment del comerç internacional va lligat amb la nostra viabilitat econòmica.

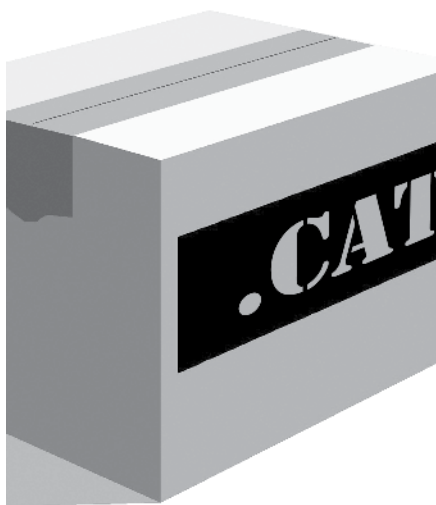
Els canvis a la distribució de les exportacions a escala mundial reflecteixen modificacions en el posicionament competitiu de Catalunya. La capacitat exportadora catalana és un indicador de potencial econòmic i de presència internacional. Aquesta té una primera dimensió de «competitivitat via preus» i una altra més àmplia o estructural de «competitivitat polièdrica» resultat de moltes dimensions —institucionals, sociopolítiques, culturals,...— del funcionament econòmic català que ator-

guen als nostres productes un tret distintiu.

Si analitzem les diferents taules *input/output* de Catalunya i amb dades del PIB 2009 estimades pel Banc Mundial, un Estat català seria el país amb la tercera economia més internacionalitzada del món, emprant un rànquing de països en funció del percentatge d'exportacions respecte el PIB, només superats per Tailàndia i els Emirats Àrabs. Tanmateix les noves realitats obliguen a revisar les estadístiques i la seva interpretació, ja que, per exemple, les xifres d'exportacions d'un país poden no ser representatives del «valor afegit» o riquesa generada a aquests país si una part important dels productes exportats han estat importats amb anterioritat.

D'altra banda, dins del PIB català en destaca cada cop més el pes dels serveis, sobretot a redós del turisme, especialment de Barcelona. Així les dades mostren un creixement més ràpid del comerç en serveis respecte a les mercaderies, dibuixant una dinàmica més favorable en termes de quota en les exportacions —fins i tot exclouent el turisme.

De la mateixa manera, el sectors econòmics catalans són representatius d'una singular paradoxa de la nostra realitat empresarial que caldrà anar corregint: la incapacitat de saber crear i

A Catalunya s'hi observa una asimetria entre el seu potent i competitiu sector financer i un encara no prou desenvolupat ni globalitzat sector industrial

articular grans empreses que situïn Catalunya en el mapa empresarial mundial. L'empresa catalana ha estat descrita, majoritàriament, pel seu caràcter manufacturer. Es tracta d'una empresa que produeix en sectors d'activitat no regulats o poc intervinguts pel sector públic, a diferència de les grans empreses espanyoles del sector serveis, on el grau de liberalització dels mercats està encara lluny dels que presenten els principals mercats europeus. Així, estem davant de petites i mitjanes empreses industrials bastant dinàmiques, responsables en bona part de la salut de l'economia catalana i que alhora, en conjunt, són líders estatals en els diferents sectors, sobretot en sectors com el tèxtil, la confecció i la pel·leteria, la metal·lúrgia, la mecànica, el material elèctric, l'electrònica, en vehicles a motor... A part de les pimes, és rellevant el fet de que el 93% de les empreses catalanes estan formades per menys de nou treballadors —microempreses— i que més de la meitat del total d'empreses són unipersonals.

Per entendre la petita dimensió de l'empresa catalana i la falta de grans empreses multinacionals, en primer lloc cal examinar el perfil dels empresaris catalans, amb una major predisposició envers la petita i mitjana empresa i amb una certa aversió respecte a l'entrada de capital o ampliació de negoci

més enllà de l'àmbit familiar. Un tret característic de les empreses catalanes és que molt poques cotitzen a la borsa de valors. Aquest fet es podria explicar per la falta de tradició que aquesta via de finançament de la inversió empresarial ha tingut tant a l'Estat espanyol com a Catalunya, on històricament s'ha utilitzat la fórmula del crèdit bancari com a mitjà de finançament. Pel que fa a Catalunya, el predomini del caràcter familiar de les empreses sembla haver atorgat, tal com s'ha dit abans, una certa aversió als finançaments aliens que suposin l'entrada d'accionistes de fora del nucli familiar.

Pel que fa a la dimensió del negoci de les empreses que treballen a Catalunya, de les 222 que van facturar més de 150 milions d'euros el 2010, 109 eren catalanes, 102 eren filials d'empreses multinacionals estrangeres i 11 depenien de grups empresarials de la resta de l'Estat. En relació al primer grup, hi predominaven les empreses que pertanyien a grups financers i les empreses manufactureres de caràcter familiar, per la qual cosa la seva presència a la borsa de valors era especialment baixa: tant sols dotze d'aquestes 109 empreses cotitzaven el 2011 en els mercats secundaris del mercat de capitals.

Tot observant els principals grups empresarials catalans, obtinguts per mitjà de la consolidació comptable

d'empreses a partir d'un volum de facturació de 300 milions d'euros, constatem que a Catalunya s'hi observa una asimetria entre el seu potent i competitiu sector financer i un encara no prou desenvolupat ni globalitzat sector industrial. Es constata també que la dimensió de l'empresa catalana el 2010 és més gran en els sectors de banca i assegurances, així com també en els sectors alimentari, químic i farmacèutic i de material de transport. En la construcció, l'hostaleria, el transport i les activitats immobiliàries hi predomina, en canvi, una situació de «minifundisme empresarial», especialment destacat en el cas del sector turístic: l'asimetria entre pes del sector i dimensió empresarial assoleix el 2011 en el turisme el seu punt més àlgid, en ser la vuitena potència mundial en nombre de turistes mentre continua patint una gran atomització empresarial.

Algunes de les causes a les quals es pot atribuir aquesta situació anormal de la dimensió de l'empresa catalana, de potència productiva i de minifundisme empresarial, són les següents:

a) El secular proteccionisme i aïllament de l'economia espanyola, en un context internacional en què l'obertura comercial (*openness*) ha estat un substitut perfecte de la dimensió del mercat (*size*). Aquest fet és el que ha permès a les empreses de països petits aconse-

» Si bé la pime familiar tenia una dimensió òptima quan produïa per al mercat espanyol, aquesta haurà de créixer si vol atendre de manera eficient els mercats globals

guir les economies d'escala necessàries per a créixer en dimensió més enllà de les seves petites fronteres.

b) La insuficient connexió entre l'es-talvi català i l'empresa catalana, sobre-tot la industrial. Cal tenir present que Catalunya disposa d'unes molt potents i competitives institucions financeres pròpies, les quals però han optat per finançar en els darrers anys, majoritàriament, inversions en el sector serveis, moltes de les quals han estat fetes fora del país.

c) L'escassa tradició cooperativa empresarial a Catalunya alhora d'establir aliances estratègiques que permetin d'augmentar la dimensió i de deslocalitzar la producció. Aquest fet pot estar agreujat per un excés d'empresa familiar —que mostraria desconfiança per a cooperar econòmicament més enllà de l'àmbit familiar—, i cal afirmar que si bé la pime familiar tenia una dimensió òptima quan produïa per al mercat espanyol, aquesta haurà de créixer necessàriament si vol atendre de manera eficient els mercats globals.

d) La insuficient complicitat del poder polític, especialment del Govern central, alhora d'atendre en temps real les necessitats de l'economia i de les empreses catalanes. Aquesta manca d'eficiència afecta especialment a Catalunya les infraestructures de transport, però també inclou el tractament

fiscal de la pime industrial —en clara desprotecció en el context europeu—, la formació de capital humà i l'estímul a la recerca i el desenvolupament. A més, pel que fa a la inversió pública es constata com en els darrers 50 anys la inversió del sector públic a Catalunya ha estat sistemàticament inferior a la mitjana espanyola.

D'altra banda, l'entorn macroeconòmic de l'activitat empresarial, que es deriva de la política econòmica, no sempre ha proporcionat estabilitat macroeconòmica: la continuïtat d'aquesta estabilitat és el millor context per a què les empreses obtinguin beneficis i puguin així abordar projectes d'expansió. Tant sols cal comparar, en l'anàlisi de ràtios que s'adjunta en el treball, l'evolució dels resultats en els períodes 1989-1993 i 2007-2011 de l'empresa catalana, per tal de veure com una pèssima política monetària i un mercat creditici nul —tipus d'interès elevats per finançar deute públic i tipus de canvi sobrevalorat— pot amenaçar la continuïtat de les empreses d'un país.

I pel que fa a la fiscalitat empresarial, cal que aquesta sigui pro-competitiva i que afavoreixi el creixement de la dimensió empresarial de la pime catalana. No tant sols ens referim al tipus impositiu efectivament pagat —un cop descomptades les deduccions de l'impost de societats—, sinó també al trac-

tament de les amortitzacions —atès que caldria un període força més curt per a amortitzar les inversions en béns de capital: en la manufactura alemanya aquestes dotacions dupliquen les de la manufactura catalana— i de les provisions per a atendre cancel·lacions involuntàries de contractes de treball —que haurien de poder-se deduir en l'impost de societats.

En aquest sentit, advertim que hi ha informes recents de la Comissió Europea que assenyalen: a) que l'empresa manufacturera europea està fiscalment discriminada en relació a l'empresa de serveis, que aconsegueix del regulador estatal respectiu substancials deduccions en l'impost de societats; i b) que la pime espanyola és, en relació a les tres variables de fiscalitat pro-competitiva abans esmentades, la pitjor tractada de la UE. Aquests aspectes són especialment importants per a Catalunya en abundar-hi la manufactura, en relació als serveis, i la petita i mitjana empresa, sobretot en el context espanyol.

El gran actiu de futur de l'economia catalana són les 109 empreses abans esmentades, moltes de les quals han demostrat la seva gran capacitat de competir internacionalment en uns mercats no intervinguts ni regulats pel sector públic. Sense resoldre aquests aspectes tot just ara esmentats, no fun-

Disposar d'un Estat propi en l'actual crisi ajudaria, però mentre no el tinguem cal seguir potenciant la internacionalització de la nostra pime

cionaran els mecanismes naturals de selecció empresarial, pels quals algunes d'aquestes empreses augmentarien la seva dimensió de manera notable, fins al punt de poder situar Catalunya en el mapa empresarial mundial.

Finalment, de totes les activitats econòmiques on tenim avantatge comparatiu en destacaria les següents:

I. Potenciar l'agroindústria a les comarques de l'interior per convertir-nos en el gran clúster agroalimentari europeu, l'horta d'Europa orientada cap a l'exportació —fruita dolça, vi i cava, derivats del porc...

II. Apostar per un turisme de qualitat. Catalunya ja ocupa el lloc número vuitè per nombre de turistes i un lloc semblant per entrades de divises. La capacitat d'allotjament i la diversificació és gran (ja sigui en turisme cultural, que genera un elevat valor afegit i que és el que més caldria potenciar, com en turisme rural, d'aventura o en turisme de sol i platja).

III. Esdevenir un pol d'atracció del talent mundial i niu de *start-ups* tecnològiques innovadores en alguns sectors com la biomedicina, aprofitant el bon nivell universitari en carreres tècniques; el bon nivell de vida; l'existència de nombrosos centres tecnològics; i la base industrial altament diversificada.

IV. Erigir-se en la porta logística del Mediterrani per l'entrada de les merca-

deries provinents d'Àsia. En bona part això dependrà de l'agilització del tren mercaderies de l'Eix Mediterrani i de millorar la capacitat i eficàcia, acompanyat d'un pla d'infraestructures de sortida del port cap a Europa.

Disposar d'un Estat propi en l'actual crisi ajudaria, però mentre no el tinguem cal seguir potenciant la internacionalització de la nostra pime amb totes les eines possibles focalitzant-se primer en els llocs geogràficament més propers: la xarxa euromediterrània de producció. La competitivitat polièdrica de l'economia catalana i del producte català ja sigui mercaderia o servei ve de la mà de la diferenciació, del prestigi de la marca Barcelona i de les potencialitats logístiques dels ports i aeroports catalans, com a lloc d'entrada de productes asiàtics tot aprofitant les possibilitats que ofereix el comerç internacional.

L'empresa catalana ha de donar el salt a l'exterior i no perdre el tren, per això cal aprofitar el mercat mundial i aprofitar la crisi per propiciar un nou entorn que incentivi a les empreses a invertir, propiciar treballadors formats amb domini d'idiomes —factor molt important perquè la tecnologia i el capital humà tendeixen cada cop més a ser complementaris— i el més important l'empresarialitat com element aglutinador. ◀

NAVEGADOR

Créixer per repartir o repartir per créixer

VISTA PRÈVIA

Brasil és un dels països emergents per excel·lència conjuntament amb Rússia, la Índia i la Xina. Els països BRIC que, segons sembla, dominaran l'economia mundial les properes dècades. Però Brasil no només ens ensenya com a través de la política es pot capgirar el destí econòmic d'un país. Brasil és, per damunt de tot, l'exemple de com situar l'economia al servei de les persones.

Algú va dir que Brasil sempre serà el país del futur. I no els manca raó als que creuen que el gegant sud-americà sempre s'ha quedat a les portes del futur. Mai ha acabat de fer un pas endavant sense fer-ne dos enrere. I així, la pregunta és obligada: aquest cop se'n sortiran? Si tenim la sort de trobar un *pau-listano* que disposi d'un minut per respondre, amb seguretat ens dirà que alguna cosa està passant; que São Paulo va més ràpida que abans, si és que encara es pot anar més ràpid. Seguidament continuarà el seu camí i es perdrà en la voràgine dels onze milions de persones que viuen a la capital econòmica del Brasil. De la mateixa manera, si preguntem a un *carioca* ens respondrà en un to més musical que a Rio tot segueix al ritme de sempre, però que estan canviant els instruments i els intèrprets. Algú ha donat ordre de que Rio de Janeiro talli de soca-rel alguns dels problemes endèmics del país. El *carioca* també va atrafegat, ara. La samba tampoc para.

En vuit anys de mandat del Partido dos Trabalhadores, Brasil ha canviat i està canviant. Durant el daltabaix financer que va fer encongir les economies més potents, Brasil va demanar un seient a la llotja de l'economia mundial. D'ençà, tothom mira al país del sol. Ara la clau és en evitar que l'eufòria de la platja i la de *canarinha* ens faci oblidar que massa sol ens pot enlluernar.

En aquest article s'apunten alguns dels aspectes rellevants de l'evolució econòmica recent del país. En la primera part es volen oferir alguns arguments per entendre el creixement econòmic del Brasil com a conseqüència de les polítiques socials i re-

Marta Gonzalez
Col·laboradora
de la Revista eKonomicus
revistaekonomicus@gmail.com

Enrique Jorge
Licenciat en economia per la UB
enriquejorgesotelo@gmail.com

» Durant el daltabaix financer que va fer encongir les economies més potents, Brasil va demanar un seient a la llotja de l'economia mundial

formes laborals que es van dur a terme des de finals dels anys 1980. En segon terme s'introdueixen breus referències a la reforma fiscal regional emesa a l'inici del primer mandat de Luiz Inácio Lula da Silva (1945). Seguidament es farà èmfasi en la utilització dels instruments fiscals i monetaris per mantenir l'estabilitat de la moneda i controlar la inflació amb la voluntat de mostrar raons per les que Brasil ha implementat aquestes discutides però efectives polítiques. A més, es posarà el focus en la política ambiental i la dificultat que suposa resoldre l'equació del creixement sostenible. Finalment s'analitzarà la situació actual del comerç entre Brasil i Catalunya i en aquest sentit, s'orientaran les conclusions a mode de perspectives futures del que torna a ser, una vegada més, el país del futur.

L'equitat com a punt de partida

Per aconseguir els objectius de creixement, és necessari que totes les peces que componen l'engranatge econòmic estiguin organitzades. En aquest sentit, tot govern ha de garantir el desenvolupament d'un marc social equilibrat i igualitari per tal d'afavorir les classes socials necessitades de recursos.

Brasil presenta característiques peculiars. Disposa de grans fonts de

recursos naturals i malgrat la inestabilitat política —des de la seva independència el 1822, ha tingut tres capitals nacionals— ha demostrat ser prou autosuficient, sobretot a l'actualitat, on la globalització sembla tenir la clau de l'èxit en la seva expansió. En paral·lel, es presenta com el país més poblat d'Amèrica Llatina i el cinquè del món. La població és concentra principalment a les zones costaneres del sud-est¹. A més, els indígenes tenen un pes molt important a l'Amazònia. A aquests dos elements —recursos naturals i població— hem d'afegir-hi la greu desigualtat social. No és fàcil garantir un nivell de subsistència mínim. I el benestar social és un dels elements bàsics d'una societat desenvolupada. Hom diu que serà un dels països més pròspers, però a quin preu?

La Constitució de 1988 marca el punt de partida en l'establiment de les bases per la creació de les reformes socials. A partir d'aquell moment, el govern comença a prendre consciència de la necessitat de reduir la desigualtat social. La instauració de programes públics universals en les àrees de salut, educació i assistència a les persones grans durant el govern de Fernando Henrique

Cardoso (1931), entre 1995 i 2003, va tenir resultats espectaculars. Les xifres parlen per si mateixes: la despesa social va passar de 1.300 milions de dòlars el 1995 a 12.300 milions el 2002. Els beneficis, mesurats a través del coeficient de Gini², mostren una tendència cap a l'equitat, passant de 0,63 el 1989 a 0,56 el 2004, mentre que el número de brasilers que vivien en una situació de pobresa es va reduir un quart durant el mateix període.

Però tot i els resultats positius, la situació a l'arribada de Lula al poder, continuava sent dramàtica. Era necessari un compromís real d'estabilitat social, ja que si no, els avenços en el terreny econòmic es veurien llastrats per una població cada cop més empobrida. Lula i el seu equip van trobar la pedra filosofal que aconseguiria treure, en tant sols cinc anys, a 24 milions de persones d'una situació de pobresa extrema, a la vegada que van reduir un 25% la desnutrició de la població. Aquesta ajuda directa sense condicions, tenia nom i cognoms, la *Bolsa Família*, més coneguda com programa Fome Zero (*Fam Zero*), que actualment representa el 0,4% del PIB. L'objectiu era simple i alarmant: garantir tres àpats diaris a tots els brasilers i brasileres. Basat en el paradigma del dret a l'alimentació, aquest

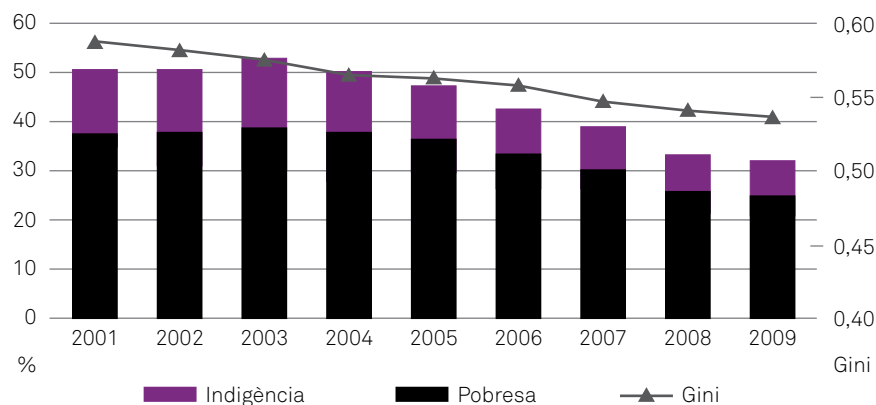
1 Només a l'estat de São Paulo hi viu més gent que a l'Argentina, aproximadament uns 40 milions de persones.

2 Mesura estàndard de desigualtat de l'ingrés.

L'equip de Lula va aconseguir treure en cinc anys a 24 milions de persones d'una situació de pobresa extrema, a la vegada que va reduir un 25% la desnutrició de la població

Gràfic 01

Població en situació de pobresa i indigència (2001 - 2009)

Font: Elaboració pròpia

programa proposa una sèrie de polítiques estructurals, específiques i locals per lluitar contra la fam i promoure la seguretat alimentària. Entre aquestes, destaca el suport a l'agricultura familiar, la integració dels petits productors en els mercats locals i l'establiment de xarxes de protecció social i programes de transferència d'ingressos. En aquest tipus de polítiques, la clau de l'èxit es troba en què cada una de les actuacions genera per si sola grans beneficis socials, però si s'aconsegueixen integrar-les, els beneficis creixen. A més, s'estructura en un marc on existeixen altres subvencions a mig termini i que tenen com a objectiu fomentar el sistema educatiu i productiu. Per tant, podem dir doncs, que a Brasil, la despesa social ben coordinada ha generat rendiments creixents.

Tal i com es pot observar en el gràfic 1, la població en situació de pobresa va passar del 37,5% el 2001 al 24,9% el 2009 i de la mateixa manera, el percentatge de població que vivia en condicions d'indigència va passar del 12,9% el 2001 al 7% el 2009. Tot i això, actualment, a Brasil viuen 55 milions de persones per sota el llindar de la pobresa, i d'elles, 19 milions es troben en una situació de pobresa extrema. Però malgrat que el panorama continua presentant grans desigualtats, en l'última dècada, s'ha registrat paral·lelament un

creixement econòmic estable i un millor repartiment de la renda generada.

Segons estudis realitzats, sembla que el futur que afronta la presidenta Dilma Rousseff (1947), segueix una tendència favorable. Si la situació continua com fins ara, el 2016 Brasil podria haver eradicat la pobresa extrema. A més, actualment, la renda dels pobres creix de forma més ràpida que la dels rics: en cinc anys el 10% de la població més pobre va augmentar els seus ingressos un 50% a diferència del 10% de la població més rica que el va augmentar en un percentatge del 7%. Si bé aquestes dades han de ser avaluades positivament, cal tenir en compte que parlem

d'un dels països amb més dispersió salarial del món.

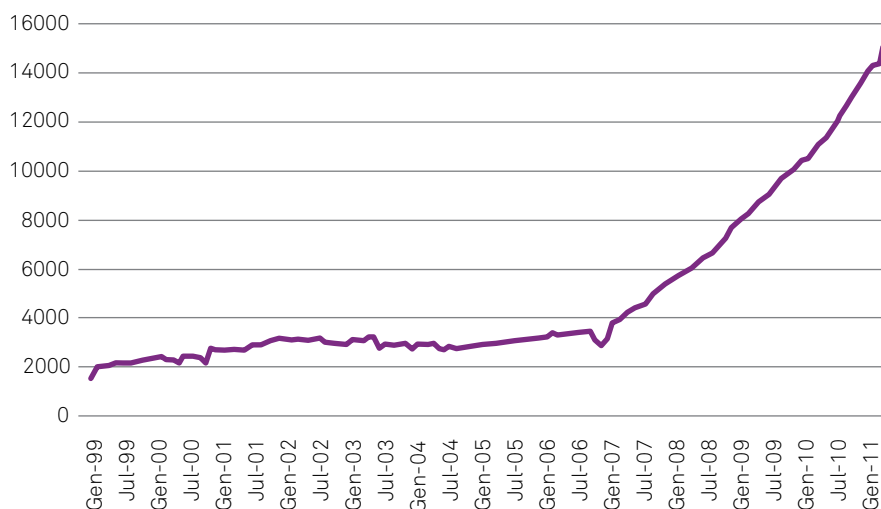
Terratrèmol laboral

A Brasil no tot són flors i violes. Rousseff es troba en un moment crític pel que respecta a la situació laboral. Així doncs, tot i els esforços per una millora de les condicions de vida de la societat, existeixen fortes sacsejades internes que fan trontollar les bases del sistema laboral. El sector més afectat per la crisi internacional és l'industrial, seguit pel comerç i l'agricultura. A més, a la pràctica, els sectors estratègics

» Si la situació continua com fins ara, el 2016 Brasil podria haver eradicat la pobresa extrema. A més, actualment, la renda dels pobres creix de forma més ràpida que la dels rics

Gràfic 02

Crèdit estranger al sector immobiliari

Font: Banco Central do Brasil

com l'automoció, la siderúrgia i la mineria estan patint les greus conseqüències de la recessió. Un cas il·lustratiu de la situació és el de l'empresa aeronàutica Embraer —creixent competidora de Boeing i Airbus— que ha acomiadat el 20% de la plantilla degut al descens de la demanda de noves aeronaus.

En el món agrícola, un dels moviments associatius més forts i influents en el conflicte laboral és el Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra. Aquesta organització d'agricultors au-

tònoma, amb independència política, lligada al moviment sindical, lluita per una reforma agrària, degut al fort desenvolupament capitalista que va viure l'agricultura a mitjans de la dècada 1980 i que va donar lloc a una forta concentració de la terra i va perjudicar als petits propietaris.

Per acabar de copsar el terratrèmol laboral, hem de mirar la preparació de dos esdeveniments que en els propers anys poden ajudar al Brasil a obrir-se definitivament al món: la Copa del Món

de Futbol de 2014 i els Jocs Olímpics d'estiu de 2016 a Rio de Janeiro. En aquest sentit, les obres presenten forts endarreriments deguts a les constants vagues convocades pels sindicats, que al·leguen que l'augment dels seus salaris no està lligat al del preu de les matèries primeres. Si pensem que el preu dels aliments ha crescut vora el 8% això implica una pèrdua important de poder adquisitiu.

Especuladors no, estabilitat sí

Tots recordem les sobretaules de l'agost de 2007. Un ull al cafè; l'altre als diaris i a la televisió. El que semblava un núvol va passar a plugim i després a tempesta, per deixar la major part del món enfangat. Alguns van córrer a entrar la roba estesa, els més incrèduls van pensar que passaria aviat i algunes collites van morir de glòria; massa aigua en poc temps. A tots ens resulten familiars els Lehman Brothers i les hipoteques *subprime*. Mentre s'esgotaven els últims dies d'estiu, malgrat ministres i dirigents d'arreu negaven el daltabaix financer i l'atribuïen a una falta de liquidesa puntual; el negoci immobiliari va deixar de ser rendible i les expectatives van esfondrar-se. La realitat d'un creixement massa suportat en el crèdit i poc en l'economia real va trucar a la

El 2008 va entrar en vigor un impost sobre els capitals que entraven al país amb objectius de molt curt termini. Alguns han parlat d'aquesta eina com una aplicació de la Taxa Tobin

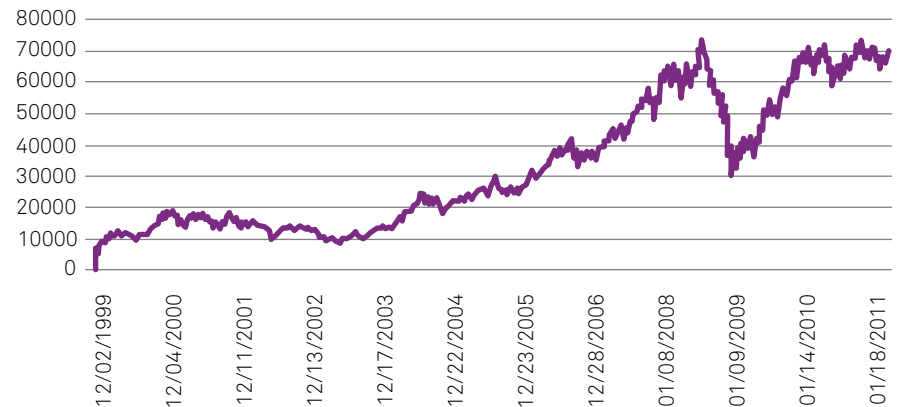

porta de moltes economies. Encara no hem fet net.

Paral·lelament, un canvi de tendència s'estava produint a l'altra banda de l'Atlàntic. Durant la segona meitat de 2007, mentre les financeres anaven retirant-se de productes hipotecaris d'alt risc, van començar a fluir capitals de forma massiva cap a Brasil. El mercat immobiliari brasiler, col·lapsats el d'Europa i els EUA, es va convertir en la preferència dels capitals internacionals. El gràfic 2 mostra el canvi bruscatendència de les operacions de crèdit estranger en el sector de la construcció. Malgrat el daltabaix financer internacional, la quantitat de crèdit immobiliari que concedien entitats estrangeres no deixava de créixer.

Mentrestant, l'indicador borsari de São Paulo, el BOVESPA protagonitzava un creixement estable que contrastava amb les expectatives d'algunes de les borses més importants del món. El creixement del BOVESPA —veure gràfic 3— va fer atractiu el mercat brasiler. La borsa de São Paulo va assolir el seu màxim a l'estiu de 2008. Els inversors internacionals veien Brasil com un actiu en creixement. En aquest moment, el Ministre d'Hisenda Guido Mantega (1949) va reaccionar i va agafar la caixa d'eines de la política econòmica.

L'octubre de 2008 va entrar en vigor un impost sobre els capitals que entra-

Font: www.bmfbovespa.com.br

ven al país amb objectius de molt curt termini. Alguns han parlat d'aquest instrument com una aplicació de la famosa Taxa Tobin³. El que s'anomena «diner calent» va ésser gravat per tal de filtrar l'entrada de capitals i generar un incentiu a les inversions a llarg termini. Amb aquest instrument impositiu, el país va enviar un missatge clar als especuladors. Aquesta actitud defensiva i tan

qüestionada internacionalment es pot explicar per dos motius: la moneda i el creixement.

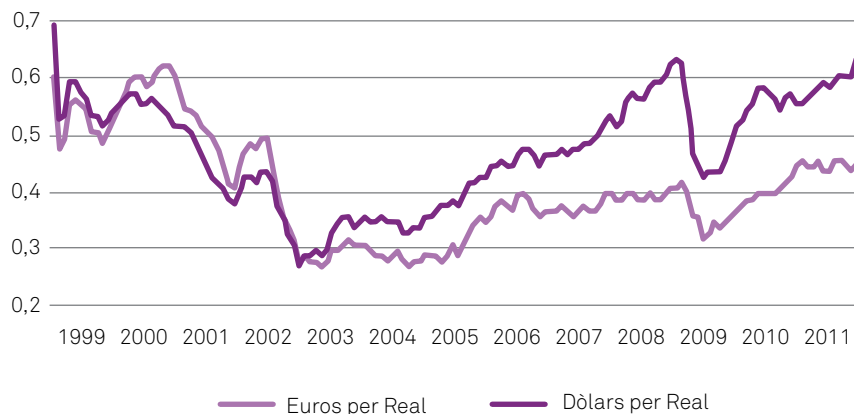
Si ens remuntem als últims 100 anys d'història financera d'aquest país llatinoamericà trobarem múltiples crisis, que s'han resolt sempre després d'un desastre com una hiperinflació, una depreciació quasi total de la moneda i finalment, una nova encunyació. Algú que hagi viscut tot el segle XX al Brasil haurà tingut nou monedes de curs diferent a les mans. Per tant, aprendre de la història vol dir —en el cas de Brasil— protegir la moneda sobre qualsevol altra premissa.

3 La Taxa Tobin fa referència a la imposició sobre els moviments de capital de caire especulatiu, també anomenat diner calent. Es tracta d'un instrument que es pot utilitzar amb objectius d'estabilitat i que alhora pot generar un nivell gens menyspreable d'ingressos públics.

>> Pocs governs renuncien al creixement per reformar el sistema productiu i redistribuir la renda. Lula ho va fer el 2002 quan Brasil acumulava taxes de creixement del 3%

Gràfic 04

Evolució del tipus de canvi

Font: Elaboració pròpia

El gràfic 4 mostra com la moneda brasilera —el real— es va depreciar de cop en establir-se l'impost. Més tard, va tornar a guanyar valor i a seguir la dinàmica anterior. És d'esperar que una economia que creix i genera bones expectatives com Brasil atregui capitals i vegi la seva moneda apreciar-se; sobretot si pensem en la situació d'incertesa a Europa i la discutible recuperació dels EUA.

Una moneda pot apreciar-se i depreciar-se de forma paulatina com a resposta a molts factors —inflació, saldo comercial, política monetària...—, però això no suposa un problema per se. El

problema sorgeix amb una apreciació sobtada o una depreciació sobtada, expressions d'un excés de confiança o desconfiança en la moneda, respectivament. Brasil va voler trencar una tendència que podia perjudicar el seu creixement —no oblidem que l'apreciació d'una moneda perjudica les exportacions. I un cop frenat el primer impuls especulatiu, Brasil segueix veient el real apreciar-se principalment per la situació d'incertesa que envolta l'euro. S'haurà de veure si quan Europa es decideixi a actuar i si torna l'estabilitat al vell continent el real perd progressivament valor en favor de l'euro i el dòlar.

El creixement econòmic és el principal indicador de bonança d'una economia. Existeix un ampli debat sobre si constitueix realment una aproximació fidel del nivell de benestar o n'hi ha d'altres més acurades. Del que no hi ha dubte que el creixement del PIB condiciona les decisions polítiques fins al punt que alguns governs obliden els fonaments del creixement i es centren en mantenir-lo a la força sense reformar l'economia a temps quan les coses van bé. En aquest punt, Lula i el seu govern varen mostrar sensatesa econòmica en la seva arribada al poder el 2003. Pocs governs renuncien al creixement per reformar el sistema productiu i redistribuir la renda. Des del punt de vista polític, cal tenir un elevadíssim grau de legitimitat per parar l'economia quan està creixent vora el 3% com creixia Brasil al 2002. Lula el tenia. Tenia el 61% dels vots en les eleccions més participatives de història del Brasil.

Quan assumí la presidència després de Cardoso, es va trobar un país amb una inèrcia inflacionària que amenaçava l'estabilitat macroeconòmica. Els preus al consum havien arribat al 14% i es volia frenar aquesta tendència. Lula va aprovar un pressupost en superàvit acompassadament amb el Banc Central, que va apujar lleument els ja elevats tipus d'interès i va evitar així empènyer encara més la demanda do-

El gran encert de Lula va ser entendre l'economia a través del país i no a l'inrevés. Considerar el PIB com la variable més determinant en aquella conjuntura hagués estat un error

mèstica. A canvi, el país va haver de pagar amb una caiguda del 1,2% del PIB. Es va optar per evitar un desbordament de la demanda i esperar a contenir la inflació per fomentar un creixement amb estabilitat de preus —veure gràfic 5. Al 2004, els preus al consum havien tornat al 7,6 —l'objectiu del Banc Central estava entre el 4,5% i el 5%— i el creixement econòmic al final de l'any es situava als voltants del 6%.

El gran encert de Lula va ser entendre l'economia a través del país i no a l'inrevés. Considerar el PIB com la variable més determinant en aquella conjuntura hagués estat un error. Aprendre de la història vol dir també —en el cas de Brasil— controlar la inflació.

La classe mitja empeny: la inflació torna a ser una prioritat

Lula va reaccionar a temps contra els mals de l'excés d'inflació. Va acumular un superàvit pressupostari que permetria incrementar la despesa pública social. L'impacte sobre la distribució de la renda i la pobresa ha estat indubtable. Gràcies a aquestes encertades polítiques, a Brasil ha emergit una classe mitjana fins fa poc inexistent. El consum privat, derivat d'aquest increment de la capacitat adquisitiva de la majoria, ha generat una dinàmica en la deman-

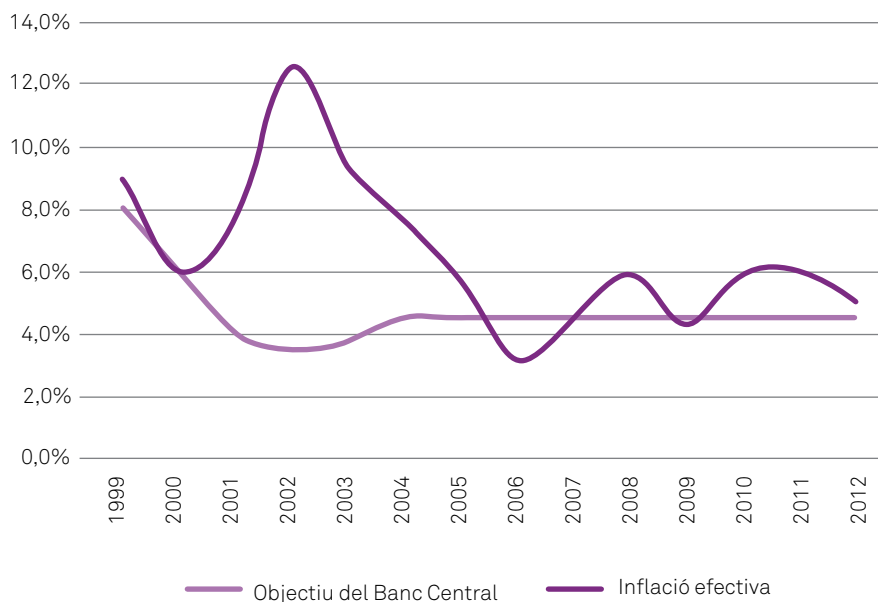
da agregada que està empenyent la inflació dos punts per sobre dels nivells marcats com a objectiu pel Banc Central. Les autoritats fiscals i monetàries s'han coordinat per evitar un increment excessiu dels preus que pugui posar en risc el creixement econòmic. Per una banda, s'ha aplicat un impost sobre els crèdits al consum —molt arrelats en el dia a dia brasiler— i un nou impost

sobre els capitals estrangers a curt termini —menys de 2 anys. Cal contemplar el fet que Brasil rebrà —entre d'altres coses— un important xoc de demanda de consum i inversió exterior durant els mesos previs als grans esdeveniments esportius que albergarà.

Pel que fa a la inflació d'oferta —costos i salaris—, l'evolució del preu de les matèries primeres és el principal factor

Gràfic 05

El repte de la inflació

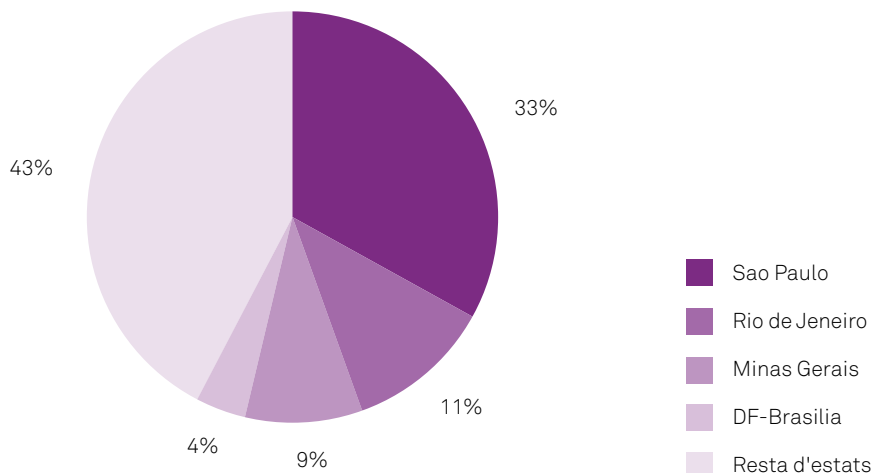

Font: Elaboració pròpia

» El govern té un gran dilema sobre la taula: explotar la riquesa natural de què disposa el país o preservar el medi ambient. L'ull de l'huracà es troba a l'Amazònia.

Gràfic 06

Participació dels Estats Federals en el PIB (2008)

Font: Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística

condicionant. En particular, la inflació en aliments i combustibles s'ha situat al voltant del 8% i el 12% respectivament. Les perspectives futures en aquest sentit es mouran amb molta probabilitat en la direcció en que ho fan els preus internacionals.

Sembla que, com Lula, Rouseff té present que l'excés d'inflació altera la vida econòmica i no vol caure en el parany d'una inflació amagada sota el creixement econòmic. Amb aquestes polítiques i amb la reducció d'algunes

partides de la despesa i inversió pública que ha anunciat el govern, s'intenta retornar la inflació al nivell objectiu del Banc Central en un any. Tornar a nivells d'inflació objectiu (4,5%) abans del bienni 2014-2016 és cabdal per no perdre el control de la política econòmica.

Paradoxalment, la tendència del real a guanyar valor pot ser útil per a Brasil si parlem de contenir la inflació. D'aquesta manera, Brasil elimina una part del component inflacionari que suposaria un fort increment de la demanda exter-

na que tindria lloc si la moneda es deprecia. Caldrà veure si —com hem introduït unes línies més amunt— el real es deprecia quan Europa es recuperi i si això retornarà les pressions inflacionistes a un país que, com els núvols, no les vol ni veure de lluny.

Equitat regional. Un llarg camí

S'ha criticat al govern de Lula per focalitzar massa la política fiscal en les despeses i no tenir en compte l'estructura inapropiada dels impostos. Malgrat la reforma fiscal que es va aprovar ràpidament en arribar al poder, ha existit un fort component regressiu en la tributació. Han predominat els ingressos per la via del consum, perjudicant als consumidors amb menys renda. La reforma tributària que es va dur a terme tenia com a màxima la neutralitat fiscal —no incrementar la carga tributària—, terme que alguns autors han atribuït a una estructura fiscal regressiva encoberta.

Dels múltiples canvis que incorpora la reforma fiscal de 2003 i les successives esmenes que s'han introduït tant a nivell federal, estatal o fins i tot local destaquem la reforma de la imposició sobre el consum. Al 2003, es van agrupar i harmonitzar impostos (matriculació, circulació) i es va reformar l'IVA. Per a l'IVA

A base dels estereotips importats dels EUA i Europa, a Brasil s'està gestant una classe mitjana que consumeix a un ritme vertiginós

es va establir la tributació en destí, que a diferència de la recaptació en origen, implica que l'IVA recaptat en el consum d'un bé va a parar a les arques de l'Estat a on s'ha consumit i no a on s'ha produït. Així, el govern brasiler volia intentar alleujar la polarització de la capacitat fiscal. És important tenir en compte que Brasil és un país en que el 94% del valor afegit industrial es concentra en dotze dels 27 estats federals i a on tres d'aquests 27 produeixen més del 50% del PIB⁴. Mantenir un sistema de tributació en origen en l'IVA hagués estat un fre a l'intent d'afavorir el desenvolupament regional que tant Lula en primer terme, com ara Rouseff, han erigit com a un punt clau del seu programa polític.

El pulmó verd de Brasil

El govern té un gran dilema sobre la taula: per una banda, els arguments que fomenten l'explotació de la riquesa natural de què disposa el país, i per altra banda, els activistes defensors de preservar el medi ambient. L'ull de l'huracà es troba a la regió de l'Amazònia.

La selva amazònica està situada al cor del continent llatinoamericà i tot i que abasta diferents països —Bolívia,

Perú, Equador, Colòmbia i Veneçuela— qui s'emporta el tall més gran del pastís (el 64%) és Brasil. Per aquest motiu, el govern va definir un esquema administratiu anomenat *Amazônia Legal* format pels nou estats propers a la regió. Amb aquest dispositiu constitucional s'adjudica el dret a rebre transferències de recursos públics pel desenvolupament de la regió a la vegada que es regula la tala forestal.

La regió amazònica brasilera disposa d'una població d'uns 20 milions d'habitants que exigeixen al govern bones comunicacions per fomentar el treball i els serveis en la regió; al mateix temps que grups ecologistes desenvolupen programes en defensa del medi natural i els pobles indígenes. Per tant, el debat sobre el medi ambient, el canvi climàtic i els drets del poble indígena està servit i ha provocat greus problemes durant el govern de Lula, ja que aquest va mostrar una actitud més orientada al desenvolupament que a la conservació.

Però, quins són, realment, els conflictes interns?

Soja: l'esperança i el problema. Aquesta seria una bona definició de les seves conseqüències. El 2008 es van destruir 1.123 quilòmetres quadrats de l'Amazònia per poder abastir la creixent demanda del llegum. Brasil s'ha convertit en el segon exportador de soja del món, principalment per les creixents

demandes de la Xina. Però tot i el fort desenvolupament que això suposa, sobretot a nivell local, el fet és que si es produeix per sobre de les possibilitats, el sòl no té prou temps per regenerar-se i per tant, els rendiments disminuiran fins a patir greus conseqüències a llarg termini.

Energia. Brasil disposa d'uns fantàstics sistemes fluvials, que suposen el 76% de la producció d'electricitat. Pels sectors ecologistes, l'ús del potencial hidroelèctric que presenta la geografia del país els suposa un triomf, però la realitat és que el consum d'electricitat augmenta a un ritme del 7% anual fet que dificulta un correcte abastiment donades les infraestructures actualment disponibles. A més, presenta una greu amenaça en la preservació dels rius de l'Amazònia, sobretot tenint en compte que l'actual presidenta, Dilma Rousseff, va ser ministra d'Energia i Mines durant el mandat de Lula i va impulsar la construcció de dues polèmiques centrals hidroelèctriques.

Relacions Brasil-Catalunya: s'escurcen distàncies

Més de 8.000 quilòmetres separen Brasília de Barcelona. Tot i això, les dades de comerç mostren que la distància entre els dos països és menor. El 2009, les

⁴ El gràfic 6 mostra la participació de cada Estat Federal en el PIB.

» L'ordre i el progrés a què resa la bandera no pot ser una descripció més encertada del que es necessita per desenvolupar una societat tan complexa com la brasilera

exportacions realitzades des de Catalunya al país llatinoamericà eren de 382 milions d'euros, de les quals, el 80,3% representaven productes químics i tecnologia industrial. D'altra banda, les importacions rebudes a terres catalanes representaven uns 817 milions d'euros, protagonitzats majoritàriament per productes agroalimentaris —un 85,5%. No es pot negar que la crisi econòmica global també ha afectat a l'activitat comercial entre aquests dos països;

D'aquesta manera, podem dir que Brasil és una peça clau a potenciar pel futur del comerç català, un fet que es reafirma si tenim en compte que el 2009, una tercera part de les importacions procedents de Brasil comptabilitzades a l'Estat espanyol i una quarta part de les exportacions, tenien segell català. I això no és poca cosa si tenim en compte que Brasil és el primer productor mundial d'etanol, el desè extractor de petroli, tercer fabricant de calçat, el sisè productor de cosmètics, i representa la setena indústria química del món; a més, és el principal exportador de ferro, soja, cafè i sucre.

Perspectives futures: *ordem e progresso*

Si entrem a un dels milers de *shopping centers* que hi ha distribuïts al llarg i

ample del Brasil, trobarem a la porta de totes les botigues un cartell que ens anima a pagar en efectiu i si no podem ens permet fraccionar la nostra compra en cinc, deu o dotze vegades si paguem amb targeta de crèdit. Així ningú és pobre. A base dels estereotips importats dels EUA i Europa, a Brasil s'està gestant una classe mitjana que consumeix a un ritme vertiginós. Aquí ja sabem què vol dir un excés d'endeutament privat i encara estem pagant-ne les conseqüències.

Però malgrat les influències de l'exterior l'esperit d'una bona part del poble brasiler és fàcil de detectar. Brasil és un país que no sap amagar les virtuts i s'esforça per corregir els defectes. Els mals de la corrupció —la gran generadora de violència i pobresa— sempre ensenyen el cap darrere el somriure dels brasilers. L'ordre i el progrés a què resa la bandera no pot ser una descripció més encertada del que es necessita per desenvolupar una societat tan complexa com la brasilera.

Al principi el centre era Londres, més endavant Nova York, Tòquio, Frankfurt; després es va difondre entre Beijing i Nova Delhi. Sembla com si les crisis acabessin fent girar el món. Les oportunitats d'inversió i de treball apareixen ara a l'altra banda de l'Atlàntic; una mica al sud. Ara parlem de São Paulo. No en va, el lema de la ciutat és: *Não*

sou conduzido, conduzco. Un cop acabin els grans esdeveniments esportius i disminueixi la inversió estrangera directa —aquí ja ho hem viscut— serà important veure si els dirigents i els actors econòmics brasilers han diversificat suficientment les fonts del creixement per mantenir-lo estable, al mateix temps que la societat es desenvolupa qualitativament.

Al final, si l'economia mundial es recupera, quan s'abaixi el teló de la funció en que Brasil juga el paper d'una de les locomotores del creixement econòmic, si el capital rendeix més en un altre lloc del món, l'únic que quedarà és la feina feta i els brasilers. En paraules del polifacètic escriptor Luís da Câmara Cascudo (1898-1986): «*o melhor produto do Brasil ainda é o brasileiro*».◀

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Jordi
Carbonell
Entre l'amor
i la lluita

Memòries

Proa

Jordi
Carbonell

www.irla.cat/botiga

FÒRUM

Moderadora **Nati Adell**

Germà Bel

«El futur és augmentar l'intercanvi amb la resta del món i rebaixar-lo respecte l'Estat espanyol»

Una conversa amb Marcel Coderch

La globalització, la crisi i la transformació del sistema socioeconòmic ens obliguen a fer una profunda reflexió sobre l'estratègia a seguir per dissenyar un futur amb un sistema econòmic sostenible i al servei de les persones. L'economista Germà Bel (Les Cases d'Alcanar, 1963), des de la seva especialització en el camp de les infraestructures, i l'enginyer Marcel Coderch (Olot, 1953), des de l'àmbit energètic, aporten diàriament i des de diferents fòrums, coneixement i propostes sobre aquest aspecte. Aquest cop, però, els convidem a fer una reflexió més teòrica sobre el camí a seguir i els fils a moure per buscar solucions estructurals als reptes globals, a partir d'una realitat tant complexa com l'actual.

Nati Adell: Sabem cap a on anem?

Germà Bel: La conducció de la política econòmica que intenta fer Alemanya dins la Unió Europea em sembla, en un to general, correcta. No hi ha res perfecte i les incerteses són moltes, però crec que ha fet un diagnòstic correcte de la crisi i, per tant, són els que tenen més pensat cap a on anar. Saben que el món ha canviat molt i que s'ha de mirar cap a la Xina, la Índia i als altres països emergents.

Marcel Coderch: Tinc els meus dubtes en relació al curt termini. No veig el camí de sortida amb les polítiques d'austeritat perquè, encara que no se'n parli, el deute més gran és del sector privat i no del públic. A més, a llarg termini, no veig els propers 50 anys com una prolongació del que ha passat els últims 50. Ha estat un període amb unes taxes de creixement econòmic excepcionals, basades en excessos, amb fonts d'energia abundants i amb preus relativament molt baixos. La societat s'ha construït sobre recursos que tard

o d'hora no hi seran, o si hi són seran molt més cars, i per tant, no podrem mantenir el mateix ritme de creixement. La qüestió no és sortir-se'n per intentar continuar com abans.

Nati Adell: És un bon moment per reinventar-se, com ha fet Islàndia?

Germà Bel: Vols dir estar endeutats i no pagar? Hauríem de desitjar una societat on les persones siguin de fiar perquè paguen els deutes. És molt fàcil no assumir cap responsabilitat i presentar-se com a víctima. Això és molt llatí. No podem seguir igual, perquè hem estat deu anys vivint d'una forma irreal.

Nati Adell: Vols dir per sobre de les nostres possibilitats?

Germà Bel: No tinc cap judici moral a fer sobre la gent que viu per sobre les seves possibilitats, mentre sigui sostenible perquè un altre li ho paga. El que hem descobert és que no ens ho paguen. Això sí que em preocupa. Llavors ens trobem casos com el de Grècia,

» Coderch: Hem construït una societat sobre uns recursos que tard o d'hora no hi seran

que assumeix mentalment que no ha de pagar allò que deu perquè és culpa d'un altre. I aquest no és el model de societat on vull que el meu fill es faci gran. Simpatitzo més amb un model de conducció de l'economia en què pugui escollir en qüestions quotidianes i sigui responsable de les conseqüències de l'elecció. Hi ha debats molt interessants a l'Estat espanyol que hem de plantejar de fons i de forma. És una desgràcia que algú es quedi sense habitatge perquè no pot pagar un crèdit i el món no li cobreixi el deute. Però una societat sana no canvia les regles del joc a mig partit. No diu «vinga, ara tirarem enrere amb la dació en pagament». No siguem ingenus. Això vol dir que els bancs han de ser ajudats i que els contribuents ho hauran d'acabar pagant. Em preocupa que en aquestes circumstàncies, les urgències — perquè hi ha gent que ho està passant malament — ens impedeixin mirar què hem de fer per créixer i per crear llocs de treball. Però sobretot ens impedeixin veure que una societat sana es basa en fer contractes i respectar-los.

Marcel Coderch: A mi em preocupa, per exemple, la gran quantitat de solars que la banca va finançar durant la bombolla immobiliària, que s'ha hagut de quedar, i que ara tenen un valor residual. Imagina't el propietari d'un solar a qui un promotor va pagar dos milions d'euros que el banc li va prestar per fer 30 pisos, que ara no es faran. El propietari ja té els calers a la butxaca i, ara, és el mateix senyor qui exigeix que li paguem un interès elevat per finançar el dèficit. A mi, això no em quadra. Realment són deutes que algú ha d'assumir? Ho ha d'assumir el contribuent que no va tenir-hi res a veure?

Germà Bel: Aquí al sud no hi ha responsabilitats, sinó culpables. Busquem algú a qui condemnar moralment. Al segle

XIV eren els jueus, ara són els bancs i els alemanys. De bancs n'hauríem d'haver nacionalitzat uns quants, per començar. De fet, a d'altres països on la gent no remuga tant ho han fet. Fixeu-vos en com ens hem arribat a queixar dels bancs i, tot i això, som el país on hi ha hagut menys baixes a les direccions.

Nati Adell: Com es pot trencar amb tot aquest engranatge en el qual estem immersos i del qual en som víctimes i causants al mateix temps? Com es pot començar a dibuixar una economia basada no només en el totxo o en les grans estructures financeres especulatives?

Germà Bel: De penalitzar els homes ja no en diré res més. Però, per exemple, hi ha bancs que no han necessitat ajuts públics, i d'altres que sí. Aquests últims, acostumen a ser bancs intervinguts per partits. En general, caixes controlades per diputacions provincials i per gent que ha marxat amb milions d'indemnitzacions. Ens seguim queixant o fem alguna cosa? La gent té el que vol i, si vol solucions, haurà d'haver-hi canvis. Parlo d'actituds davant la vida i no de mesures de política econòmica. A partir d'aquí, podem anar parlant de polítiques en diferents àmbits, però primer hem de decidir si som una societat de

responsables o d'irresponsables. Quan tries pots cometre errors, però no és pecat equivocar-se, tens dret a fracassar, però sempre assumint-ne les conseqüències. Per tant, si no creixem com a persones, no podem créixer com a país. Cal un canvi d'actitud basat en l'esforç, el mèrit i l'excel·lència i, sobretot, la responsabilitat.

Marcel Coderch: De totes maneres, no hi ha societat més individualista que Estats Units. I als Estats Units, la dació és la norma, no l'excepció.

Germà Bel: Però als Estats Units els costos dels crèdits hipotecaris són el doble que a l'Estat espanyol a conseqüència, precisament, de la dació en pagament. Ull, igual això és socialment assumible, però jo prefereixo que no. Per cert, és curiós l'enfocament negatiu que es dona al concepte d'austeritat, per mi, igual que discussió, crítica o risc, té atributs positius. La forma com diem les coses diu molt. Som una societat excessivament paternalista, amb massa peixos i poques canyes. El sistema educatiu l'hem fet bastant bé. Tenim uns resultats millors del que ens pensem. El problema és que la gent es mira amb nostàlgia el seu passat, hi projecta irrealitats. Per això, diu que cada vega-

da va pitjor, quan cada vegada va millor. Només cal estar en el sistema educatiu per saber-ho.

Marcel Coderch: És cert que el sistema educatiu té mancances i ho dic per experiència personal. La meva filla, que és llicenciada en Biologia, el dia que es va anar a fer una hipoteca li vagi haver d'explicar com funcionava el sistema financer i es queixava que mai li hagues sin ensenyat uns coneixements mínims sobre el tema. El sistema educatiu hauria d'aportar-te la informació bàsica i elemental per ajudar-te a moure't en la societat que vivim.

Germà Bel: També s'hauria de fer Dret Civil

Marcel Coderch: I una altra cosa, tots portem diners a la butxaca. És una cosa fonamental avui en dia, però molts pocs entenen com funciona el sistema monetari. Qui crea el diner? Potser hem de canviar el sistema de creació de diners.

Nati Adell: Hem de reajustar l'estat del benestar? Ha de continuar sent la columna vertebral de la nostra societat però sense tantes opulències?

Germà Bel: És obvi.

Bel: Si no creixem com a persones, no podem créixer com a país. Cal un canvi d'actitud basat en l'esforç, el mèrit, l'excel·lència i, sobretot, la responsabilitat

Marcel Coderch: Per mi no és tan obvi.

Germà Bel: El que no és tan obvi és el tipus d'ajustament que cal fer. Però caldrà ajustar-lo perquè desafortunadament, una persona gran gasta en salut, normalment, vuit vegades més que la mitja de la societat. Té problemes de dependència importants i la població a Catalunya i a l'Estat espanyol està començant a envellir. Per això hi ha gent que, d'una forma una mica indocumentada, diu que tenim un sistema sanitari barat. S'han pogut assolir uns estàndards de qualitat importants amb un cost relativament baix perquè l'envelliment ha arribat més tard que a d'altres països d'Europa. Però d'ajustament, n'hi haurà per dues bandes. La despesa s'ha de fer més eficient, cosa que vol dir desengreixar els mecanismes. És bàsicament el que s'està fent ara amb les retallades en salut, a diferència del que passa amb l'educació. I pel que fa als ingressos, hem de decidir la combinació d'impostos que exigirem, què cobrarem per sostenir un determinat nivell de serveis públics i com ingressarem els recursos, via impostos o via taxes específiques a l'usuari. Però ara tenim massa restriccions per discutir d'ingressos perquè la prioritat és discutir sobre la despesa i el greix. Hem estat molts

anys ingressant d'una forma anormalment alta, que ens semblava estable i no ho era. Això ha passat a tothom: a les famílies, a les empreses i al sector públic. No és una qüestió de bons i dolents. I quan ingresses molts recursos i et penses que són per sempre, acabes malgastant i crees molt greix. Al final no saps què és greix i què és múscle.

Nati Adell: El primer que ha de fer dieta és l'administració?

Germà Bel: Primer són els privats, que l'atur ha pujat a cinc milions de persones a l'Estat espanyol. La primera dieta és estar a l'atur i acabar la prestació. Haver de recórrer al subsidi i no trobar feina. L'administració ve després.

Marcel Coderch: D'acord que cal ajustar, però hi ha moltes maneres de fer-ho. Sobretot caldrà ajustar molt si abans no s'ajusten d'altres coses. Al cap i a la fi, això és una decisió social. Volem o no volem una societat on l'educació i la salut siguin un servei bàsic que estiguin a l'abast de tothom? Tornaré a posar l'exemple de la meva filla, que ara viu als Estats Units. Ha tingut una infecció d'orina i ha anat a comprar unes pastilles. Li han cobrat 300 dòlars. Suposo que ningú ho vol això...

Germà Bel: No he trobat ningú que defensés les retallades i vulgui el model d'Estats Units. En canvi, sí que he trobat gent contrària a les retallades que vol el model de Grècia o Islàndia. La pregunta és: sense els ajustaments no estem anant cap aquí? Hi ha gent a qui no li importaria. Són els que defensen que no s'ha de fer res i que els nostres fills marxaran a Holanda perquè sabran anglès i seran productius. Crec que hem de fer les discussions sobre bases reals. El sistema dels Estats Units és bastant indesitjable en termes de salut perquè ho fan tant malament que els resulta molt car atendre la gent. Però ningú es mor al carrer. Estic d'acord que quan parlem de retallades parlem d'una decisió social. Podem decidir no retallar i, tanmateix, augmentar un 5% la despesa pública. Llavors hem de començar a decidir amb quins impostos aconseguirem diners, perquè a fora no ens els deixaran.

Marcel Coderch: Aquest és el problema, que estem endeutats amb una moneda que no és nostra. L'euro és un experiment fallit.

Germà Bel: El problema no és de moneda. El problema és que, quan parlem de Catalunya, estem parlant d'un país que

pràcticament no té potestats tributàries, que deu un de cada tres euros que es gasta, que no pot tocar l'impost de capital, que no pot tocar l'IVA i que només pot carregar sobre la part del treball de l'impost de la renda... Necessitem els mercats internacionals i estan secs! Llavors, com ens financem? Hi ha una única via potencial: un recàrrec del 30, el 40 o el 50% sobre l'impost de la renda.

Marcel Coderch: Home, tornarem a pagar els mateixos de sempre, els treballadors amb nòmina.

Germà Bel: Per això estic d'acord amb tu i amb les retallades.

Nati Adell: La solució és la independència, llavors?

Germà Bel: La solució per la crisi no, però per poder tenir autonomia tributària sí, clar. És que són diferents qüestions. Grècia, en aquests moments, d'autonomia tributària no en té, i és un país. Per tenir autonomia tributària has de tenir més poder.

Marcel Coderch: Per mi aquest és el problema de l'euro. Els Estats Units i Gran Bretanya, per exemple, tenen uns dèficits molt més alts que els nostres i, en canvi, no tenen problemes amb la prima de risc.

Germà Bel: Mentre puguin emetre dòlars i els hi comprin...

Marcel Coderch: No tenen problemes perquè tenen una moneda pròpia?

Germà Bel: No, perquè també en té Uganda. El que té Es-

»» Coderch: El problema és que estem endeutats amb una moneda que no és nostra. L'euro és un experiment fallit

tats Units amb el dòlar, ho té Estats Units i no ho pot tenir ningú més. Ara bé, aquesta conversa m'agradaria tornar-la a tenir d'aquí a cinc o deu anys.

Marcel Coderch: Doncs la tindrem. L'euro podria ser una alternativa al dòlar, si fem el mateix que els Estats Units....

Germà Bel: Serà una alternativa si tot va bé. Si fem el mateix que els Estats Units ens passarà el mateix que a ells.

Marcel Coderch: Ells han viscut de renda tota la vida i sembla que els hi seguirà funcionant.

Germà Bel: No, de renda no han viscut perquè gasten un disbarat en portacions que és la funció per la qual els hi paguen països com Taiwan o Japó.

Nati Adell: I Catalunya cap a on ha de dirigir la mirada?

Marcel Coderch: Per buscar oportunitats consistents, hem d'exportar fora de la Unió Europea.

Germà Bel: Hi ha països que amb la distribució futura del consum i de la compra per inversió prendran un paper que no es podien ni imaginar. Em refereixo

als BRIC1, sobretot als més grans. Seguir pensant en termes de mercat europeu és part del passat. No dic que el mercat europeu no sigui important per Alemanya, de la mateixa manera que és ingenu pensar que Catalunya pot prescindir del mercat espanyol. Cap a on hem de caminar? El futur augmentar el grau d'intercanvi amb la resta del món i rebaixar-lo respecte l'Estat espanyol. Això t'allibera de dependències. El futur comercial d'Europa, ho hagin entès molts països europeus o no, no és fer un mercat interior protegit. Crec que els alemanys han entès que el proteccionisme porta a la guerra.

Nati Adell: Però les nostres empreses estan preparades per abordar tot això?

Marcel Coderch: Són de les que estan més ben preparades de l'Estat.

Germà Bel: La gent està endeutada, per tant no augmenta la demanda interna i hem d'exportar. Des del punt de vista de vocació i de sistema de producció, qui està més ben preparat és Catalunya, i això és una bona notícia.

Marcel Coderch: Històricament, els països menys desenvolupats eren mercats per la nostra producció, i ara resul-

Bel: Quan ingresses molts recursos i et penses
que són per sempre acabes malgastant i crees molt greix.
Al final no saps què és greix i què és muscle

ta que són la nostra fàbrica i som nosaltres qui els compra la seva producció. S'ha girat completament, però el sistema econòmic s'ha mantingut perquè té una capacitat d'adaptació increïble.

Germà Bel: El món no està en crisi, és molt important tenir-ho en compte. Només estan en crisi les economies més desenvolupades. Està previst que l'any que ve l'economia mundial creixi un 4'2%, tot i que al final potser serà una mica menys. El món no està en una depressió com la dels anys trenta. Crec que hauríem de ser menys eurocentristes i entendre que no tots els països estan en crisi. Per què té problemes Itàlia? Perquè és un país rígid. Quan ho reglamentes tot, fas que tot sigui molt difícil de canviar. Llavors et situes en el camí de la decadència. A Catalunya, els darrers anys s'ha pensat que cada cosa es resoluria amb una regla. Per gestionar un projecte de recerca, no m'estranya que hi hagi gent que se'n torni als Estats Units si t'has d'estar tot el dia omplint paperassa! I mai tens un sí o un no definitiu per impulsar el projecte... Això molesta els investigadors i dificulta la situació econòmica. Hi ha molta gent que simplement deixa d'arriscar i deixa de fer, o se'n va a d'altres llocs a fer-ho. I hi ha moltes coses per canviar, és a dir,

el rescat comença per nosaltres mateixos.

Marcel Coderch: En general, la situació la veig complicada. I no veig com les polítiques actuals ens poden acostar a la solució.

Germà Bel: No hi ha «la» solució. De coses a canviar, a Catalunya en tenim algun exemple vergonyós. És patètic que els turistes de Barcelona no trobin cap botiga oberta els diumenges que no sigui de souvenirs. Hi ha moltes coses que hem de canviar abans de plantejar-nos demanar suport extern. És evident que tenim poc marge de maniobra perquè bona part de la legislació és espanyola —i tant de bo fos europea—, però això no vol dir que no puguem fer res. El que et fa petit és no assumir les teves pròpies responsabilitats.

Marcel Coderch: Tot i que el futur és molt incert, i que no està clar el camí, penso que Catalunya sí que pot sortir-se'n tenint en compte el que hem dit: l'única manera d'abaixar el deute és exportant. I si això ho sumem a l'eliminació del dèficit fiscal, és a dir, a aconseguir que Catalunya tingui el control de la seva economia, estariem en una situació de les més avantatjoses dels

FUNDACIÓ

JOSE

Coderch: Sense dèficit fiscal tindríem una situació de les més avantatjoses a nivell europeu. La solució sobiranista ens situa en una posició privilegiada per sortir de la crisi

estats o les regions europees. La solució sobiranista ens situa en una posició privilegiada per sortir de la crisi.

Germà Bel: També dependrà de com ho governem, perquè el govern presupostari de 2010 va ser terrible. Quan tu només ingresses poc més de dos de cada tres euros dels que et gastes i no tens mecanismes futurs per millorar els ingressos, estàs portant el teu país a la fallida.

Marcel Coderch: Això és el mateix que ha fet tothom per mitigar la recessió provocada per la crisi financera.

Germà Bel: Quasi ningú ha deixat de deure ben bé un de cada tres euros que ha gastat. I si ara hem de pujar els impostos per evitar retallades ofegarem tot el nostre sistema productiu, i llavors no exportarem per tancament. Ara que la gent té problemes per tenir crèdits, que la gent ha d'exportar, que el mercats estan secs....l'alternativa quina és, apujar els impostos? A mi, com a socialdemòcrata no em fa por perquè crec que tenim un nivell impositiu baix. El problema és no equivocar-nos en la pressió fiscal a Catalunya. Avui hi ha poca gent pagant impostos, no tant pel frau, sinó perquè estan a l'atur. I arribat

el moment, segurament, seria partidari de més pressió fiscal per tenir més serveis. Ara bé, el govern de Catalunya no té instruments que ens permetin utilitzar ni l'IVA ni aquest tipus d'impostos.

Marcel Coderch: Però també has de dedicar una part de l'esforç a mirar si pots canviar aquest marc perquè, si no, sempre serem al mateix lloc.

Nati Adell: Per acabar, feu una pinzellada de l'àrea energètica i d'infraestructures en relació a un model que respongui a una societat més equilibrada, més sostenible, més rica i més productiva.

Marcel Coderch: Hi ha un problema en termes de consum energètic que és que el creixement com l'hem vingut coneixent fins ara és insostenible. Els preus de l'energia aniran en augment i això, en un món on hi ha 2.000 milions de persones que aspiren a consums semblants al nostre, simplement, no és viable. Poso en dubte que sortim de la crisi tornant a créixer, perquè em fa l'efecte que no serà possible fer-ho com ho hem vingut fent fins ara. Per tant, segurament hem d'aprendre a construir un sistema econòmic que pugui viure sense créixer tant. Aquest és el repte fonamental.

Germà Bel: Crec que a la Xina, la Índia, i el Brasil, la idea de no créixer els hi deu semblar una mica estranya. I crec que les societats occidentals no acceptaran decreixer perquè creixin els altres. Estic d'acord que l'energia i els seus costos no seran els que eren. Segurament anirem a modalitats de creixement que hauran de ser molt més eficients en l'ús d'energies, com quan a la dècada de 1970 vam aprendre a ser molt més eficients en l'ús del petroli. Una cosa bona que té el mercat és que la gent, si el petroli s'encareix molt, busca alternatives i algú acaba trobant d'altres fonts energètiques.

Marcel Coderch: Sí, però hi ha limitacions físiques. Evidentment, hem de fer cotxes més eficients. Ara bé, hi ha una cosa que és la resistència de l'aire, la velocitat i hi ha uns límits mínims que marca la termodinàmica dels quals no pots baixar. Llavors, aquestes restriccions es comencen a notar.

Germà Bel: Crec que hi haurà una combinació d'adaptació i canvis, però és molt difícil predir i reglamentar com s'aniran produint.

Nati Adell: Sobre infraestructures, alguna cosa a comentar?

» Bel: Quan ho reglamentes tot es fa molt difícil canviar, situant-te en el camí de la decadència. El rescat comença per nosaltres mateixos

Germà Bel: És molt senzill de dir, però no sé si és senzill de fer: l'economia catalana i l'espanyola són economies maldures en infraestructures. Per tant, tot i que hi hagin algunes actuacions singulars que puguin ser necessàries, en promig tenim sobredotació. Evito donar les dades, perquè són conegudes. Per tant, avui és un bon moment per parar i pensar, sobretot quan portes dotze o tretze anys sense fer-ho. És una cosa que no és obligatòria però és recomanable.

Marcel Coderch: Quan veia com feien tots aquests aeroports deia, està bé, tindrem pàrquings per quan els avions deixin de volar per manca de demanda...

Germà Bel: Però és clar, quan tens tants o més pàrquings que avions...

Marcel Coderch: Perquè hi havia la idea que això només podia anar a més. I s'havia de donar als constructors una alternativa als pisos.

Germà Bel: I com que algú t'ho paga... Com deia, el que hem de fer és parar i pensar. S'ha suspès la construcció del tram de la línia 9 del metro —la línia més llarga d'Europa, que s'està convertint en l'AVE català—, cosa que és

una gran idea, perquè ningú té massa clar què s'havia de fer amb això quan estigués obert. El més important no és pensar quant ens hem gastat en aquest tram, sinó, quant ens falta per gastar. Les coses no poden ser per sempre. No tot el què s'ha començat s'ha d'acabar. Això fa vergonya a nivell de govern, perquè és una mica ridícul, però hem de donar-nos a nosaltres mateixos el dret al fracàs. I, per tant, hem d'assumir certes correccions de rumb. Ara podem parlar d'actuacions: una estació d'AVE i un aeroport a cada capital de província, i a cada vegueria un aeroport i un tren, menys al Pirineu... els plans territorials de Catalunya eren això. El que no és normal és que l'Estat espanyol sigui el país que té més dotació en infraestructures i sigui el que té menys ús. Potser aquesta forma de fer no està dissociada amb tenir un 20% d'atur. Hem de gastar tants diners a l'any mantenint operatiu l'aeroport de Lleida? És clar, ara resulta ridícul tancar algunes coses.

Marcel Coderch: És una assignació de recursos extremadament ineficient.

Germà Bel: És el cost d'oportunitat. Què fas i què costa? I aquest quocient és la productivitat. I si et surt positiu has de mirar si en una altra cosa faries

més. Socialment, no és massa més que la suma del que fem cada dia tots nosaltres, més algunes coses irrellevants o intrascendents.

Nati Adell: I tot això ens dibuixa una societat millor per la ciutadania?

Marcel Coderch: Potser haurem d'aprendre a viure més bé d'una manera diferent. Potser haurem de posar en qüestió el propi concepte de progrés.

Germà Bel: Segurament no hi ha una prescripció sobre què és millor. Però és millor allò que la gent pot triar. I triar, comporta ser responsable de les teves decisions. No has de per què triar més d'això, més d'allò o més d'allò altre, és una qüestió de mètode. Volem una societat que permeti el màxim ventall d'elecció als seus membres.

Marcel Coderch: Però informada, no deformada.

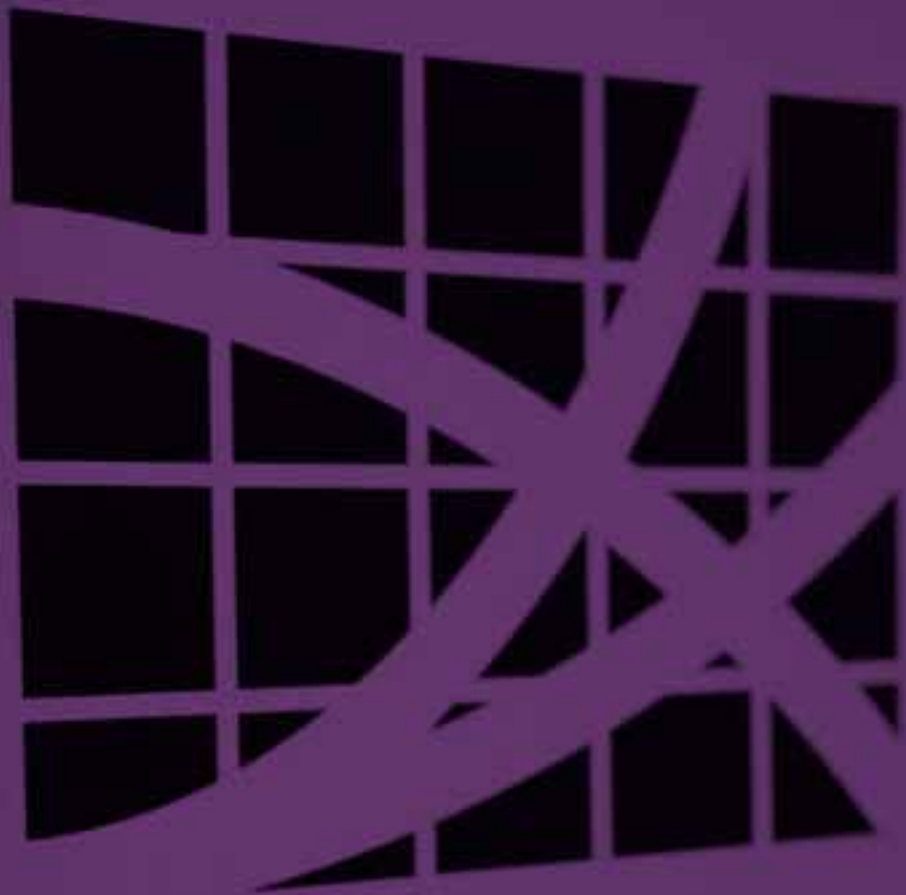
Germà Bel: Hi ha el dret a equivocar-se. Ser responsable de les teves decisions és la millor medicina per l'excés d'errors. D'errors sempre n'hi hauran perquè ningú és perfecte. Ara bé, tan sistemàtics i en la mateixa direcció ja no és un error, sinó un biaix.

Marcel Coderch: Per mi el que no està clar és que la recerca de la millora individual comporti, necessàriament, una millora col·lectiva. Penso que aquest plantejament fet per Adam Smith s'ha de tornar estudiar.

Germà Bel: Per ser precisos, Smith diu que la recerca del benestar individual és una forma de millorar el col·lectiu en certes circumstàncies.

Marcel Coderch: Evidentment, posa unes restriccions morals.

Germà Bel: Quan no estàs perjudicant ningú amb les teves accions, no t'han de dir el que has de fer. La base és que cada persona sap quines són aquelles coses que la faran viure millor. Per això estem tots d'acord amb què els xiquets tinguin un nivell d'educació, de vegades independent dels seus pares. No hi ha res perfecte, però és molt important i és un plantejament filosòfic explicar-se a un mateix quina és la seva base. I la meva base és que els individus l'encerten i s'equivoquen, i és molt important que triïn, i per tal que s'equivoquin menys, és molt important que les eleccions portin les responsabilitats a les seves conseqüències. I a partir d'aquí anem construint d'altres coses. ◀

VARIABLES

Les quotes de gènere a examen

VISTA PRÈVIA

Malgrat que s'ha demostrat l'efectivitat de les quotes de gènere en l'augment de la presència de les dones a les institucions, la seva introducció no està exempta de controvèrsia per part de discursos liberals i feministes. El present estudi analitza les diferents hipòtesis sobre l'impacte de les quotes de gènere en l'elaboració de les llistes electorals, refutant o matisant totes les prediccions examinades i constatant la importància de les quotes per aconseguir la igualtat en la representació política.

Introducció. Les quotes de gènere i els seus detractors

L'aplicació de quotes en la composició de les candidatures electorals s'ha convertit en un fenomen global, sobretot en les dues últimes dècades. D'aquesta manera, actualment són vigents en més de cent països¹. Ara bé, la seva introducció no està exempta de controvèrsia. Des de l'àmbit teòric-normatiu, judicial i partidista diferents arguments justifiquen el seu rebuig. Una part considerable dels arguments contraris a les quotes provenen de posicions liberals i feministes —tot i que el que s'apunta fa referència a aspectes ben diferents— i prenen la forma de prediccions, és a dir, generen hipòtesis sobre les conseqüències negatives que té la introducció de quotes de gènere a l'hora d'elaborar les llistes electorals². Les prediccions que es posaran a prova en aquest estudi³ tenen a veure amb els processos de reclutament i amb les característiques de les candidates dels partits catalans a les eleccions al Parlament de Catalunya entre 1980 i 2010.

Pels oponents liberals, les quotes comportaran la selecció de candidates poc qualificades. Des de les nocions d'individualisme i meritocràcia, es considera que les quotes impedeixen que surtin

Tània Verge
Professora de Ciència Política a la UPF
tania.verge@upf.edu

1 KROOK, *Quotas for Women in Politics*.

2 DAHLERUP, *Women, Quotas, and Politics*.

3 Aquest article es basa en l'estudi VERGE, *Quotes de gènere i reclutament polític*, finançat per la Beca d'Estudis Feministes Nativitat Yarza 2011 de la Fundació Josep Irla.

» Pels oponents liberals, des de les nocions d'individualisme i meritocràcia, es considera que les quotes impedeixen que surtin escollits els i les «millors»

escollits els i les «millors». No obstant, aquesta predicció és controvertida, ja que els propis conceptes de mèrit i preparació presenten un clar biaix de gènere, des del moment que es valoren més les qualitats masculines com a conseqüència que els homes han dominat tradicionalment les institucions i els partits⁴. Els oponents liberals també plantegen que, atès que les prioritats de dones i homes difereixen, per exemple, en l'atenció i temps dedicats a la família, els partits tindran dificultats per trobar un nombre suficient de dones que vulguin concórrer com a candidates.

Pel costat feminista, la preocupació resideix en el fet que les quotes generin un sostre de vidre per a les pròpies dones, donat que els partits es limitaran a seleccionar el percentatge mínim establert per les previsions legals. D'altra banda, també es tem que les quotes promoguin l'elecció de dones que actuen com a «substitutes» dels seus pares o marits o que pateixen una alta dependència dels seus reclutadors, sent doncs més manipulables i generant la seva presència tan sols una façana de participació real. S'assumeix així que els líders dels partits responen a l'amenaça que les quotes suposen pel domini masculí a través de la selecció de dones «controlables», de perfil baix, que acceptin fàcilment la

seva agenda i no qüestionin la distribució del poder real.

El reclutament

La distància en la representació de diputats i diputades al Parlament de Catalunya s'ha reduït notablement en l'última dècada, —com il·lustra la figura 1—, gràcies a l'augment de les quotes que adopten voluntàriament els diferents partits polítics i sobretot gràcies a l'aplicació de la Llei d'Igualtat a les eleccions catalanes de 2010 —per primera vegada s'estableix per llei una quota de representació dels gèneres a les llistes, les quals han d'estar formades per un mínim del 40% i un màxim del 60% de qualsevol dels dos sexes⁵. D'aquesta manera, es passa del 35,6% de presència femenina al Parlament la legislatura 2007-2010, al 42,2% d'escons ocupats per diputades a l'actualitat.

Tenint en compte aquestes dades, quin efecte han tingut les quotes voluntàries adoptades pels partits des de principis de la dècada de 1980? Com s'ha aplicat la quota legal en les darreres eleccions al Parlament? La taula 1 permet observar que la primera quota voluntària va ser introduïda pel PSC el 1982 (12%)

amb un impacte força limitat. El 1984 el partit va presentar un 11% de candidates però només dues dones anaven en llocs segurs⁶. Com a resultat, el partit va escollir un 9,8% de dones, o el que és el mateix, quatre diputades. Quan el 1990 les feministes del partit van aconseguir que s'aprovés la quota del 25%, a les eleccions de 1992 el PSC va incloure un 26% de dones en les candidatures però el grup parlamentari es va articular amb tant sols un 15% de diputades ja que només sis dels 42 llocs segurs eren ocupats per dones. El 1996 el PSC va ampliar la quota al 30% i en les eleccions de 1999 va aplicar aquest percentatge a les primeres posicions de la llista, la qual cosa va conduir a un augment significatiu —del 18,2% al 34%— del nombre de diputades. Un cop la quota paritària va ser aprovada pel partit, el 2000, el PSC ha assolit sempre les proporcions establertes, fins i tot elegint el 2010 un nombre igual de dones i homes, gràcies a l'augment substancial de la presència de dones en posicions segures.

Pel que fa a CiU, el sostre de vidre va perdurar fins el 2006. Fins al moment, la presència de dones en el si del grup parlamentari va oscil·lar entre el 10% i el 17%. El partit incloïa en les seves

4 CAMPS, «Democràcia paritària».

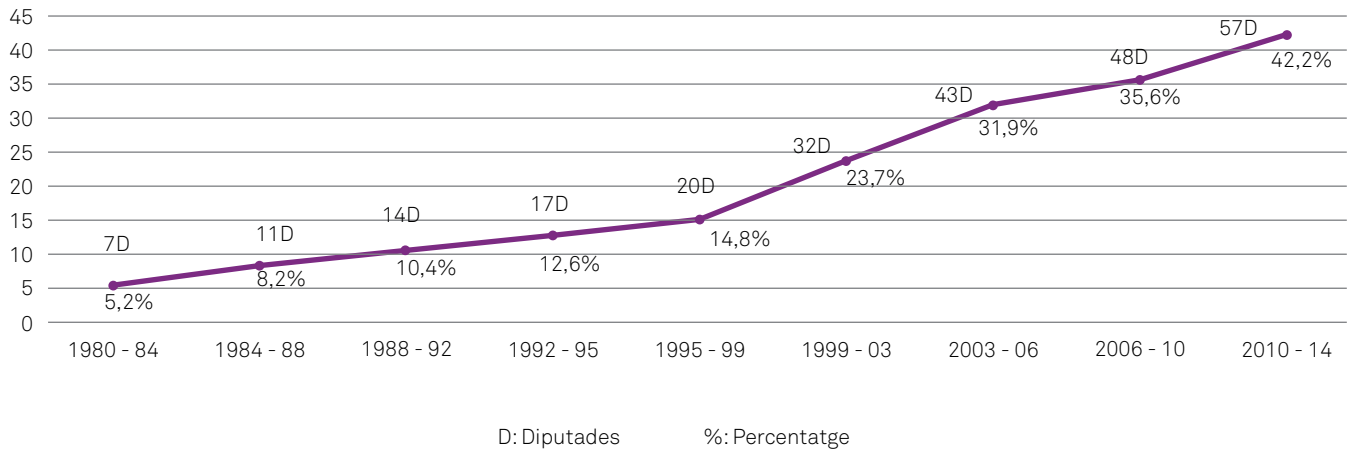
5 Llei Orgànica 3/2007, per a la igualtat efectiva de dones i homes, de 22 de març de 2007. La quota s'aplica sobre el conjunt de la llista i sobre cada tram de cinc llocs.

6 Anomenem «llocs segurs» a les posicions de la llista amb garanties d'obtenció de representació en base als resultats obtinguts pels partits en l'anterior convocatòria electoral.

Des del feminisme preocupa que els partits es limitin a seleccionar el percentatge mínim de dones establert per la llei o que s'escullin dones de perfil baix i fàcilment «controlables»

Gràfica 01

Evolució en el percentatge i número de diputades electes (1980-2010)

Font: CEO. Elaboració pròpia.

candidatures la meitat de dones que el PSC i la distribució de posicions segures estava clarament esbiaixada a favor dels homes. En canvi, el 2006 les llistes inclogueren un 40,7% de candidates i es va doblar el nombre de llocs segurs ocupats per dones, donant lloc a un 33,3% de diputades. L'aplicació de la quota legal va assegurar finalment la paritat en el grup parlamentari —43,6% de diputades.

ICV-EUiA ha respectat sempre les previsions de la quota en les llistes

electorals que s'ha vingut autoimposant fins a l'aprovació de la Llei d'Igualtat —del 30% entre 1991 i 2001; i del 40-60% des de 2002. Malgrat que en ser un partit petit els seus llocs segurs són escassos, tant pels homes com per les dones, des de 1992 les dones han representat més del 30% del grup parlamentari, arribant al 40% el 1999 i al 50% el 2010.

Tradicionalment, Esquerra ha estat un dels partits més masculinitzats. Fins el 1999 cap dona va integrar el

grup parlamentari, molt poques dones van formar part de les llistes electorals fins que el 2003 va entrar en vigor la quota vinculada al percentatge d'afiliació femenina, aconseguint aquell any un 30,4% de diputades. El 2010, malgrat l'increment significatiu en el nombre de dones en llocs segurs i d'aplicar la quota del 40-60% cada tres posicions i no cada cinc, com estableix la llei, la representació de dones es va estancar en el 30% a causa del descens en la representació que va obtenir.

» Mai s'ha observat un nivell insuficient de candidates
i els partits no han experimentat dificultats per complir
els requisits mínims establerts per les quotes

Taula 01

Candidates i diputades al Parlament de Catalunya, 1980-2010

	1980/84	1984/88	1988/92	1992/95	1995/99	1999/03	2003/06	2006/10	2010/14 ^a
CiU									
Diputades (% i N)	7,0 (3)	8,3 (6)	10,1 (7)	11,4 (8)	15,0 (9)	14,3 (8)	19,5 (9)	33,3 (16)	43,6 (27)
Llistes electorals (%)	8,1	9,6	11,1	14,1	17,8	22	25,9	40,7	43,7
Proporcions segures (% i N)	--	9,3 (4)	9,7 (7)	11,1 (8)	14,3 (10)	15,0 (9)	19,6 (11)	34,8 (16)	41,7 (20)
PSC									
Diputades (% i N)	6,1 (2)	9,8 (4)	11,9 (5)	15,0 (6)	17,6 (6)	34,0 (17)	40,4 (17)	40,5 (15)	50,0 (14)
Quota	--	12%	15%	25%	25%	30%	40-60%	40-60%	40-60%
Llistes electorals (%)	11,9	11,3	22,2	25,9	28,9	40,7	45,2	48,1	49,6
Proporcions segures (% i N)	--	6,1 (2)	12,2 (5)	14,3 (6)	17,5	26,5 (9)	36,0 (18)	40,8 (17)	46,0 (17)
Esquerra									
Diputades (% i N)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,3 (1)	30,4 (7)	33,3 (7)	30,0 (3)
Quota	--	--	--	--	--	--	25%	40-60%	40-60%
Llistes electorals (%)	14,1	17	11,9	15,6	15,6	21,5	27,4	38,5	46,7
Proporcions segures (% i N)	--	0,0	0,0	0,0	0,0	7,7 (1)	25,0 (3)	30,4 (7)	42,9 (9)
PSUC / ICV-EUiA									
Diputades (% i N)	8,6 (2)	16,7 (1)	12,5 (1)	28,5 (2)	30,0 (3)	40,0 (2)	44,4 (4)	41,7 (5)	50,0 (5)
Quota	--	--	--	30%	30%	30%	40-60%	40-60%	40-60%
Llistes electorals (%)	15,6	8,9	20,7	31,1	36,3	38,8	40,0 ^c	48,1	48,9
Proporcions segures (% i N)	--	4,0 (1)	0,0	33,3 (3)	28,6 (2)	40,0 (4)	25,0 (1)	33,3 (3)	41,7 (5)
AP / PP									
Diputades (% i N)	--	0,0	16,6 (1)	14,2 (1)	16,7 (2)	41,7 (6)	45,5 (6)	40,0 (6)	44,4 (8)
Llistes electorals (%)	--	7,4	19,3	8,9	17	29,6	31,9	42,2	48,9
Proporcions segures (% i N)	--	-- ^b	9,1 (1)	16,7 (1)	14,3 (1)	35,3 (6)	41,7 (5)	33,3 (5)	42,9 (6)

Font: Elaboració pròpia. Les dades sobre diputades corresponen a l'inici de la legislatura.

^a Any de finalització de la legislatura si no es convoquen eleccions anticipades. ^b El partit no va obtenir cap escó el 1980. ^c Dades només per la província de Barcelona ja que el partit concorregué en coalició en les altres tres províncies.

Les quotes que s'han demostrat més eficaces són les de tipus cremallera, on dones i homes s'alternen des del principi al final de la llista

El PP, encara que rebutja les quotes, ha aconseguit la paritat en la representació des del 1999 gràcies a l'assignació d'un nombre significatiu de llocs segurs a candidates. No obstant, el partit ha experimentat des d'aleshores tres canvis de lideratge que, indirectament, han contribuït a augmentar la representació de les dones en vincular aquest objectiu amb la renovació de les llistes.

A partir d'aquesta exploració podem valorar si les prediccions sobre els processos de reclutament es demostren certes o falses. Els partits tenen dificultats per assolir el percentatge mínim previst per les quotes com diu la predicció liberal? La taula 1 demostra que mai s'ha produït una escassetat de candidates. Si ens fixem en els partits amb quotes voluntàries —PSC, Esquerra i ICV-EUiA— i observant un període més llarg d'implementació de quotes (1984-2010), veiem que el percentatge de dones a les llistes sempre ha assolit les previsions de la quota assumida i, fins i tot, les ha superades. També els partits que aplicaven per primera vegada una quota el 2010, CiU i PP, han sobrepassat el 40% que, com a mínim, havia de correspondre a qualsevol dels dos sexes, incloent, respectivament, un 43,7% i un 48,9% de dones a les llistes.

D'altra banda, les quotes generen un sostre de vidre per a les pròpies dones tal i com diu la predicció feminista? La

presència de més dones a les llistes no incrementa la seva representació si no ocupen posicions segures. De fet, els partits apliquen sovint una discriminació estratègica en la distribució dels llocs segurs, reduint així l'efectivitat de les quotes⁷. Si ens centrem de nou en els partits amb quotes voluntàries, en els llocs segurs, tradicionalment, la quota no s'aconseguia, però cal destacar l'aprenentatge experimentat ja que la distància de gènere en la distribució de llocs segurs s'ha tancat gradualment. El 2010, el 46% dels llocs segurs del PSC van recaure en dones, així com el 43% d'Esquerra i el 42% d'ICV-EUiA. En els partits sense quotes voluntàries, el percentatge de llocs segurs en mans de dones va ser del 42% a CiU i del 43% al PP, un increment important respecte el 2006 —35% i 33% respectivament. En conjunt, la primera aplicació de la quota legal sembla corroborar la predicció del sostre de vidre. Amb tot, es tracta d'una qüestió de temps que els partits vencin aquesta tendència, com demostra l'evolució en l'assignació dels llocs segurs per part dels partits d'esquerra. En qualsevol cas, es precisa d'una sèrie temporal més llarga per donar una resposta definitiva a aquesta predicció.

Els perfils

Per posar a prova les prediccions sobre els perfils de les diputades s'han examinat les cinc últimes legislatures del Parlament de Catalunya (1995-2010). L'anàlisi empírica s'inicia el 1995 ja que entre aquesta legislatura i la següent es va produir un augment del 60% en el nombre de diputades, fet que ens permet contrastar les diferències entre les dones entrants amb anterioritat i posterioritat a aquest fort increment⁸.

Per cada legislatura s'han creat quatre categories: 1) Homes incumbent; 2) Dones incumbent; 3) Homes entrants; i 4) Dones entrants. «Incumbent» es refereix als individus que repeteixen en el càrrec i «entrants» als que han obtingut l'escó per primer cop. L'anàlisi inclou tant parlamentaris i parlamentàries electes com de reserva que cobreixen la baixa del titular. Ens hem centrat en diverses variables disponibles en els diaris de legislatura del Parlament com l'edat, el nivell educatiu, l'experiència política i la trajectòria orgànica. Per l'edat s'ha calculat la mitjana geomètrica, menys sensible als valors extrems que la mitjana aritmètica. El nivell educatiu es codifica en tres categories

7 MURRAY, «The Power of Sex and Incumbency» i VERGE i TROUPEL, «Unequals among Equals».

8 La grandària dels grups parlamentaris no permet fer una anàlisi segmentada per partits ni realitzar tests estadístics, per la qual cosa, ens centrem en l'anàlisi exploratòria.

» Davant una hipotètica llei electoral catalana, cal avaluar com unes noves regles poden dificultar la implementació de quotes, especialment si s'incorporen les circumscripcions uninominals

Taula 02

Perfils dels diputats i diputades al Parlament de Catalunya, 1995-2010

	1995 - 1999 (V Legislatura)		1999 - 2003 (VI Legislatura)		2003 - 2006 (VII Legislatura)					
Grup	HE	DE	HI	DI	HE	DE	HI	DI	HE	DE
Edat	43,1	40,7	46,9	46,7	47,0	42,9	48,6	47,7	43,0	44,2
Educació Universitària	74,5	100	79,3	75,0	64,0	87,5	74,6	85,0	80,8	93,3
Anys experiència política	6,4	5,4	13,9	14,1	10,1	5,2	15,4	12,3	10,8	5,5
Càrrec públic electe^a										
Alcalde/essa	9,6	10,0	19,7	16,7	30,0	20,0	28,3	15,0	33,3	0,0
Nivell Local	40,4	40,0	39,3	66,7	26,0	28,0	33,3	50,0	33,3	33,3
Nivell Estatal	9,6	10,0	19,7	16,7	18,0	8,0	20,0	20,0	9,3	6,5
Cap	47,2	50,0	--	--	36,0	44,0	--	--	31,5	64,5
Membre del Govern	19,2	19,0	24,6	0,0	18,0	24,0	20,0	10,0	24,1	19,4
Assessor/a polític/a	23,1	10,0	9,8	25,0	50,0	25,0	10,0	25,0	11,3	16,1
Cap càrrec (neòfits/es)	28,3	30,0	--	--	14,6	14,6	--	--	24,6	24,6
Càrrec partit^a										
Nacional	28,8	30,0	50,8	58,3	28,0	28,0	43,3	30,0	55,6	38,7
Territorial	19,2	10,0	24,6	16,7	10,0	12,0	23,3	15,0	29,6	19,4
Local	3,8	20,0	4,9	16,7	6,0	8,0	1,7	5,0	13,0	6,5
Cap	61,5	50,0	37,7	33,0	64,0	60,0	43,3	60,0	25,9	51,6
N	53	10	61	12	50	25	60	20	54	31

Font: Elaboració pròpia. Dades basades en els Diaris de legislatura (1995, 1999, 2003 i 2006) i per 2010 extretes de les biografies de candidats/es publicades en els webs dels partits.

^a Els càrrecs poden acumular-se, per això la suma de les categories de la variable pot superar el 100%.

^b Any en què es completarà la legislatura si no es convoquen eleccions anticipades.

Nota: HI: Homes incumbent; DI: Dones incumbent; HE: Homes entrants; DE: Dones entrants.

Les dones no estan menys qualificades acadèmicament
que els homes, tot el contrari, però acumulen menys
experiència en càrrecs polítics

Taula 02 (cont.)

Perfils dels diputats i diputades al Parlament de Catalunya, 1995-2010

2006 - 2010 (VIII Legislatura)				2010 - 2014 ^b (IX Legislatura)				
HI	DI	HE	DE	HI	DI	HE	DE	Grup
46,5	45,8	44,6	42,4	48,0	48,0	44,7	41,7	Edat
77,5	92,9	81,3	93,1	78,9	88,2	79,2	100	Educació Universitària
14,8	10,6	11,4	6,4	17,5	14	10,3	4,7	Anys experiència política
								Càrrec públic electe ^a
27,4	7,1	20,6	16,7	22,0	23,5	33,3	4,5	Alcalde/essa
41,1	50,0	50,0	40,0	45,8	44,1	20,8	31,8	Nivell Local
12,3	10,7	5,9	0,0	10,2	2,9	8,3	0,0	Nivell Estatal
--	--	31,4	40,0	--	--	41,7	56,5	Cap
26,0	28,6	29,4	10,0	32,2	32,4	8,3	18,2	Membre del Govern
12,3	10,7	11,8	16,7	15,3	17,6	12,5	31,8	Assessor/a polític/a
--	--	0,0	30,0	--	--	0,0	36,4	Cap càrrec (neòfits/es)
								Càrrec partit ^a
61,6	41,4	64,7	40,0	74,6	67,6	70,8	40,9	Nacional
24,7	25	29,4	30,0	33,9	32,4	25,0	40,9	Territorial
6,8	7,1	11,8	10,0	6,8	5,9	8,3	22,7	Local
26,0	39,3	26,5	40,0	10,2	20,6	16,7	31,8	Cap
73	28	35	30	59	34	24	23	N

Les noves diputades han guanyat progressivament presència orgànica en els partits, fent-les menys dependents dels seus reclutadors

—primaris, secundaris i universitaris— però l'anàlisi només mostra els estudis universitaris. L'experiència política contempla els anys acumulats des que es va obtenir el primer càrrec polític, ja siguin càrrecs electes —local, nacional, estatal o europeu—, llocs de confiança governamentals d'àmbit nacional o estatal —consellers i conselleres, ministres o alts càrrecs— o assessoria política —en qualsevol nivell de govern o en el grup parlamentari. Aquestes variables també s'analitzen per separat de manera dicotòmica —ha ocupat o no ha ocupat càrrec electe, membre del govern i assessoria política. La trajectòria en el partit considera la pertinença a les executives nacionals, territorials o locals.

En el trànsit de la cinquena (1995-1999) a la sisena legislatura (1999-2003), en comparació amb les diputades incumbent, les noves diputades eren més joves —42,9 anys *versus* 46,7 anys— i tenien un nivell educatiu lleugerament superior, com es pot veure a la taula 2. La seva experiència política era molt inferior —5,2 anys davant 14,1 anys de les diputades incumbent— i estaven menys imbricades en la direcció dels seus partits, en qualsevol dels nivells territorials. Ara bé, fins a quin punt difereixen els perfils de les diputades entrants el 1995 i el 1999? Les diferències són escasses i es redueixen bàsica-

ment al tipus d'experiència política. Les primeres tenien major experiència en càrrecs electes i les segones en l'àmbit governamental tot i que, de fet, el percentatge de diputades sense experiència política prèvia —neòfites— era major per les que van ser elegides el 1995.

En relació als diputats entrants, les diferències s'acreixen. En la legislatura 1999-2003 les noves diputades eren lleugerament més joves que els nous diputats. Les diferències eren igualment importants pel que fa al nivell educatiu i a l'experiència política prèvia. D'una banda, el 87,5% de les noves diputades tenien títol universitari mentre que aquest grau només s'observava en el 64% dels nous diputats —en aquesta legislatura, els nous diputats eren el grup que presentava un nivell educatiu més baix i les noves diputades el que comptava amb un nivell educatiu més alt. D'altra banda, les noves diputades constituïen el grup amb menor experiència política, essent doblades pels nous diputats en anys d'experiència política prèvia —5,2 contra 10,1 anys de mitjana— encara que el tipus d'experiència acumulada era bàsicament semblant. La falta d'experiència en càrrecs d'elecció popular era similar per als nous diputats i les noves diputades: el 36% dels homes i el 44% de les dones no havien ocupat prèviament càrrecs representatius. Tant per uns com per les altres el percentatge de

neòfites/es el 1999 era el mateix (14,6%), sensiblement inferior al dels diputats i diputades entrants el 1995. Quant a la trajectòria en el partit, els nous diputats i diputades presentaven característiques similars, jugant un paper menor en les executives nacionals, territorials o locals que els parlamentaris i parlamentàries reelegits.

Des de 1995 cada període legislatiu ha experimentat un increment sostingut en la representació de les dones. Ha suposat l'important entrada de noves candidates algun canvi significatiu en els perfils? Respecte l'edat i el nivell educatiu la mateixa pauta preval al llarg del temps. Les noves diputades tendeixen a ser una mica més joves que els nous diputats i tots dos grups són més joves que els diputats i diputades en exercici. No obstant, aquestes diferències no són rellevants ja que, bàsicament, els diputats i diputades incumbent tenien la seva mateixa edat quan van prendre possessió de l'escó per primera vegada. Les noves diputades segueixen sent el grup amb un nivell educatiu més alt, seguit de les diputades incumbent, i els nous diputats han escurçat progressivament la distància. Les noves diputades també persisteixen com el grup amb menys anys d'experiència política, sent doblades en nombre d'anys pels seus iguals masculins. Pels diputats i diputades de

Cal recordar que quan els percentatges són paritaris, ja sigui << en les versions del 50-50% o del 40-60%, les dones no són més «dones-quota» que els homes són «homes-quota» >>

nova elecció el nivell local és el camp d'entrenament per excel·lència per a les seves carreres polítiques ascendent. Tanmateix, també aquí s'aprecien diferències destacables. Aproximadament un terç dels nous diputats amb experiència prèvia en altres institucions representatives han estat alcaldes mentre que les noves diputades amb aquest càrrec han oscil·lat entre el 0 i el 20%, sent per tant menys conegudes en les seves circumscripcions.

L'anàlisi empírica també ens permet contrastar els potencials canvis en el perfil de les dones entrants després de l'aprovació de la quota legal. Les principals diferències rau en la menor experiència com a càrrec públic electe de les diputades entrants el 2010, encara que acumulen més experiència com a membres del govern o com a assessores. Cal destacar, però, que el 34,6% de les diputades entrants són neòfites en càrrecs polítics, el percentatge més alt de la sèrie de cinc legislatures analitzades, davant del 16,7% registrat per les diputades entrants el 2006. Per contra, és l'ocasió en què ostenten més càrrecs orgànics en els seus respectius partits.

Quines implicacions tenen aquests resultats per a la predicció liberal sobre l'elecció de candidates poc qualificades? Les diferències en els perfils de les diputades entrants abans i després de l'adopció de quotes no són rellevants

en l'edat i en anys d'experiència política acumulats. Les noves diputades presenten sempre qualificacions acadèmiques més elevades però menor experiència en càrrecs polítics que els i les diputades incumbents i els nous diputats. De fet, a partir del 1999 el percentatge de diputades entrants neòfites no ha cessat d'augmentar. Els partits poden estar responant així a la desconfiança i descontent que manifesta la ciutadania promovent la renovació a les llistes amb la inclusió d'una major proporció de persones neòfites políticament parlant, en particular amb dones que, en canvi, tenen qualificacions acadèmiques més elevades. Mentre que fins el 2003 la proporció de nous diputats i diputades neòfites en càrrecs polítics era força similar, des d'aleshores només elles ho són —representaven el 36,4% el 2010.

Respecte la predicció feminista que planteja que les dones elegides després de la introducció de les quotes actuaran com a substitutes dels seus pares o marits o seran altament dependents del seu reclutador o dels partits polítics, cal realitzar dos aclariments. En primer lloc, la representació per substitució —en anglès *proxy* o *tokenism*— és tan sols rellevant en països de baix nivell de desenvolupament i/o en democràcies poc consolidades on el clientelisme, el nepotisme i la corrupció són pràctiques molt esteses, encara que en aquests

casos els homes no estan exempts d'actuar de la mateixa manera⁹. En segon lloc, la connexió amb el reclutador no té perquè ser diferent per homes i dones, sobretot quan, amb la quota paritària de formulació neutral, tant uns com altres són quotes de gènere.

Si analitzem la pertinença a les executives dels partits, observem que les dones acumulen menys càrrecs que els homes i, entre les dones, les incumbents estan més imbricades en l'estructura orgànica. Aquest resultat és lògic ja que les noves diputades solen ser més joves i, a més, és comú que els càrrecs públics esdevinguin membres nats de les executives. Amb tot, comprovem que les dones han reduït la distància respecte els homes, gràcies a la feminització introduïda per les quotes i els objectius voluntaris implementats també en la composició dels òrgans de decisió interns, sent l'actual la menor de les diferències observades des de 2003. Mentre que el 50% de les diputades entrants el 1995 no ocupava cap càrrec en el partit, el percentatge de diputades entrants que no ho feia el 2010 s'havia reduït al 32%. Donat que la presència orgànica de les dones s'ha reforçat entre 1995 i 2010, no podem concloure que les noves diputades siguin ara més dependents dels seus reclutadors.

⁹ DAHLERUP, *Women, Quotas, and Politics*.

Les quotes electorals no han alterat la qualitat de la representació sinó que, senzillament, l'han feta més justa

Discussió

La introducció de quotes ha permès millorar l'accés de les dones a les institucions. Tanmateix, segueixen despertant oposició, tot i que alguns arguments contraris són, de fet, prediccions que aquest estudi permet refutar i matisar. Quant al reclutament, mai s'ha observat un nivell insuficient de candidates i els partits no han experimentat dificultats per complir els requisits mínims establerts per les quotes. No obstant, les oponents feministes tenen motius per pensar que les quotes generen un sostre de vidre ja que la seva primera aplicació tendeix a produir un resultat decebedor: o no s'arriba al percentatge mínim o se sobrepassa per molt poc. Ara bé, fixant-nos en els partits amb quotes voluntàries, podem matisar la predicció ja que l'aprenentatge en la implementació de la quota acaba polvoritzant el sostre de vidre. No obstant, per no dependre de la voluntat i l'aprenentatge dels partits, les quotes que s'han demostrat més eficaces són les de tipus cremallera, on dones i homes s'alternen des del principi al final de la llista. Cal recordar també que, per ser efectives, les quotes s'han d'ajustar al sistema electoral. Davant el debat plantejat sobre la introducció d'un sistema electoral català, és imperatiu avaluar com unes noves regles —magnitud dels districtes, grau de pro-

porcionalitat, tipus de llista...— podria dificultar la implementació de les quotes, especialment si s'incorporen aspectes majoritaris com són les circumscripcions uninominals.

Pel que fa al perfil de les candidates, la predicció liberal sobre una inferior qualificació de les diputades entrants amb posterioritat a les quotes és molt discutible. Les dones no estan menys qualificades acadèmicament que els homes, tot el contrari, però acumulen menys experiència en càrrecs polítics. Els partits poden estar buscant precisament aquest perfil ja que la ciutadania desconfia dels polítics professionals mentre que les noves diputades poden ser vistes com a més properes. Per últim, la predicció feminista sobre la major dependència tampoc es confirma. Les noves diputades han guanyat progressivament presència orgànica, fent-les menys dependents dels seus reclutadors del que potencialment podien ser les diputades entrants amb anterioritat a l'aplicació de quotes.

Finalment, cal recordar que quan els percentatges són paritaris, ja sigui en les versions del 50-50% o del 40-60%, les dones no són més «dones-quota» que els homes són «homes-quota», sent els homes també elegits en funció del seu sexe. Les quotes no han alterat la qualitat de la representació sinó que, senzillament, l'han feta més justa. ◀

MÉS INFORMACIÓ

CAMPS, Victòria. «Democràcia paritària». *Els Papers de la Fundació*, núm. 119. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2000.

DAHLERUP, Drude (ed.). *Women, Quotas, and Politics*. Nova York: Routledge, 2006.

KROOK, Mona L. *Quotas for Women in Politics. Gender and Candidate Selection Reform Worldwide*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

MURRAY, Rainbow. «The Power of Sex and Incumbency: A Longitudinal Study of Electoral Performance in France». *A Party Politics*, 2008, vol. 14(5), p.539–54.

VERGE, Tània. *Quotes de gènere i reclutament polític. Una anàlisi dels partits polítics catalans* [en línia]. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2011. Disponible a: <www.irla.cat>

VERGE, Tània i TROUPEL, Aurélie. «Unequals among Equals: Party Strategic Discrimination and Quota Laws». *A French Politics*, 2011, vol. 9(3), p.260–281.

ENLLAÇOS

Quota Project
www.quotaproject.org

MUSEU IRLA

Casa Irla SANT FELIU DE GUÍXOLS

Algavira, 65-69
Telèfon 972 11 74 39
casa@irla.cat
www.irla.cat

HORARI D'ESTIU

De dimarts a diumenge, de 18 a 21 h
Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h
Dilluns tancat

HORARI D'HIVERN

Divendres i dissabte, de 17 a 20 h
Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h

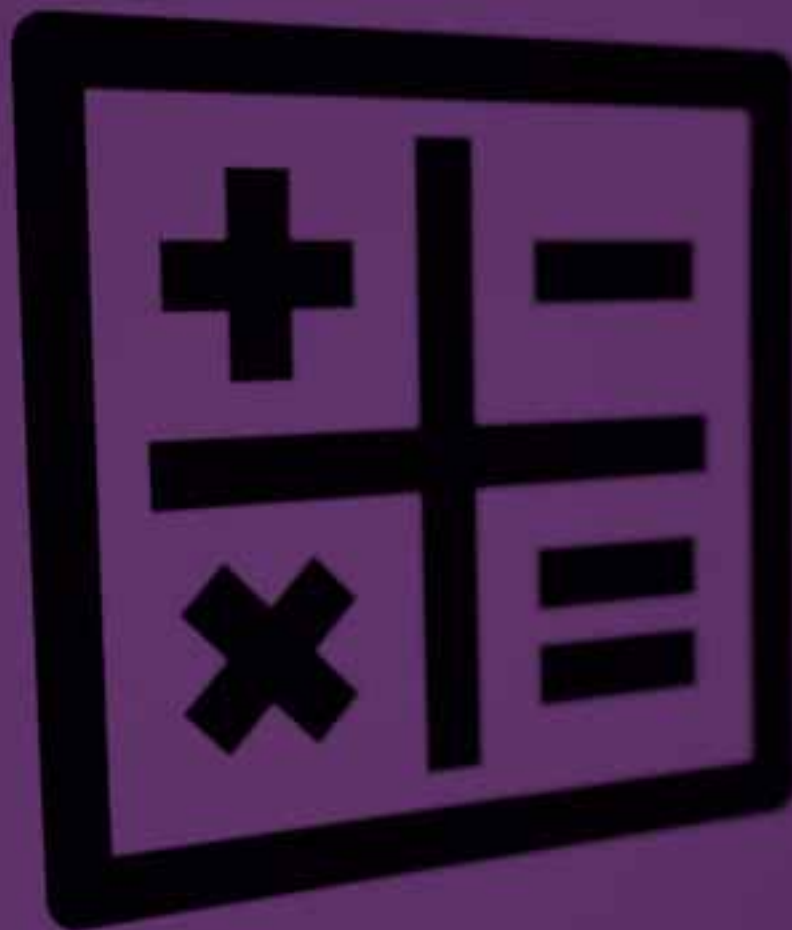
Casa Irla
Sant Feliu de Guíxols

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

FULL DE CÀLCUL

El col·lapse i la reforma del sistema financer mundial (2007-2011)

VISTA PRÈVIA

Massa sovint les dades que diàriament constaten les dificultats econòmiques que patim ens porten a oblidar l'anàlisi de com hem arribat a la situació actual. Mirem com creix l'atur en paral·lel al tancament d'empreses, a les retallades en la inversió pública i a l'estancament del crèdit bancari. Un cercle viciós difícil de trencar i que té l'origen en les fragilitats d'un sistema que, a disgust dels seus acòlits, s'ha mostrat ineficient a l'hora de gestionar les seves tensions internes.

Introducció:

de la Gran Moderació a la Gran Recessió

Avui dia, el panorama econòmic a casa nostra no resulta gens engrescador. El cert és que no falten elements pel desànim: una quantitat escandalosa de treballadors aturats; empreses escanyades per la manca de comandes o, encara pitjor, per les restriccions creditícies de les institucions financeres; governs que veuen com es redueixen les recaptacions tributàries i es posa en perill el finançament dels serveis públics... cal continuar? Per moltes ganes que hi posem, no hi ha res que ens convidi a l'optimisme i, inevitablement, acabem preguntant-nos com dimonis s'ha pogut arribar a aquest estat de les coses. Perquè només cal que fem l'exercici de mirar una mica enrere per adonar-nos que en quatre anys els països més rics del món han passat de la tranquil·litat de l'etapa de la Gran Moderació a navegar en les aigües permanentment tempestuoses de la Gran Recessió. I tot això en el millor dels casos, perquè en el moment d'escriure aquestes línies¹ no sembla que s'hagi esvaït del tot la hipòtesi d'una Gran Depressió com la de 1929.

Els macroeconomistes anomenen Gran Moderació al període que va de mitjans de la dècada de 1980 fins el 2007. La característica d'aquesta etapa és la baixa volatilitat de les principals variables macroeconòmiques —la taxa d'inflació i la de creixement econòmic— a les principals economies

Xavier Cuadras i Morató
Professor d'Economia de la UPF i director de
l'Escola Superior de Comerç Internacional de la UPF
xaviercuadras@upf.edu

¹ Article escrit el setembre de 2011

» Alguns aspectes de la política econòmica de la Gran Moderació duïen les llavors del gran col·lapse financer i econòmic que l'ha seguit

desenvolupades². En una conferència pronunciada el febrer de 2004, Ben S. Bernanke (1953), aleshores membre de la Junta de Governadors de la Reserva Federal dels EUA³, argumentava com les millores en la conducció de la política monetària nord-americana i d'altres països eren uns dels factors importants per explicar la Gran Moderació⁴. Altres autors també mencionen l'absència de xocs econòmics importants —la hipòtesi de la «bona sort»— i els canvis estructurals experimentats per les economies —progrés tecnològic, globalització, millores en la gestió empresarial... Entre aquests darrers, val la pena destacar-ne un de gran importància: la creixent amplitud i sofisticació dels mercats financers en un context de progressiva desregulació d'aquests⁵.

2 Veure CUADRAS i MORATÓ, «Fi de la gran moderació?».

3 Bernanke va ser nomenat President de la Reserva Federal dels EUA el 2006 pel president George W. Bush i ratificat en el seu càrrec el 2010 pel president Barack Obama.

4 BERNANKE, «The great moderation».

5 Per il·lustrar el context imperant al final del període de la Gran Moderació recomanem donar un cop d'ull a BAKER, «Welcome to the 'Great Moderation'». Entre d'altres, hi podem llegir coses com «la desregulació dels mercats financers al món anglosaxó als anys 80 va tenir un efecte amortidor en les fluctuacions econòmiques» o «la globalització de les finances va significar que les crisis en un mercat es compensaven amb la fortalesa d'altres mer-

Res feia sospitar als responsables de la política econòmica que el món podia girar com una mitja en pocs mesos. Tot i que assenyalar amb el dit és de molt mala educació, és molt il·lustratiu recuperar algunes anàlisis d'importants organismes internacionals en dates no tan llunyanes. Així, l'abril de 2006, al *Global Financial Stability Report* —publicació semestral del Fons Monetari Internacional (FMI)— s'afirmava que les transformacions en el sistema financer havien de permetre «mitigar i absorbir els xocs del sistema financer», amb el resultat d'una «major resistència que es veuria reflectida en menors fallides bancàries i una provisió del crèdit més consistent». El juny de 2007, tot just unes quantes setmanes abans que tot comencés, el *Financial Stability Review* —revista semestral del Banc Central Europeu (BCE)— presentava un panorama de flors i violes en relació a la salut del sistema financer europeu.

No obstant això, ningú no dubta a hores d'ara que la profunda crisi econòmica que està afectant els principals països de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic

cats a l'exterior» [traduccions de l'anglès al català realitzades per l'autor de l'article]. Com veurem, la successió d'esdeveniments que es produïren en els mercats financers internacionals a partir de l'agost de 2007 donarà lloc a anàlisis completament diferents.

(OCDE) té el seu origen en el col·lapse de gran part del sistema financer internacional a partir de l'agost de 2007. El que inicialment semblava una crisi d'abast relativament limitat al sector hipotecari nord-americà⁶ es va veure agreujada de forma definitiva el setembre de 2008 pel procés de fallida de Lehman Brothers, un dels principals bancs d'inversió dels EUA. La velocitat i la magnitud de la transmissió dels problemes financers als sistemes bancaris i financers de tot el món van sorprendre els responsables de la política econòmica d'arreu i els van deixar amb un marge de maniobra molt escàs. Les turbulències financeres van provocar, de manera completament inesperada, una disminució radical del creixement econòmic a nivell mundial. Mentre que al juliol de 2008 la previsió de creixement

6 Els problemes del sistema financer a Catalunya i a l'Estat espanyol són una combinació dels efectes directes de la crisi financera internacional —un bon exemple en són les creixents dificultats de les entitats per captar fons als mercats majoristes internacionals— i dels efectes de l'esclat de la bombolla immobiliària i de l'esgotament del model productiu que li estava associat. Tot i que en un primer moment va semblar que el sistema financer era prou sòlid perquè estava relativament aïllat dels principals problemes a escala internacional, el cert és que la magnitud dels problemes domèstics de les entitats espanyoles ha acabat deixant al descobert la seva gran vulnerabilitat. Veure CUADRAS, «L'impacte de la crisi sobre el sistema financer».

del PIB mundial de l'FMI per al 2009 era del 3,9%, en realitat el producte es va contraure un 0,8% aquell any. El pitjor de tot és que sembla evident que les conseqüències del col·lapse financer sobre l'economia real —per exemple, un creixement econòmic feble i unes taxes d'atur elevades— encara tardaran uns quants anys a esvaïr-se del tot.

D'aquesta manera, veiem com la Gran Moderació no va comportar, ni molt menys, el final de les fluctuacions econòmiques. De fet, es podria fins i tot argumentar que alguns aspectes de la política econòmica que van caracteritzar aquest període duïen les llavors del gran col·lapse financer i econòmic que l'ha seguit.

Què hem fet per merèixer això? Algunes causes del col·lapse financer

A partir d'agost de 2007, el món s'adona de dos aspectes crucials que condicionaran la resposta immediata a la crisi de les autoritats econòmiques i també guiaran la reforma en profunditat que caldrà fer del sistema financer. Aquests dos aspectes són la fragilitat i el risc sistèmic que caracteritzen el món de les finances. En primer lloc, el sistema financer demostra ser molt més fràgil del que es creia quan nombroses entitats financeres comencen a presentar

problemes de liquiditat o directament de solvència que arriben a amenaçar la seva supervivència. En segon lloc, el procés de fallida i desaparició d'un gran nombre d'aquestes entitats —les anomenades SIFI, acrònim de *Systemically Important Financial Institutions*— és susceptible de provocar importants problemes a la resta del sistema financer —com es va poder veure de forma ben dramàtica després de la fallida de Lehman Brothers—, de manera que el sector públic, actuant amb el principi de protegir l'interès general de l'economia, es veu abocat a improvisar diferents modalitats de rescat que permetin la supervivència d'aquestes entitats. I és que per la dimensió, per la interconnexió amb la resta de sistema financer o pel paper central que juguen en els sistemes de pagament, la caiguda d'algunes entitats és excessivament costosa per l'economia en general. Això és el que els economistes anomenen risc sistèmic.

D'aquesta manera, la fragilitat i el risc sistèmic del sistema financer expliquen bona part del dramàtic col·lapse de les finances mundials, amb les conseqüències sobre el benestar econòmic de la ciutadania que tots estem patint. Però a què es deu la fragilitat i el risc sistèmic del sistema financer? Entre d'altres elements, podríem destacar els següents factors:

1) Davant l'absència de regulació o per les deficiències de la mateixa, els agents que prenen decisions en el si de les entitats financeres tenien poderosos incentius que els conduïen a assumir riscos excessius. Per exemple, els «sistemes de compensació» dels directius de les entitats afavorien les estratègies encaminades a maximitzar els beneficis a curt termini, sense tenir en compte els riscos assumits a llarg termini i les seves conseqüències pel que fa a la supervivència de les institucions. Així mateix, l'excessiu «palanquejament» o el que és el mateix, l'escassa capitalització de les entitats, agreujava el clàssic conflicte d'interessos entre accionistes —que en última instància governen les empreses i n'obtenen els beneficis— i els creditors —dipositant, tenidors de bons...— que prefereixen menors nivells de risc, però no tenen els mecanismes adequats d'informació i de control de la política de les empreses financeres⁷. D'altra banda, l'existència de SIFIs implicava que un bon nombre d'institucions actuaven amb la garantia implícita dels rescats go-

⁷ A part d'això, l'excessiu palanquejament redueix la capacitat de les entitats per absorbir pèrdues i n'augmenta la fragilitat i, en conseqüència, augmenta la rapidesa de la transmissió dels problemes financers a l'economia real a causa de la reducció de la capacitat de concedir crèdits.

La doctrina de la desregularització dels mercats està al darrere de la majoria de factors que han desestabilitzat el sistema

vernamentals, un fet que reduïa la disciplina que el mercat podia exercir de cara a la prevenció d'estratègies massa arriscades. Per últim, el creixement de les «titulitzacions» com a mecanisme de finançament dels bancs i el predomini en molts països del model bancari d'«originar per distribuir»⁸ feien que els incentius dels bancs per a la correcta avaluació del risc fossin inadequats, de forma que en moltes ocasions es donava major prioritat a la concessió d'un gran volum de préstecs —que generaven primes i comissions diverses— que a la qualitat d'aquests.

2) La majoria dels països no tenien en procediments adequats de fallida i liquidació de grans —i, sovint extremadament complexes,— institucions financeres. Per posar un exemple, no més cal dir que *Lehman Brothers* tenia,

en el moment de la seva fallida, més de 900 empreses operatives a més de 40 països. La resolució d'aquest tipus de casos és una tasca que només té sentit abordar a nivell internacional, cosa que no resulta gens fàcil. Les incerteses i la sensació de «pànic» que genera el procés de fallida desordenat d'una entitat d'aquestes característiques augmenten la fragilitat financera a nivell mundial.

3) L'aparició de múltiples formes d'intermediació financera ha comportat canvis molt importants en els mecanismes de finançament dels bancs. Aquests s'han finançat cada cop menys amb els dipòsits dels seus clients i més amb la titulització de crèdits i la captació de fons a molt curt termini en mercats majoristes que són, en principi, molt líquids. Paradoxalment, aquests canvis han sotmès les entitats bancàries a un major risc de liquiditat, sobretot en casos d'episodis extrems en què la desconfiança cap al sistema financer ha provocat la congelació dels mercats majoristes. Actualment, els dipòsits estan assegurats a la major part dels països i, per tant, els pànics bancaris provocats per la hipòtesi d'una crisi de liquiditat causada per la retirada de dipòsits han passat a formar part de la història. No obstant això, actualment es produeix un altre tipus de pànic, que el gran públic no observa, el qual consis-

⁸ Cal distingir entre el model més tradicional de banca de «comprar per mantenir» (CM) i el model alternatiu d'«originar per distribuir» (OD). Els dos models són radicalment diferents. El model CM és el que tothom coneix: els bancs es financen amb dipòsits, en part a curt termini, per concedir préstecs a llarg termini. En conseqüència, les entitats conserven gran part del risc de crèdit en els seus balanços i mantenen els incentius per avaluar-lo de forma correcta. En canvi, en el model OD el banc no conserva el risc de crèdit al seu balanç, sinó que el transmet als estalviadors mitjançant l'emissió de títols financers (titulització), sovint de gran complexitat, i que fan que el risc es distribueixi de manera que en molts casos és molt poc transparent.

La gravetat de la crisi financera internacional va fer que es plantegés des del primer moment la necessitat d'una reforma substancial de tot el sistema financer mundial

teix precisament en l'assecamment total dels mercats majoristes dels quals depenen molts bancs per finançar-se.

4) L'estructura reguladora i de supervisió dels mercats financers era incompleta —pel que fa a la regulació de gran part dels productes derivats, per exemple—, fragmentada en moltes agències i sense coherència a nivell internacional. En molts casos també estava mal concebuda, com ho mostra la incapacitat, per exemple, d'estar al dia en relació a les innovacions que s'anaven produint als mercats. En particular, la manca de supervisió va fomentar l'aparició d'operacions fora del balanç de les entitats i la creació de tot un sistema financer a l'ombra. Òbviament, aquesta característica va ser, en moments de màxima desconfiança sobre el valor de les inversions de les diferents entitats, un element important de fragilitat del sistema.

5) Una política monetària laxa en termes generals va provocar una explosió de la concessió de crèdits i l'aparició de bombolles financeres. És ben sabut que els booms crediticis propicien la relaxació dels estàndards en la concessió de crèdit, augmentant el risc de morositat quan es produeix el canvi de cicle. Especialment en el cas de les bombolles immobiliàries, finançades amb endeutament respecte dels bancs, sembla que els supervisors bancaris, en alguns

casos, van pecar clarament per omissió en no insistir en la imposició de pràctiques creditícies menys arriscades.

6) Un dels principals, però poc discutits, factors que expliquen la crisi va ser la generalització de pràctiques de gestió del risc del tot inadequades en un gran nombre d'entitats. Alguns principis elementals, com ara la limitació de la concentració d'actius, van ser violats repetidament i massiva per institucions financeres pretesament sofisticades d'una forma que fins i tot el mateix Alan Greenspan (1926), president de la Reserva Federal dels EUA entre 1987 i 2006, va trobar pertorbadora⁹.

7) El desastrós paper de les agències de qualificació en el desenvolupament de la crisi és un dels factors citats més freqüentment pels analistes. Les anàlisis d'aquestes agències tenien una posició central en el funcionament dels mercats financers, però les seves actuacions estaven viciades pels importants conflictes d'interès que generava el fet que les anàlisis dels actius financers les pagaven els emissors dels mateixos —*issuer-pays model*. A més, hi ha una important absència de competència, ja que el mercat està dominat per només tres grans empreses.

8) El procés d'innovació financera va contribuir a la creació de nous instruments financers, alguns d'ells de gran complexitat, com per exemple gran part dels instruments derivats. Aquest fet va motivar una manca de transparència i una dificultat per determinar els preus dels actius. D'altra banda, alguns d'aquests nous actius eren marginals i la seva viabilitat depenia del fet que les condicions macroeconòmiques restessin favorables.

9) El procés de globalització i creixent integració financera i les interconnexions existents a nivell d'entitats i mercats van fer augmentar de forma notable el risc de transmissió de xocs financers entre països, alhora que constituïen una dificultat important a l'hora de gestionar qualsevol turbulència financera pel simple fet que les institucions, d'abast global, continuaven supervisades pels diferents organismes reguladors de cada país.

Com veiem, les turbulències financeres que es produeixen a tot el món a partir de 2007 tenen un gran nombre de causes. Però a nivell fonamental totes elles tenen com a denominador comú una concepció molt determinada del funcionament dels mercats i la naturalesa del risc financer —al darrere de la qual hi ha l'anomenada «hipòtesi dels mercats eficients»—, que en general preconitzava la desregulació dels

⁹ El lector pot trobar d'interès la confessió anònima d'un gestor de riscos d'un important banc, «Confessions of a risk manager», publicada a *The Economist* el 7 d'agost de 2008.

» Els principis teòrics de la nova regulació s'allunyen definitivament del mantra no intervencionista que havia caracteritzat l'etapa prèvia

mercats, amb el convenciment que la seva pròpia disciplina assegura que les institucions financeres actuïn de forma sensata en l'assumpció de riscos i, per tant, actua com un factor d'estabilització de tot el sistema. Aquest tipus de doctrines teòriques van justificar polítiques de no intervenció en l'àmbit dels mercats financers i van permetre l'aparició de tota mena d'instruments financers de caràcter innovador. Alguns d'aquests instruments tenien com a característiques fonamentals la seva gran complexitat i opacitat i, molt probablement, van contribuir de forma notable a la fragilitat del sistema financer.¹⁰

Una nova regulació del sistema financer mundial

La gravetat de la crisi financer internacional va fer que es plantegés des del primer moment la necessitat d'una reforma substancial de tot el sistema financer mundial, allò que Nicolas Sarkozy (1955) va anomenar, en una expressió al nostre entendre molt de-

safortunada, «la refundació del capitalisme». Els principals líders polítics del món agrupats a l'entorn del G20,¹¹ van establir una agenda internacional de reformes del funcionament i de la regulació del sistema financer global. Aquest procés es va anar desenvolupant en una sèrie de cimeraes que van tenir lloc entre els mesos de novembre de 2008 i novembre de 2010 a les ciutats de Washington, Londres, Pittsburgh i Seül. Una de les decisions més importants és la creació d'un nou organisme, el Financial Stability Board (FSB), per coordinar totes les tasques de desenvolupament i promoció de polítiques encaminades a garantir l'estabilitat financer global. A banda, també s'han adquirit una sèrie de compromisos per prendre accions en àrees considerades prioritàries¹² i s'han establert plans de treball detallats per al període 2011-2012. Els primers fruits d'aquests esforços s'han anat materialitzant en les diferents

legislacions dels estats —per exemple, la llei *Dodd-Frank* de juliol de 2010 als EUA— i també en productes més multilaterals, com ara els acords del Comitè de Basilea sobre requisits de capital i liquiditat —anomenats habitualment Basilea III. No obstant això, aquest és un procés que tot just s'ha iniciat. Fer-ne un balanç, ni que fos provisional, és una tasca gairebé impossible a hores d'ara.

Per raons òbvies, l'èmfasi de la nova regulació financer està dirigida a aconseguir dos objectius concrets: reduir la probabilitat que les entitats financeres tinguin problemes de supervivència en el proper episodi de turbulència, és a dir, la recerca de major seguretat, i reduir el cost que tindria per als contribuents el rescat de les entitats si aquest s'hagués de produir a causa del risc sistèmic acumulat. D'aquesta manera, els principis teòrics de la nova regulació s'allunyen definitivament del mantra no intervencionista que havia caracteritzat l'etapa prèvia. Tot i que els autors ens prevenen contra un excés de regulació —que sens dubte tindria conseqüències negatives per al desitjable dinamisme del sector— hi ha dos principis complementaris que haurien d'orientar la necessària intervenció del poder públic en els mercats. En primer lloc, el regulador té un paper clau en la reducció del risc sistèmic. No n'hi ha prou amb

11 El G20 està integrat pels ministres de finances i els governadors dels bancs centrals dels estats que integren el G7 —Alemanya, Canadà, Estat francès, EUA, Itàlia, Japó i Regne Unit—, de dotze estats més —Aràbia Saudita, Argentina, Austràlia, Brasil, Corea del Sud, Índia, Indonèsia, Japó, Mèxic, Rússia, Sud-àfrica, Turquia i Xina— i pel president de la UE.

12 Requisits de capital, SIFIs, derivats, política de retribucions, paradisos fiscals i altres jurisdiccions «no-cooperatives» i l'establiment d'estàndards internacionals de comptabilitat.

10 El mateix Greenspan, figura cabdal en el moviment desregulador dels mercats, va confessar la seva perplexitat sobre el mal funcionament dels mercats no regulats després del col·lapse de Lehman Brothers en un molt citat testimoni davant del Congrés dels EUA el 22 d'octubre de 2008.

assegurar la bona salut de cada banc individualment si el sistema en el seu conjunt està interconnectat —sovint de manera molt poc transparent— i, per tant, es manté fràgil. I, en segon lloc, els reguladors han de minimitzar la probabilitat dels rescats bancaris forçant les entitats a internalitzar els costos que els seus problemes potencials acaben ocasionant als contribuents i a la resta dels agents econòmics.

Pel que fa a l'abast de la nova regulació, cal tenir en compte que la legislació financera és un problema d'abast internacional i és molt important que es mantingui la coherència entre les normes dels diferents països en temes com els requisits de capital, l'establiment de lleis sobre la remuneració o els processos de liquidació de les SIFI. Molts autors pensen que la magnitud de la tasca exigiria esforços al nivell de la signatura de tractats internacionals com els que regulen el comerç entre els països, tot i que no sembla fàcil que això acabi passant. El problema es planteja de forma especialment clara a la UE, amb la contradicció que sovint es produeix entre l'existència del mercat únic i un sistema de supervisió financera que encara dóna preeminència als organismes estatals. Però també és un problema entre els EUA i la UE, ja que, per exemple, la llei nord-americana *Dodd-Frank* regula de forma estricta

els instruments derivats i els requisits de capital de les entitats nord-americanes que els gestionen, mentre que a Europa tot just s'està considerant la possibilitat de posar en marxa normes similars. Aquesta manca d'homogeneïtat en la regulació ha motivat les queixes del sector als EUA, que tem una migració de les transaccions sobre aquests instruments cap als bancs europeus. Per contra, la Comissió Europea és l'organisme que s'ha mostrat més actiu a l'hora de procedir a la regulació de la remuneració dels directius bancaris per tal de limitar les estratègies d'assumpció de riscos excessius —també el govern suís ha donat passes en aquest sentit—, un fet que pot provocar que els bancs europeus es trobin en inferioritat de condicions a l'hora de captar personal qualificat. Al marge de l'abast territorial de les normes, és important que s'ampliï el perímetre de la regulació per abastar més enllà de les institucions bancàries, de manera que es garanteixi que totes les activitats financeres que suposen algun tipus de risc sistèmic quedin a l'empara de les noves disposicions.

Una de les àrees que presenta progressos notables és la de la determinació dels requisits de capital que han de mantenir les entitats de crèdit dels diferents països —els acords de Basilea III. Aquests acords pretenen reforçar

l'estabilitat de les entitats creditícies mitjançant l'augment notable dels requisits de capital que aquestes han de mantenir en funció de la valoració del risc dels seus actius i la nova definició del que es pot considerar capital¹³. Així mateix, els acords inclouen, entre d'altres coses, l'establiment de recàrrecs addicionals de capital sobre les SIFI, requisits específics de liquiditat i la promoció de la constitució de provisions addicionals amb objectius anticíclics. Com que no hi ha res gratuït, l'OCDE ja ha estimat que el cost d'aquesta regulació es pot estimar en una reducció del creixement econòmic d'entre un 0,05 i un 0,15% anual, sobretot per l'efecte dels nous estàndards de capital sobre el preu del crèdit.

Pel que fa al disseny de mecanismes de fallida i liquidació dels bancs, alguns països ja estan posant en marxa nous règims propis, tot i que s'està a l'espera de propostes relatives als casos transfronterers. En aquest terreny es preveu que serà difícil arribar a acords, i per tant la situació final pot acabar sent una mena de trencaclosques de règims estatals i una pressió creixent als bancs internacionals per a que creïn societats subsidiàries a cada país.

¹³ Alguns països com el Regne Unit, Suïssa i l'Estat espanyol, en el cas de les caixes d'estalvi, han mostrat la seva intenció d'exigir als seus bancs requisits superiors als de Basilea III.

És imprescindible que els països actuïn de forma conjunta i coordinada per evitar les conseqüències socialment indesitjables de l'actuació global dels mercats financers

Un element del sistema que més ha contribuït a la creació i al creixement de les SIFI i el risc sistèmic ha estat l'existència de bancs universals, entitats grans i complexes que duen a terme activitats pròpies de banca comercial i de la banca de negocis. D'aquesta forma, els problemes que es poden generar en una divisió es traslladen de forma immediata cap a la resta de l'entitat. La llei *Dodd-Frank* als Estats Units limita les transaccions per compte propi que poden realitzar els bancs comercials així com la seva relació amb els fons d'inversió lliure —*hedge funds*— i de capital d'inversió —*private equity funds*. Per la seva part, les propostes de la Comissió Vickers al Regne Unit van en la línia de forçar les entitats a aïllar —per exemple amb balanços diferenciats— les activitats de banca comercial de la resta, de manera que es pugui procedir al rescat de només una part de l'entitat i aquesta perdi bona part del benefici derivat de la garantia implícita del rescat de que gaudeixen les SIFI.

D'altra banda, el FSB ha fet propostes a les diferents agències estatals en el sentit d'eliminar el paper crucial de les agències de qualificació en les diferents normes que regulen el comportament de les entitats financeres. En concret, la llei *Dodd-Frank* als EUA preveu la seva substitució per alternatives apropiades en un termini de dos anys.

Finalment, la nova regulació als EUA i a Europa ha recollit la necessitat d'insistir en els aspectes relacionats amb la supervisió orientada a la reducció del risc sistèmic i la minimització de les possibles conseqüències negatives a nivell macroeconòmic de les activitats financeres. A Europa, per exemple, s'ha creat un organisme amb aquesta finalitat, la Junta Europea de Risc Sistèmic, que té assignades les tasques de supervisar el sistema financer i emetre avisos i recomanacions —tot i que aquests no són d'obligat compliment. Una institució que ha de dur a terme funcions similars als EUA és el Financial Stability Oversight Council, creada per la llei *Dodd-Frank*. Independentment de la creació d'aquestes institucions reguladores, és important que els països es dotin d'una estructura institucional suficient que permeti millorar la informació sobre les entitats i augmentar la transparència del sistema i modernitzar els instruments d'anàlisi —tests de resistència, indicadors de solidesa financera...— per poder anticipar els problemes amb major precisió i millorar la reacció de la política econòmica.

Conclusions

El món s'enfronta a una tasca que no resultarà gens fàcil: prevenir de forma

efectiva que els fets desencadenats als mercats financers a partir de l'estiu de 2007 no es tornin a repetir. I no resultarà gens fàcil perquè exigirà, com a mínim, dues coses que són molt difícils: que la política recuperi de manera vigorosa la seva autonomia respecte dels mercats financers, de manera que aquests quedin sotmesos a les necessitats de la societat i no a l'inrevés; i que els països actuïn de forma conjunta i coordinada per evitar de forma efectiva les conseqüències socialment indesitjables de l'actuació global dels mercats financers. Ens hi juguem molt en aquesta partida, perquè no només en depèn la legitimitat social de l'economia de mercat sinó també gran part del benestar econòmic de la humanitat. ◀

MÉS INFORMACIÓ

BAKER, Gerard. «Welcome to 'the Great Moderation'» [en línia]. A *The Times*, de 19 de gener de 2007. Disponible a: <<http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/columnists/article1294376.ece>>

BERNANKE, Ben S. «The great moderation» [en línia]. Discurs a la reunió de la *Eastern Economic Association*. Washington DC, 20 de febrer de 2004. Disponible a: <<http://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2004/20040220/default.htm>>

«Confessions of a risk manager». A *The Economist*, de 7 d'agost de 2008.

CUADRAS i MORATÓ, Xavier. «Fi de la gran moderació?» [en línia] A *Avui*, de 5 de febrer del 2008. Disponible a: <<http://paper.avui.cat/article/di-leg/114566/fi/la/gran/moderacio.html>>

CUADRAS i MORATÓ, Xavier. «L'impacte de la crisi sobre el sistema financer» [en línia]. A *Paradigmes*, núm. 2, p. 90-98. Disponible a http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_79134836_1.pdf

ARXIU

Lluís Companys: aproximació a la bibliografia recent (2000-2010)

Per uns és l'ànima més progressista de l'Esquerra dels anys 1930. D'altres, hi veuen un líder independentista per haver proclamat l'Estat Català el Sis d'Octubre de 1934. I per molts és el president màrtir, l'assassinat del qual simbolitza l'anorreament de la llibertat nacional de Catalunya. Lluís Companys continua generant obres sobre la seva persona, perquè la seva vida i la seva mort continuen sent claus per entendre el nostre passat més immediat.

La personalitat de Lluís Companys (1882-1940), apassionadament discutida tant en vida de lluita com posteriorment, assoleix un gran i polèmic impacte social. Només cal veure, per exemple, el que d'ell escriuen des de l'exili Josep Carner (1898-1988) o Francesc Cambó (1876-1947) —el primer en un discurs d'homenatge i el segon en un dur comentari al seu dietari arran l'afusellament— i sobretot, la quantitat de publicacions que continua generant la vida de qui és l'únic president d'una democràcia europea assassinat pel feixisme.

La bibliografia d'aquest darrer decenni apareix marcada per una dimensió crítica. Els historiadors han d'explicar i oferir interpretacions, honestes i serioses, dels fets sobre els que fixen l'atenció. Projectar-ho des del coneixement, desbrossant obstacles —silencis, tergiversacions, absències documentals...—, del camí més que judicar subjectivament. Això ho poden fer assagistes i escriptors. Si no hi ha aportació de novetat que il·lumini el que sabem, la labor és circumstancial, el temps l'esvaeix.

Quan els fets siguin fixats aleshores hom pot bastir interpretacions, des de qualsevol ideologia, amb l'honestetat humana imprescindible i la metodologia científica. Massa ideologia usa la història com a bandera partidista. Companys encara és considerat líder de la voluntat independentista arran dels Fets d'Octubre de 1934 o partidari d'una Catalunya separatista en plena guerra quan va ser un polític més constitucional, i ja és dir, que Azaña i Negrín plegats. Exemple determinant és al pas fronterer de Companys quan lliura el tresor de la Generalitat

Josep Maria Figueres
Professor d'Història del Periodisme a la UAB
josepmaria.figueres@uab.cat

Els historiadors han d'ofereir interpretacions honestes i serioses dels fets. Projectar des del coneixement, desbrossant obstacles del camí més que judicar subjectivament

a les finances estatals, contra el parer dels qui l'envoltaven, que veien venir, el tradicional control espanyol a l'autonomia catalana per la via financera, ultra la judicial, política i parlamentària. No comentarem als qui fixen la mirada en la vida íntima de Companys. Pot fer-se, és clar, com de tothom públic, sigui Ferran Soldevila (1894-1971) o el mateix Cambó, amb dignitat i distanciament, sense voler passar comptes. Si no tenim encara els documents dels episodis més rellevants o l'epistolari o altres evidències com podem gosar avaluar —frívolament— aspectes tan personals?

Hem considerat tota la producció bibliogràfica, classificant-la en quatre apartats —recerca documental; monografies d'investigació; biografies; i miscel·lània— constatant una gran heterogeneïtat de publicacions, des de síntesis biogràfiques de 30 pàgines a la biografia institucional aplegada en 2 volums. En canvi, queden fora del nostre marc d'estudi els articles, i els capítols de llibres, tot i l'interès que generen treballs com el número de *Sapiens* que recull una entrevista amb l'advocat Ramon de Colubí (1910-2007) —que va defensar Companys en el Consell de Guerra de 1940— o el monogràfic de *El Temps* sobre la vinculació amb la maçoneria, així com material nou com l'expedient policial francès, els quaderns de la seva segona esposa, Carme Ballester

(1900-1972), o el dietari de Pedro Urraca (1910-2007), policia que el va detenir a l'Estat francès i el va lliurar a les autoritats franquistes.

Recerca documental

Arranquem amb dos estudis de 2007 d'Arnau Gonzàlez: *Un catalanófilo de Madrid: Epistolario catalán de Ángel Ossorio y Gallardo (1924-1942)*¹ i *La creació del mite Lluís Companys. El 6 d'octubre de 1934 i la defensa de Companys per Ossorio y Gallardo*² —aquest darrer escrit amb Gisela Bou. Ambdós treballs són fruit de la transcripció i l'estudi de l'epistolari català del polític, diplomàtic, publicista i advocat defensor de Companys en el judici davant del Tribunal de Garanties Constitucionals pels Fets d'Octubre de 1934, Ángel Ossorio y Gallardo (1873-1946). En l'epistolari s'hi apleguen mig centenar d'interlocutors, entre els quals, amb una trentena de missives —tot i que com comenta Gonzàlez, s'ha perdut documentació—, Companys. Aquesta correspondència s'enriqueix amb una selecció d'articles

de Companys escrits a la presó per *La Humanitat* i per *El Mercantil Valenciano*, així com per un buidatge de les informacions sobre el procés que van aparèixer a la premsa catalana —*La Humanitat* i *La Publicitat*, també a la *Veu de Catalunya*— i madrilenya —*La Época*. Tota aquesta informació dóna un nou punt de vista sobre un Sis d'Octubre injuriat des del desconeixement i des del sectarisme. I és que amb aquests treballs queda palès —a veure si queda clar d'una vegada—, que el Sis d'Octubre no va ser una proclamació separatista sinó de renovació general espanyola.

Sense moure'ns de les novetats documentals relacionades amb el Sis d'Octubre, cal destacar l'obra d'Elena Lorente i Manuel Simó *El Sis d'Octubre del president Companys. El federalisme com a defensa de les llibertats contra el feixisme*³. Es tracta d'una aproximació a la documentació jurídica del Sis d'Octubre gràcies a disposar de les 448 pàgines mecanografiades del procés contra el president Companys, conservades per un passant dels advocats defensors. L'original del procés ha desaparegut dels arxius militars, per la qual cosa fins ara, la font més important sobre el procés era el llibre *El Govern de*

1 GONZÁLEZ, *Un catalanófilo de Madrid: Epistolario catalán de Ángel Ossorio y Gallardo (1924-1942)*.

2 GONZÁLEZ i BOU, *La creació del mite Lluís Companys. El 6 d'octubre de 1934 i la defensa de Companys per Ossorio y Gallardo*.

3 LORENTE i SIMÓ, *El Sis d'Octubre del president Companys. El federalisme com a defensa de les llibertats contra el feixisme*.

Companys encara és considerat líder de l'independentisme arran dels Fets d'Octubre quan va ser un polític més constitucional, i ja és dir, que Azaña i Negrín plegats

la Generalitat davant el tribunal de garanties constitucionals editat per La Publicitat el 1935, que aporta documentació abundosa —la Llei de Contractes de Conreu, la causa, els informes dels fiscals, els informes dels defensors, les declaracions dels imputats...— en gairebé set-centes pàgines a dues columnes. D'aquí la importància de l'obra de Lorente i Simó. Però malauradament no ofereixen els documents íntegres. I disposar d'ells és importantíssim per donar a conèixer la repressió viscuda arrel del Sis d'Octubre. De fet, en lloc de reiteracions *ab limitum*, l'aportació d'un facsímil —en versió paper o digital— esdevé la forma més útil d'augmentar el coneixement sobre polítics que, com Companys, no conservaven arxiu ni preservaven papers ni han escrit memòries o dietaris.

Des del punt de vista del Companys periodista dels anys 1920 —moment en que assoleix una incipient projecció social, sobretot a partir de ser escollit diputat per Sabadell— neix Lluís Companys, diputat per Sabadell⁴, aplec de cròniques, diu el curador, periodístiques, amb 32 textos del període dels gairebé 160 que ha localitzat a les revistes que el propi Companys va dirigir

—*L'Avenir* i *La Terra*— o publicades en els diaris *El Diluvio* i *España Nueva*. La trentena de textos que s'ofereix s'apleguen en tres blocs: el combat contra el sistema autoritari en els convulsos moments del pistolisme; el conflicte del Rif arran la intervenció espanyola a la qual s'hi oposa fortament; i les conferències i intervencions en defensa dels camperols i arran creació de la Unió de Rabassaires. Malauradament, aquesta és una petita mostra dels textos localitzats, la majoria dels quals encara resten inèdits.

Finalment, durant la darrera dècada també hem acumulat més informació sobre el Consell de Guerra de 1940, la qual se suma a la divulgada durant la dècada de 1990 —especialment el text facsímil del procés. En aquest sentit, destaca el llibre de Casilda Güell *Lluís Companys inèdit*⁵, que recull les fotografies de Companys travessant el pati d'armes del castell de Montjuïc, una carta a l'esposa Carme Ballester, un informe previ al Consell i un segon sobre el judici —document valuós atès que clarifica aspectes boirosos del Consell. Aquest material es presenta sense contextualitzar, amb comentaris extemporanis que caldria afinar. Per exemple, la sentència és divergent, no es basa en l'original sinó en una versió anterior

editada per la Generalitat el 1990 a la sèrie «Catalans il·lustres». Alhora es transcriuen documents de Companys —que tenia una cal·ligrafia molt difícil d'entendre— que es podrien aportar en fotografia atès el nombre de signes d'interrogació que la transcriptor s'atua, honestament, al text, dificultant la lectura. Tanmateix, és un encert publicar-ho, sobretot per donar sortida a aquesta felicitat troballa feta quan la investigadora estudiava a l'Archivo Varela a Cadis, atzar dels qui treballen, com li va passar a Joaquim Aloy, que quan estudiava un manresà dels anys 1930 a Amsterdam, localitzà els papers de Carme Ballester⁶.

Menys interès té *El sumari del president Companys i altres causes*⁷, d'Aida Lorenzo i Esther Llorenç, un llibre que seria una còpia d'altres treballs publicats si no fos pels estudis sobre el conjunt d'afusellats gironins que aporten. Malgrat això, el resultat d'aquestes investigacions és ben diferent a l'estudi acadèmic de Josep Clara sobre cinc Consells de Guerra realitzats a persones de Girona i comarques.

4 FIGUERES, *Companys, diputat per Sabadell. Periodisme, política i conflicte social (1920-1925)*.

5 GÜELL, *Lluís Companys inèdit*.

6 Molts dels documents descoberts per Aloy es poden consultar al web www.memoria.cat.

7 LORENZO i LLORENÇ, *El sumari del president Companys i altres causes*.

>> El republicanisme camperol no s'integra a l'anarquisme
sinó al reformisme de Companys,
fins al punt de participar en la fundació d'Esquerra

Monografies d'investigació i obres divulgatives

Les obres d'investigació arrenquen el 2000 amb la tesi doctoral de Jordi Pomés *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*⁸, que s'ocupa de forma impecable d'aquest important sindicat, descrivint-ne l'origen, la història, l'evolució i el pensament. Aporta molta informació sobre el seu portaveu, La Terra, i sobre els dirigents de la Unió Rabassaires. Companys s'hi implicà molt en la Unió de Rabassaires, atesa la debilitat del Partit Republicà Català. El republicanisme camperol no s'integra al revolucionarisme anarquista sinó al reformisme de Companys fins al punt de participar en la fundació d'Esquerra esdevenint, diu Pomés, la principal base social del partit a nivell rural. L'estudi ajuda a entendre aspectes vitals de la Catalunya contemporània com el moviment cooperativista, enfrontat a comerciants especuladors, i com el sindicat no només serví per aconseguir millores puntuals pels rabassaires, sinó que s'ocupà de totes les problemàtiques

agràries quan aquest sector assoleix una importància excepcional.

D'altra banda, seguint una evolució cronològica de les aportacions, el 2001 la UB organitza un curs d'estiu a l'entorn de la figura de Companys. Jordi Casassas, el coordinador, convoca diversos professors —Albert Balcells, Bernat Muniesa, Jordi Pomés, Susanna Tavera, Andreu Mayayo, Carles Santacana i qui signa aquest article— que arrel de la docència elaboraren un llibre, *Lluís Companys i la seva època*⁹, on s'hi presenten síntesis d'investigacions fetes en un format d'alta divulgació. Aquests curs han estat una de les experiències universitàries d'implicació i projecció social més reeixides.

També amb una marcada vessant divulgativa, Josep Benet publica el 2005 *El president Companys afusellat i Exili i mort del president Companys*, obres que corregeixen i amplien algun aspecte puntual d'altres treballs de la dècada de 1990 d'aquest desaparegut polític i que estaven exhaurits.

Però si hem de destacar una obra de la primera dècada del segle XXI que doni a conèixer de forma general la figura del president Companys, ens hem de remetre al treball promogut per la Generalitat de Catalunya *Lluís Com-*

8 POMÉS, *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*.

9 CASASSAS, *Lluís Companys i la seva època*.

Declarar il·legítim i sense valor moral el Consell de Guerra
contra Companys no és el mateix que treure-li el valor jurídic,
o sigui, declarar-lo nul i il·legal. Companys espera reparació

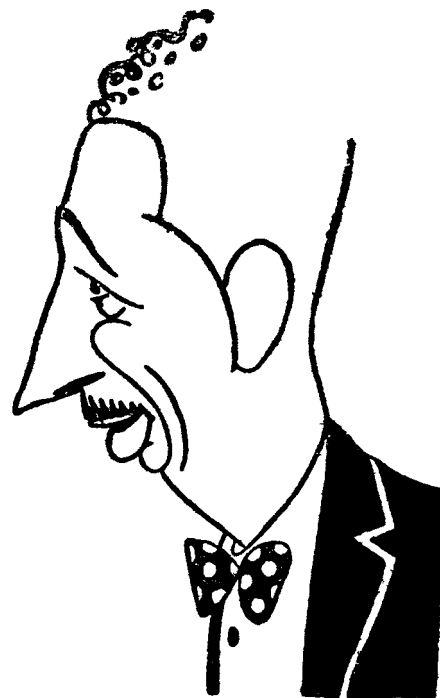

pany¹⁰, dirigit per Josep Maria Solé i Sabaté. Una obra important i voluminosa, com mostra la monumental presentació dels seus dos volums. Tot i això, un dels principals problemes del primer volum és la manca de recerca i la simple recopilació, parcial tanmateix, d'estudis anteriors. En canvi, el segon volum —que se centra en la Generalitat Republicana, la Guerra i l'exili— ofereix més dades noves. Aquí Hilari Ragner, Lluís Duran, Joan Vilarroya, Josep Maria Solé i Sabaté, Paul Preston, Josep Termes i Gregori Mir presenten el treball més reeixit, exhaustiu i aconseguit sobre Companys, malgrat les dificultats que presenta tota obra col·lectiva. Tot i això, en conjunt dol la reiteració de tòpics en molts episodis. Així mateix, és de destacar la reproducció d'un extens i notable apartat gràfic, a part de la selecció de documents reproduïts. Malgrat tot, les grans incògnites sobre Companys resten encara obertes.

D'altra banda, el 2006, Gregori Mir publica *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern britànic*¹¹, una singular monografia en introduir-se en els processos de mediació d'una Catalunya que as-

sumeix responsabilitats internacionals. Dificil labor atesa la manca de documentació, la qual fins i tot va ser robada per agents franquistes a, entre d'altres Josep Maria Batista i Roca (1895-1978). Mir exposa una evolució molt documentada i farcida de noves dades, sobre la imatge exterior de la Generalitat, i sobretot de les relacions que manté amb el Govern britànic en un context de dificultats diplomàtiques, polítiques i militars que situen Catalunya a l'epicentre de l'estratègia mundial. La Generalitat no tenia entitat jurídica internacional pròpia, però podia influir al Govern de la República. I és que malgrat les reticències de Govern Negrín Catalunya aconsegueix tenir una presència exterior forta. De fet, l'eficiència del llibre de Mir ens mostra la necessitat de tenir una visió global —de Mèxic a Rússia— de les relacions internacionals que va mantenir la Generalitat republicana.

El 2008 apareix el treball d'Eduard Puigventós *Complot contra Companys*¹² que sintetitza aportacions anteriors, entre les que destaquen els treballs innovadors de Daniel Díaz Esculies. Tot i no aportar nova documentació, sintetitza el coneixement d'un episodi fosc de la nostra història com és l'assassinat

10 SOLÉ SABATÉ, *Lluís Companys. President de Catalunya. Biografia humana i política*.

11 MIR, *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern britànic*.

12 PUIGVENTÓS, *Complot contra Companys. L'afer Rebertés i la trama catalanista per aconseguir la Generalitat durant la Guerra civil*.

» Companys era líder des dels anys 1920, polèmic i discutit, però líder. No és símbol de Catalunya pel seu afusellament, sinó per una trajectòria, amb encerts i errors

d'Andreu Revertés, comissari general d'Ordre Públic de la Generalitat, suposadament a mans de l'escorta del President de la Generalitat. L'estudi no resol l'enigma —com afirma en menys de 50 línies el catedràtic que signa el pròleg— ja que resten masses incògnites, com el mateix autor apunta capítol rere capítol. Això sí, ho enterboleix encara més tot, amb interpretacions, indocumentades, sobre les relacions entre Carme Balles-ter, Lluís Ballester, Joan Duran i Miquel Badia. Només un detall: considerar el nomenament del protagonista assassinat com a comissari general d'Ordre Públic degut a la seva implicació en suposades orgies no deixa de ser una decisió política de curt abast, més enllà de nepotismes de tertúlia, en moments de màxima tensió i quan aquest càrrec havia de ser de la màxima eficiència. La manca de respostes definitives no treu mèrit a una obra fonamental en l'aplec documental i l'exposició dels fets tot i les limitacions derivades, és clar, del mateix afer tèrbol.

D'altra banda, el 2009, Arnau González publica una monografia sobre el Companys dels anys 1930, des de la proclamació de la República fins a la mort¹³. Aquest treball s'aproxima, amb encert, a la bibliografia existent i en fa

una síntesi fixant-se en els episodis notables de l'època —1931, 1934, 1936...—, esdevenint una visió sintètica de bon nivell acadèmic.

Finalment, el 2010 apareix un quadern sobre el Consell de Guerra de 1940 —a part d'un monogràfic de la revista *Sàpiens* sobre el tema que com hem dit no comentarem¹⁴— realitzat per Carlos Jiménez Villarejo¹⁵. Amb el títol *El proceso militar contra el Presidente Companys. Un paradigma de barbarie*, l'obra se suma a tants treballs sobre aquest episodi que aporten un valor documental —com l'edició de la sentència— a part de la vessant analítica. Aquí hem de recordar a Marc Aureli Vila que, de l'exili veneçolà estant, redacta el primer treball jurídic sobre el procés. A part, l'obra de Villarejo és una nova protesta davant la negativa de l'Estat —Govern, Congrés, institucions judicials— a anul·lar el valor jurídic i mantenir encara la legitimitat jurídica del Consell de Guerra que afusellà el president de Catalunya

—i dels altres, és clar. I és que argumentar que el Consell ja ha estat declarat il·legítim i sense valor moral no és el mateix que declarar-lo sense valor jurídic, o sigui nul i il·legal. D'aquesta manera, Companys encara espera reparació.

Biografies

El primer que hem de destacar en l'apartat de biografies és la recent reedició, per part del Memorial Democràtic i el diari *Público*, de la popular obra d'Àngel Ossorio y Gallardo—advocat defensor de Companys en el Consell de Guerra de 1935—, *Vida y sacrificio de Companys*¹⁶. Es tracta d'una obra publicada a Buenos Aires el 1943 i reeditada a Barcelona el 1976, que transmet una visió acrítica i lloatòria, moguda per la gran amistat que els unia, dels aspectes més destacats de la trajectòria política de Companys. Al marge del to amical i de l'absència de rigor històric, l'obra és amena, presentant una dimensió divulgativa des de l'afinitat personal i política.

La primera biografia ex novo del nou mil·lenni és la de Carles Bonet i Carlos Rojas, escrita en castellà sota el títol

13 GONZÁLEZ, Lluís *Companys. Un home de govern*.

15 JIMÉNEZ VILLAREJO, *El proceso militar contra el Presidente Companys. Un paradigma de barbarie*.

16 OSSORIO Y GALLARDO, *Vida y sacrificio de Companys*.

Lluís Companys¹⁷. En el llibre, Bonet, amb un reeixit treball bibliogràfic, elabora una respectable biografia de gairebé dues-centes pàgines. Interpreta els treballs publicats fins aleshores, presentant un treball de síntesi rigorosa i d'amena lectura. Menys interès té la part de Rojas, la qual aboca una dimensió personal subjectiva i fins i tot despectiva des d'una fal·laç superioritat. Fa la impressió que un autor presenta la part bona i l'altre la dolenta del personatge, però un ho fa amb arguments discutibles.

Poc temps després apareixen diverses obres entre les quals destaca *Lluís Companys: la veritat no necessita màrtirs* d'Enric Vila¹⁸, un assaig polèmic que, amb el mateix to impetuós de Rojas, vol remoure les aigües de l'oasi. Amb presentisme en l'anàlisi històrica vol impactar: defensa que Franco, assassinant Companys, fa un regal al catalanisme. El periodista no se situa el 1940, quan ningú no donava un duro per la identitat catalana, fora de quatre irreductibles a l'exili i de dos que miren l'«escletxa». Els franquistes volien sang. Mig segle després no hi ha «regals», hi ha anàlisi.

Companys era líder des dels anys 1920, polèmic i discutit, però líder. No

és símbol de Catalunya pel seu afusellament —que consolidà i augmentà— sinó per una trajectòria, amb encerts i errors. El 2005 Josep M. Pons publica *Lluís Companys, els orígens d'un símbol*¹⁹, un suggestiu estudi del Companys dels anys 1920 i 1930 realitzat a partir d'una antologia documental, bàsicament hemerogràfica, ben representativa de la trajectòria vital del personatge. Així caricatures com a ministre de Marina a *El Be Negre*, com a figura al Parlament a *La Humanitat*, com a líder d'Esquerra a *L'Esquella de la Torratxa*... són una mostra de l'enorme impacte que Companys va tenir sobre la societat de l'època. Aquesta obra ens serveix per qüestionar la tesi de que Companys només és un símbol del país, arrel de la seva tràgica mort, obviant que el combat rabassaire, l'obtenció, amb Francesc Macià (1859-1933), de l'Estatut de 1932 o l'empresonament pels Fets d'Octubre de 1934 també van contribuir a crear la icona.

Ara bé, la prosa de Vila, exultant, nerviosa i dura, configura un llibre comercial, que vol qüestionar-ho tot. Però està fet amb una metodologia dubtosa i amb un mal assessorament rebut. Per exemple, a la bibliografia hi apareixen Joan García Oliver (1902-1980) o el mateix Cambó, per esmentar dos noms

oposats, i cap dels dos són fiables al 100% en el que diuen, ni ho expliquen tot, ni ho diuen per ordre. Davant els dubtes, senzillament el millor és exposar-los i no forçar hipòtesis dubtoses. Tot això acaba desvirtuant el que haguera pogut ser un treball crític valuós amb la documentació existent.

Miscel·lània: exposicions, poesia i ficció

Podem iniciar aquest apartat amb l'obra il·lustrada per infants *Petita història de Lluís Companys*²⁰, amb textos de Josep Melero i il·lustracions de Pilarín Bayés. Es tracta d'una obra que s'emmarca en la col·lecció «Petites històries» de l'Editorial Mediterrània, un conjunt de llibres pensats per donar a conèixer els principals personatges de la història de Catalunya entre els més petits.

Canviant de registre, entre les dècades de 1980 i 1990 es publiquen diferents antologies poètiques sobre Lluís Companys a cura de Robert Surroca, Agustí Barrera i Joan Colomines. Amb l'entrada al nou mil·lenni, Barrera ens aporta un nou aplec documental, *Homenatge a Lluís Companys, president*

17 BONET i ROJAS, *Lluís Companys*.

18 VILA, *Lluís Companys: la veritat no necessita màrtirs*.

19 PONS, *Lluís Companys, els orígens d'un símbol*.

20 MELERO i BAYÉS, *Petita història de Lluís Companys*.

» Mir exposa una evolució molt documentada i farcida de noves dades de la imatge exterior de la Generalitat, i sobretot de les relacions que manté amb el Govern britànic

de Catalunya²¹, amb materials suggerents, com dades dels diversos homenatges fets a Companys des de l'exili fins a la transició.

Dels materials institucionals, cal citar l'opuscle commemoratiu *Homenatge al president Lluís Companys amb motiu del seixantè aniversari del seu afusellament. Records d'uns temps difícils*²². En el quadern hi consta, a part de les presentacions de Jordi Pujol, Joan Rigol i Joaquim Triadú, un text breu sobre la detenció, judici i execució de Companys, que ja havia estat editat com a fullet d'una exposició, senzilla però sentida, que organitzà el Centre d'Història Contemporània de Catalunya, i una dotzena de semblances de l'època i de Companys a cura d'Hilari Ragner, Francesc Roca, Teresa Rovira, Heribert Barrera, Josep Maria Ainaud, Josep Maria Alvàrez i entre d'altres, Joan Reventós.

Finalment, també trobem un altre opuscle, editat per la Fundació Josep Irla, *Lluís Companys, polític fins a la mort*²³ arrel d'una exposició itinerant sobre la figura de Companys. Està per textos sintètics i divulgatius, una quin-

zena d'il·lustracions i el poema que Ventura Gassol (1893-1980) li dedicà el 1947.

D'altra banda, Companys també ha estat motiu d'una recreació per part de Toni Soler a *L'última carta de Lluís Companys*²⁴, una novel·la d'estranya lectura que atén els cànons de la narrativa de ficció convencional.

Tanquem aquest recull amb una original iniciativa, la recopilació d'imatges de Lluís Companys que va desenvolupar la coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i que s'inaugurà el 2005 a Santa Perpètua de Mogoda. Bona part de les imatges rellevants de l'època que presentava l'exposició han acabat recollides en el llibre *Lluís Companys i la seva època 1882-1940*²⁵, tot i que de Lluís Companys només hi ha set imatges inèdites.

Nacional de Catalunya, a la recopilació de textos divulgatius. En aquest sentit, els mitjans de comunicació s'han abocat en la cerca de noves dades i cal esperar nous treballs amb l'obertura d'arxius —com el de Londres o el del Vaticà— i la recerca hemerogràfica exhaustiva, sempre amb l'ajuda de la venturosa sort que pugui fer aparèixer nous documents sobre Lluís Companys, un dels personatges més rellevants del convuls segle XX. ◀

Conclusió

En aquesta dècada, la producció bibliogràfica sobre Companys ha estat notable. Des de la recuperació de part dels documents que serien els records personal de Companys —no podem parlar d'arxiu personal— conservats a l'Arxiu

21 BARRERA, *Homenatge a Lluís Companys, president de Catalunya*.

22 DURAN, *Homenatge al president Lluís Companys amb motiu del seixantè aniversari del seu afusellament. Records d'uns temps difícils*.

23 VALL, *Lluís Companys, polític fins a la mort (1882-1940)*.

24 SOLER, *L'última carta de Lluís Companys*.

25 CORBALAN i BERNAL, *Lluís Companys i la seva època 1882-1940*.

MÉS INFORMACIÓ

BARRERA, Agustí. *Homenatge a Lluís Companys, president de Catalunya*. Lleida: El Jonc, 2000.

BONET, Carles i ROJAS, Carlos. *Lluís Companys*. Barcelona: Ediciones B, 2004.

CASASSAS, Jordi. *Lluís Companys i la seva època*. Barcelona: Pòrtic, 2002.

CORBALAN, Joan i BERNAL, Maria Dolors (coords.). *Lluís Companys i la seva època 1882-1940*. Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 2006.

DURAN, Lluís (coord.). *Homenatge al president Lluís Companys amb motiu del seixantè aniversari del seu afusellament. Records d'uns temps difícils*. Barcelona: Departament de la Presidència - Generalitat de Catalunya, 2000.

GONZÁLEZ, Arnau. *Un catalanófilo de Madrid: Epistolario catalán de Ángel Ossorio y Gallardo (1924-1942)*. Bellaterra (Cerdanyola del Vallès): Servei de Publicacions de la UAB, 2007.

GONZÁLEZ, Arnau i BOU, Gisela. *La creació del mite Lluís Companys. El 6 d'octubre de 1934 i la defensa de Companys per Ossorio y Gallardo*. Barcelona: Base, 2007.

GONZÁLEZ, Arnau. de *Lluís Companys. Un home de govern*. Barcelona: Base, 2009.

GÜELL, Casilda. *Lluís Companys inèdit*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2006.

FIGUERES, Josep M.. *Companys, diputat per Sabadell. Periodisme, política i conflicte social (1920-1925)*. El Prat de Llobregat: Rúbrica, 2004.

JIMÉNEZ VILLAREJO, Carlos. *El proceso militar contra el Presidente Companys. Un paradigma de barbarie*. Barcelona: Memorial Democràtic, 2010.

LORENTE, Elena i SIMÓ, Manuel. *El Sis d'Octubre del president Companys. El federalisme com a defensa de les llibertats contra el feixisme*. Lleida: Pagès Editors, 2004.

LORENZO, Aïda i LLORENÇ, Esther. *El sumari del president Companys i altres causes*. Girona: Curbert Comunicació Gràfica, 2008.

MELERO, Josep i BAYÉS, Pilarín. *Petita història de Lluís Companys*. Barcelona: Mediterrània, 2005.

MIR, Gregori. *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern britànic*. Barcelona: Proa, 2006.

OSSORIO Y GALLARDO, Ángel. *Vida y sacrificio de Companys*. Barcelona: Memorial Democràtic, 2010.

POMÉS, Jordi. *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

PONS, Josep M.. *Lluís Companys, els orígens d'un símbol*. Tàrraga: Consell Comarcal de l'Urgell, 2005.

PUIGVENTÓS, Eduard. *Complot contra Companys. L'afer Rebertés i la trama catalanista per aconseguir la Generalitat durant la Guerra civil*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Històrics, 2008.

SOLÉ SABATÉ, Josep Maria (dir.). *Lluís Companys. President de Catalunya. Biografia humana i política*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Enciclopèdia Catalana, 2006.

SOLER, Toni. *L'última carta de Lluís Companys*. Barcelona: Columna, 2009.

VILA, Enric. *Lluís Companys: la veritat no necessita màrtirs*. Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2006.

VALL, Josep (coord.). *1882-1940. Lluís Companys, polític fins a la mort*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008. [Opuscle de l'exposició itinerant]

ENLLAÇOS

Memòria i Història de Manresa
www.memoria.cat

EXPLORADOR

Identitat, nacionalisme i independentisme al Quebec

VISTA PRÈVIA

A dia d'avui, Escòcia, amb la nova victòria de l'Scottish National Party i la promesa d'un referèndum d'independència aquesta legislatura, ha esdevingut el referent per l'independentisme dels Països Catalans i de la resta de nacions sense estat. Però fins fa poc, aquest mirall, aquest referent, era el Quebec. Una nació que el 1995 es va quedar a les portes d'aconseguir un estat propi. Un 49,42% de vots favorables a la independència que setze anys després semblen lluny de poder-se aconseguir de nou.

Des dels anys 1970, el Quebec és un referent i un símbol per una gran part de les nacions sense estat occidentals, especialment pel fet que fou la primera nació que va organitzar un referèndum per la independència, el maig del 1980. Però actualment, el Quebec es troba immers en un impàs polític important en referència al seu futur nacional. Des del fallit segon referèndum celebrat l'octubre de 1995, podem constatar un afebliment de l'afirmació política nacionalista i independentista, fins al punt que en diversos sondejos, el suport a la independència del Quebec no sobrepassa el 45% de la població, recollint en moltes ocasions percentatges menors. La desfeta electoral del Bloc Québécois —partit sobiranista que vol representar els interessos del Quebec al Parlament canadenc— a les darreres eleccions federals¹ i la feblesa actual del Parti Québécois il·lustren abastament la fragilitat i la desorientació del nacionalisme i de l'independentisme quebequès.

Comprendre les raons d'aquesta situació no es pot limitar a una simple constatació del cansament i el desànim que comporten les derrotes del «Sí» en

Agustí Nicolau Coll
Geògraf. Responsable d'Activitats
Públiques del Centre Justice Et Foi de Mont-real
anicolau@videotron.ca

¹ A les eleccions federals de 2011, el Bloc Québécois va obtenir el 6,1% dels vots, però tan sols quatre diputats —perd 4 punts i 45 diputats— a causa d'un sistema electoral estrictament majoritari. El gran beneficiat fou el socialdemòcrata Nouveau Parti Démocratique (NPD), que va rebre el vot de tots els que volien fer front al Parti Conservateur du Canada de Stephen Harper (1959). Malgrat l'ascens del NPD al Quebec, Harper va tornar a ser escollit Primer Ministre del Canadà.

La desfeta del Bloc Québécois a les eleccions federals i la feblesa del Parti Québécois il·lustren la fragilitat i la desorientació actual del nacionalisme i de l'independentisme quebequès

el dos referèndums, tot i que cal tenir-ho en compte. Cal considerar altres raons, entre les quals cal assenyalar com a primordial la natura mateixa de la identitat quebequesa i la seva evolució des de mitjans del segle XX. En aquest article, doncs, ens concentrem en la comprensió de les ambivalències de la identitat quebequesa i les repercussions que la seva evolució ha tingut i té en el nacionalisme i independentisme quebequès.

Amèrica francesa o Francoamèrica?

Una primera ambivalència que cal prendre en consideració és que el Quebec sempre es troba a cavall entre les seves arrels europees i americanes. Un fet que es resumeix preguntant-nos si es tracta de la part més americana d'Europa o la part més europea d'Amèrica. Durant molts anys s'assumia que la identitat *canadienne-française* no es trobava exclusivament al Quebec, sinó també a altres llocs del Canadà, com a les províncies atlàntiques de l'Acàdia o a les províncies canadenques de l'oest, i fins i tot a certes parts dels EUA, com Louisiana. Tot i que potser no hi havia la consciència de pertànyer a un mateix poble, hom era conscient de l'existència de les altres francofonies americanes, allò que alguns autors han anomenat

Francoamèrica² i d'altres Amèrica francesa.

Amb el desenvolupament del nou nacionalisme quebequès, s'optà per l'opció estratègica de concentrar la defensa de la identitat francòfona nord-americana al Quebec, deixant de la mà de Déu la resta de minories francòfones, siguin canadenques o estatunidenques. Al mateix temps, aquest nacionalisme quebequès va orientar els seus referents identitaris i geoestratègics cap a l'Estat francès i París, en detriment de la seva dimensió nord-americana. Per dir-ho literàriament, va mirar més cap als Camps Elisis i menys cap als rius i els llacs del Quebec. Aquesta identificació franco-parisina, ni que hagi estat un afer limitat a certes elits nacionalistes, ha tingut repercussions importants en la configuració identitària del Quebec. Tot i que aquesta recerca de filiació europea es pot explicar per la necessitat de fer front al gegant econòmic, polític i cultural que són els EUA, el resultat és que ha impedit el desenvolupament d'un imaginari propi plenament americà.

² Veure MORISSET i WADDELL, *Visions et visages de la Francoamérique* i NICOLAU, «Franco-amérique: del continent perdut a l'arxipèlag retrobat».

Del canayen al canadien-français i al québécois?

Des de l'inici de la presència colonial francesa a Amèrica del Nord, la població francòfona ha experimentat una transformació nominal i identitària, fruit tant d'elements contextuais com de dinàmiques internes pròpies. En un primer moment, la població francòfona era coneguda amb el terme amerindi *canayen* i estava formada essencialment per *coureurs de bois* —exploradors o caçadors dels boscos— i una part menys important d'agricultors. El que és important de retenir d'aquest període —segles XVII i XVIII— és el fet que els *coureurs de bois* recorregueren de la mà de diferents nacions autòctones tot el continent nord-americà, la qual cosa comportà un gran mestissatge entre francòfons i autòctons, que queda palès, per exemple, en la gran quantitat de paraules d'origen amerindi en el francès nord-americà i quebequès. La presència francòfona a través del continent, més enllà dels límits estrictes, de la *Nouvelle-France* en un primer moment i de la colònia britànica després de la conquesta, comportà la gènesi del canayen errant, més coneguts com els *cowboys* que, contràriament a la creença habitual, no eren anglosaxons, sinó francòfons.

En un segon moment, el terme *canadien*, vers el que havia derivat l'original

El pol d'identitat *canadien-français* dona lloc a un nacionalisme ètnic que reivindica l'origen catòlic de la nació quebequesa. És un corrent minoritari i no ha estat mai independentista

canayen, fou substituït pel *canadien-français*. Si en un primer moment *canadien* era sinònim de francòfon, el fet que la població britànica de la colònia comencés a autoanomenar-se *english-canadian*, va fer imperatiu l'ús del nou terme *canadien-français*³. Ara bé, més enllà del canvi de nom, el que cal tenir en compte és que a partir de 1840, després del fracàs de la Revolta dels Patriotes de 1837-1839⁴, la identitat *canadienne-française* serà fortament condicionada per l'església catòlica. En efecte, el poder colonial britànic arribava a un pacte amb l'església catòlica segons el qual aquesta té el dret de desenvolupar la seva acció religiosa entre els francòfons i la protecció de la llengua, en la mesura que controla que aquests no es revoltin ni puguin arribar a ocupar llocs importants en l'àmbit econòmic. Ens trobarem, doncs, davant la paradoxa que l'església catòlica contribueix a la supervivència de la nació *canadienne-française*, especialment per la protecció de l'ús de la llengua i de la

vida comunitària de les parròquies, alhora que impedeix tota acció de revolta o emancipació d'aquesta en relació al poder colonial britànic.

En un tercer moment, a finals dels anys 1950, assistim al que s'ha anomenat la Revolució Tranquil·la⁵, que fou, a grans trets, un procés de modernització del Quebec caracteritzat per tres grans elements: (a) el desenvolupament de l'aparell de l'Estat, especialment en els àmbits de l'educació, la salut i els serveis socials, fins aleshores en mans de l'església catòlica; (b) la secularització de la vida quotidiana per la pèrdua de poder de l'església catòlica i per la pròpia dinàmica de modernització de la societat; i (c) el desenvolupament d'un sector econòmic propi, ja que fins aleshores es trobava sotmès al poder econòmic anglòfon.

És a partir d'aquest moment que comencem a parlar de quebequesos, abandonant el terme *canadien-français*, per tal de marcar la diferència amb el període anterior, vist unilateralment com una submissió religiosa-moral a l'església catòlica i econòmica al poders financers anglo-canadencs. També influí notablement en aquest canvi la voluntat d'integrar a la nova

identitat quebequesa la població immigrant, que a partir del final de la Segona Guerra Mundial va començar a esdevenir força important.

Tres pols d'identitat quebequesa

A la societat quebequesa actual hi ha tres pols d'identitat que no han de ser entesos com a compartiments estancs, sinó com a línies de força que a vegades s'entrecreuen en una mateixa persona, la qual, segons les circumstàncies, utilitza una vessant o una altra de la identitat.

a) El pol *canadien-français*: malgrat els canvis que es produeixen amb la Revolució Tranquil·la, una part important dels quebequesos han continuat identificar-se com a *canadienne-française*, especialment en relació a la religió catòlica, ja sigui de manera patrimonial o espiritual. Aquesta població es troba sobretot en regions rurals no metropolitanes, però també en algunes capes socials de les ciutats. Algunes característiques d'aquest pol són:

- Una identificació important amb la tradició catòlica, element fonamental de la configuració de la identitat *canadienne-française*.
- Un sentit pronunciat de la memòria històrica, a vegades un xic esbiaixat.
- Una afecció particular a un sistema

3 Alguns autors parlen d'usurpació del nom per part britànica. Veure MORISSET, *L'identité usurpée*.

4 Es tracta de la revolta d'una part de la població del que era conegut com el Baix Canadà, poblat essencialment per francòfons, davant del refús del poder britànic de respondre positivament a les seves reivindicacions econòmiques i polítiques. Veure SCHULL, *Rébellion: le soulèvement patriote de 1837 au Bas-Canada*.

5 Per una presentació general de la Revolució Tranquil·la, veure BÉLANGER (et al.), *La révolution tranquille: 40 ans plus tard: un bilan*.

» El nacionalisme cívic s'identifica amb la Revolució Tranquil·la, i defensa un sistema de valors on la laïcitat esdevé el pal de paller d'un procés d'alliberament individual i col·lectiu

de valors més aviat conservador, tant a nivell ètic i moral com a nivell social, econòmic i polític.

- Una articulació social comunitària, com a manera primordial d'assegurar la justícia i fer front a l'exclusió social i econòmica.

b) El pol de la Revolució Tranquil·la: cal entendre la Revolució Tranquil·la com una reacció davant l'opressió social, política, religiosa, cultural i econòmica que patia el poble *canadien-français*. Aquesta revolució va permetre el Quebec entrar a l'era moderna, mitjançant profundes transformacions, especialment polítiques i religioses. Algunes de les característiques que podem identificar són:

- Un sentiment molt agut de ruptura amb el passat, valorat unilateralment com a molt negatiu. Això provoca un cert buit a nivell identitari, ja que totes les referències possibles al passat són percebudes com a negatives.

- Un laïcisme militant, fregant a vegades l'anticlericalisme, com a reacció al poder eclesiàstic que dominà la societat quebequesa durant més de 100 anys. Consideren la religió com un afer privat, que no ha de comportar cap dimensió ni referència pública i/o col·lectiva.

- La defensa d'un sistema de valors moderns amb l'autonomia i llibertat individual com elements centrals. L'Estat esdevé el garant de la solidaritat col·

lectiva, prenent el relleu de la solidaritat comunitària precedent de la base religiosa. Això ha portat alguns analistes a considerar l'Estat com una nova església i l'estatisme com una nova religió, afirmació que, en el cas del Quebec, conté un part considerable de veritat.

c) El pol de la globalització i la diversitat: les persones que es reconeixen en aquest Quebec divers i global són essencialment els joves metropolitans, ja siguin d'origen *canadien-français* o d'origen immigrant. No han conegut un Quebec *canadien-français* i no han viscut els moments clau de la Revolució Tranquil·la, tot i que han viscut i viuen els efectes positius d'aquesta. Aquest pol identitari presenta les següents característiques:

- Una manca de sentit històric i una exacerbació del present, tot i que en molts casos acaben cercant les pròpies arrels i la pròpia història per tal de superar la ruptura engendrada per uns per la Revolució Tranquil·la i per uns altres per la immigració pròpia o dels seus pares.

- Un interès per les cultures d'arreu del món i una manifestació d'un cert cosmopolitisme que serveix per establir lligams amb l'espai/món.

- Un lligam a sistemes de valors diversos i una consideració de la qüestió dels valors com una recerca i una construcció personals, en lloc d'una

La diversitat cultural sorgida de la immigració dóna pas a un nacionalisme pluralista, tot i que algunes de les persones que en formen part no s'identifiquen com a nacionalistes

assumpció d'una transmissió familiar o comunitària.

El nacionalisme quebequès i el repte del pluralisme cultural

Aquests diferents pols d'identitat comporten una dificultat afegida força important al nacionalisme quebequès, especialment en referència al seu horitzó emancipador. En altres paraules, quina és la nació que el nacionalisme quebequès defensa i que l'independentisme vol alliberar, tenint en compte l'existència d'aquests tres pols? En aquest mateix sentit, podem identificar tres grans tendències en el nacionalisme quebequès actual en relació a la qüestió identitària i especialment al repte del pluralisme cultural sorgit com a resultat de la forta i variada immigració.

a) Nacionalisme ètnic *canadien-français*: es tracta d'un nacionalisme que es basa especialment en la reivindicació de la memòria *canadienne-française* que hem descrit més amunt. Pot reivindicar la seva dimensió catòlica com a fonament de la nació o tan sols com a patrimoni cultural a valoritzar. Es tracta d'un corrent minoritari i que en la majoria dels casos no ha estat mai independentista. Ara bé, cal assenyalar que, darrerament, des de posicions identitàries/patrimonials, reivindiquen aquesta me-

mòria com a fonament de la nació quebequesa, especialment enfront del que consideren una deriva multiculturalista.

El fet que el Canadà francòfon, especialment després de la Revolta dels Patriotes de 1837-1939, es constituís al voltant d'una identitat força homogènia a l'entorn del catolicisme i la llengua francesa, explica l'existència d'un cert malestar per part de la població d'origen *canadien-français* davant la diversitat cultural de la societat quebequesa:

- Perceben la diversitat cultural com una etapa més de la pèrdua dels valors propis de la identitat *canadienne-française*, la qual s'afegeix a la Revolució Tranquil·la, viscuda com la primera etapa d'aquest procés. Una afirmació que hom pot sentir sovint il·lustra abastament aquesta percepció: «ens obligaren a retirar els crucifixos de les escoles i ara els immigrants ens volen imposar les seves religions».

- L'immigrant és percebut com un peïssonet per la pròpia identitat cultural, que veuen fràgil, tot i que en els fets, l'immigrant actua més com un mirall de la situació que no pas com una causa real.

- Aquesta por impedeix prendre consciència del fet paradoxal que una part important de la immigració comparteix a nivell ètic, moral i religiós, molts dels valors de la població que s'identifica com a *canadienne-française*.

b) Nacionalisme cívic: s'identifica essencialment amb la societat sorgida de la Revolució Tranquil·la, i defensa un sistema de valors en què la laïcitat esdevé el pal de paller⁶ d'un procés d'alliberament individual i col·lectiu. Aquest sentiment d'alliberament no pot ser negligit quan intentem comprendre certes reaccions davant de la diversitat cultural, que és percebuda fonamentalment com a:

- Una realitat que podria contribuir a la fragilització de la identitat nacional del Quebec i que qüestionaria el sistema de valors sorgit de la Revolució Tranquil·la, amb una preocupació especial envers la laïcitat i la igualtat entre les dones i els homes.

- Una possible riquesa per al Quebec, a condició que el sistema de valors sorgit de la Revolució Tranquil·la no sigui gens ni mica qüestionat.

c) Nacionalisme pluralista: per tal de respondre al repte que comporta el pluralisme cultural sorgit de la immigració, als darrers anys s'ha desenvolupat el que podem anomenar un nacionalisme pluralista, tot i que algunes de les persones que en formen part no s'identifiquen com a nacionalistes. Si parlem de nacionalisme pluralista és pel fet que

⁶ Una presentació succinta i clara d'aquest posicionament el podem trobar al manifest *Pour un Québec laïque et pluraliste*.

En el Parti Québécois hi dominen els referents derivats de la Revolució Tranquil·la. Ara bé, hi ha una certa tendència a reivindicar alguns aspectes més ètnics

accepten la realitat del Quebec com la d'una societat diferenciada a la del Canadà. Ara bé, hom rebutja que la seva identitat nacional es trobi primordialment articulada a l'entorn de referents del grup majoritari, ja sigui en clau *canadienne-française* o en clau de la Revolució Tranquil·la. Les reaccions davant la realitat de la diversitat cultural es poden resumir en dos punts:

- Promouen la diversitat cultural com a font inesgotable de riquesa per a la societat, considerant que així es defensen de la intolerància, el racisme i l'exclusió social envers les persones immigrades.

- Alhora, des d'aquesta posició, manifesten una dificultat o una incapacitat de comprensió entre les diferents memòries històriques, titllant ràpidament de tancats i ètnics aquells que no s'adhereixen a la seva perspectiva.

Partits polítics quebequesos, nacionalisme i identitat nacional

Partits sobiranistes i independentistes

El Parti Québécois, malgrat les diferents crisis de lideratge que ha viscut en els darrers anys —des de 1995 ha tingut quatre líders diferents⁷— segueix

sent el pal de paller del nacionalisme independentista quebequès. Ideològicament, continua situant-se en una forquilla que va d'un centre-esquerra socialdemòcrata a un centre-dreta moderat, especialment en allò que fa referència a les qüestions econòmiques.

Pel que fa referència a la identitat, al Parti Québécois hi dominen els referents derivats de la Revolució Tranquil·la. Ara bé, especialment en els darrers temps, hi ha una certa tendència a reivindicar alguns aspectes més ètnics, en el sentit patrimonial del terme. Per exemple, la voluntat de mantenir el crucifix a la sala de plens del Parlament del Quebec és justificada per alguns dels seus diputats des d'un punt de vista de patrimoni i memòria històrica i no com un component religiós.

D'altra banda, Québec Solidaire és un partit relativament nou, fundat el 2006, que aplega un ampli espectre de l'esquerra —socialistes, comunistes, ecologistes... Actualment té un sol diputat, Amir Khadir (1961), d'origen iranià. Tot i que en un inici la seva posició en relació a la qüestió nacional no estava gens clara, finalment s'ha acabat declarant independentista, tot i que sembla ser que es tracta d'un independentisme

no nacionalista, orientat essencialment a fer possible un altre projecte de societat en què les qüestions d'identitat es trobin més aviat absents. Podem dir que en el que fa referència a la qüestió identitària, aquest partit navega entre la posició cívica i la pluralista, segons les circumstàncies i les persones.

Partits federalistes i autonomistes

El Parti Libéral, actualment al govern, és el representant més important del federalisme quebequès. Si bé podem afirmar que el partit des del seu nacionalisme, defensa un federalisme asimètric, una part important del seu electorat està format per persones federalistes anti-nacionalistes, que el voten com un mal menor enfront del sobiranisme del Parti Québécois. El seu nacionalisme és fonamentalment cívica, basat en l'herència de la Revolució Tranquil·la, tot i que amb la porta oberta a certs elements del nacionalisme pluralista. Per exemple, la presència a l'espai públic de símbols religiosos li pot semblar acceptable en la mesura que no atempti contra la neutralitat de l'Estat i dels seus agents

Action Démocratique du Québec és un partit sorgit d'una escissió del Parti Libéral el 1994, en demanar el sí en el referèndum de 1995. Progressivament, la seva identitat com a partit ha derivat cap a una dreta conservadora moral-

⁷ Fins i tot actualment està vivint una nova crisi, pel fet que el lideratge de Pauline Marois (1949) és fortament qüestionat per una part important de la militància i dels diputats. De

fet, no està gens clar que lideri el partit a les properes eleccions provincials, previstes per la primavera del 2013.

Québec Solidaire aplega un ampli espectre de l'esquerra. <<

Defensa un independentisme no nacionalista, orientat essencialment a fer possible un altre projecte de societat

ment parlant i neoliberal a nivell econòmic. De fet, la seva crítica a l'estat del benestar sorgit de la Revolució Tranquil·la és la seva imatge més important. En la qüestió nacional, no és sobiranista, tot i que no es defineix tampoc com a federalista, sinó més aviat com a autonomista, sense que aquesta posició sigui clarificada. Alhora, la seva posició en qüestions identitàries és la d'un nacionalisme ètnic, més per oportunisme polític que no pas per convicció profunda, cercant el vot d'aquelles persones que s'identifiquen amb la dimensió *canadienne-française* i explotant la por que la immigració provoca en elles.

Coalition pour l'avenir du Québec, és un nou partit polític sense representació parlamentària, nascut de la mà de qui fou ministre i diputat del Parti Québécois, François Légault (1957), el novembre de 2011. Pel que fa a la qüestió nacional, deixa ara per ara totes les portes obertes, declarant-se no sobiranista i no federalista. En qüestions identitàries, no queda clara la seva posició, que sembla navegar entre un cert nacionalisme ètnic i un cert nacionalisme cívic. Les seves posicions en qüestions econòmiques i socials l'apropen a l'Action Démocratique du Québec, fins al punt que se senten veus sobre una possible fusió en els propers mesos entre els dos partits. Si fos el cas, aquest nou partit aniria a cercar tant una part

dels votants del Parti Québécois com una part dels del Parti Libéral, sense excloure que a causa d'un sistema electoral majoritari no proporcional, fins i tot guanyés les properes eleccions provincials en nombre de diputats, la qual cosa li permetria poder formar el nou govern.

Quina serà la identitat nacional quebequesa el segle XXI?

Arribats a aquest punt, ens hem de preguntar cap a on es dirigirà la identitat nacional quebequesa el segle XXI. Tenint en compte que la identitat francòfona nord-americana ha experimentat al llarg de la seva història profunds canvis i transformacions, podem imaginar que aquesta dinàmica també serà la pròpia del segle XXI.

Al meu parer, la continuïtat del Quebec com a poble dependrà de la seva capacitat per respondre a tres reptes identitàries fonamentals. En primer lloc, cal resoldre la qüestió de l'articulació dels tres Quebecks que hem identificat en aquest article en un de sol. Aquesta articulació no podrà ser tan sols de l'ordre racional i de gestió, sinó que cal que arrel·li en un somni, una visió compartida, fins i tot pels pobles autòctons. Es tracta d'anar més enllà de la simple assimilació al grup dominant o de la tolerància

de la diversitat cultural en si mateixa, generant un espai cultural propi que pugui ser significatiu per a la major part de la població.

En segon lloc, cal determinar quina hauria de ser l'articulació del Quebec amb la resta de la Francoamèrica, cosins germans sorgits d'un passat comú però que actualment viuen desconectats del Quebec. Entre l'Amèrica anglosaxona i l'Amèrica llatina hi ha un espai per a la Francoamèrica, que podria ser un contrapès al domini de la primera i un suport a la realitat de la segona. En aquest sentit, cal, en tercer lloc, que el Quebec defineixi la seva opció geoestratègica. Se li presenten tres opcions: ser la part francòfona de l'Amèrica anglosaxona, ser la part americana de la França Europea o la part francòfona de l'Amèrica llatina.

El primer repte identitari, lligat al pluralisme cultural sorgit de la immigració, forma part de les preocupacions dels partits polítics i de la població en general. El repte de la Francoamèrica i el lloc geoestratègic que haurà d'ocupar en el món, malauradament són totalment absents en les preocupacions dels polítics i de la població en general. ◀

MÉS INFORMACIÓ

BÉLANGER, Yves, COMEAU, Robert i MÉTIVIER, Céline. *La révolution tranquille: 40 ans plus tard: un bilan*. Mont-real: VLB, 2000.

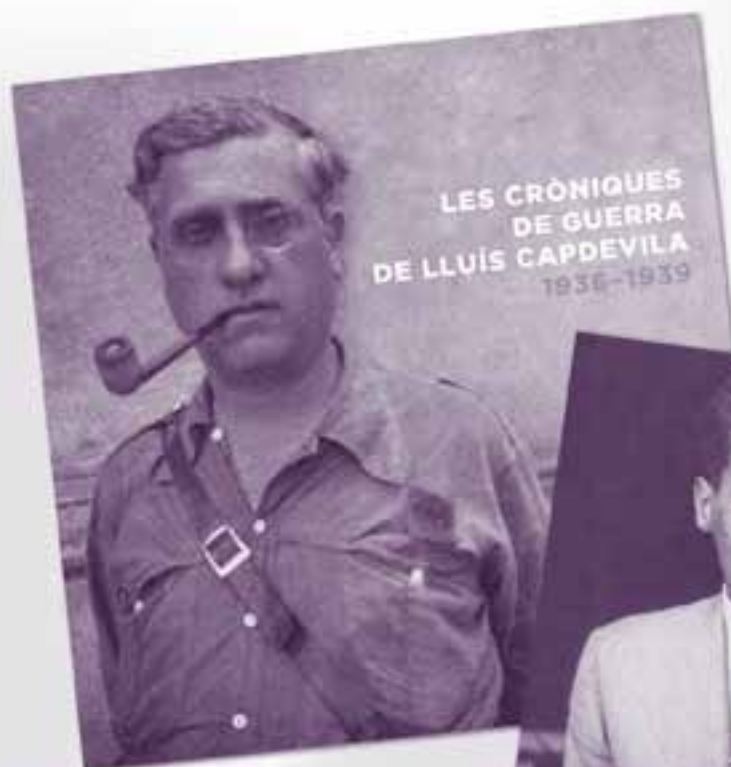
MORISSET, Jean i WADDELL, Eric. *Visions et visages de la Francoamérique*. Mont-real: Setembre, 2011.

MORISSET, Jean. *L'identité usurpée*. Mont-real: Nouvelle Optique, 1985.

NICOLAU, Agustí. «Francoamèrica: del continent perdu a l'arxipèlag retrobat». A *Europa de les Nacions*, 2010, núm. 74.

Pour un Québec laïque et pluraliste [en línia]: Disponible a: <www.quebeclaique.org>

SCHULL, Joseph. *Rébellion: le soulèvement patriote de 1837 au Bas-Canada*. Mont-real: Éditions Québec Amérique, 1997.

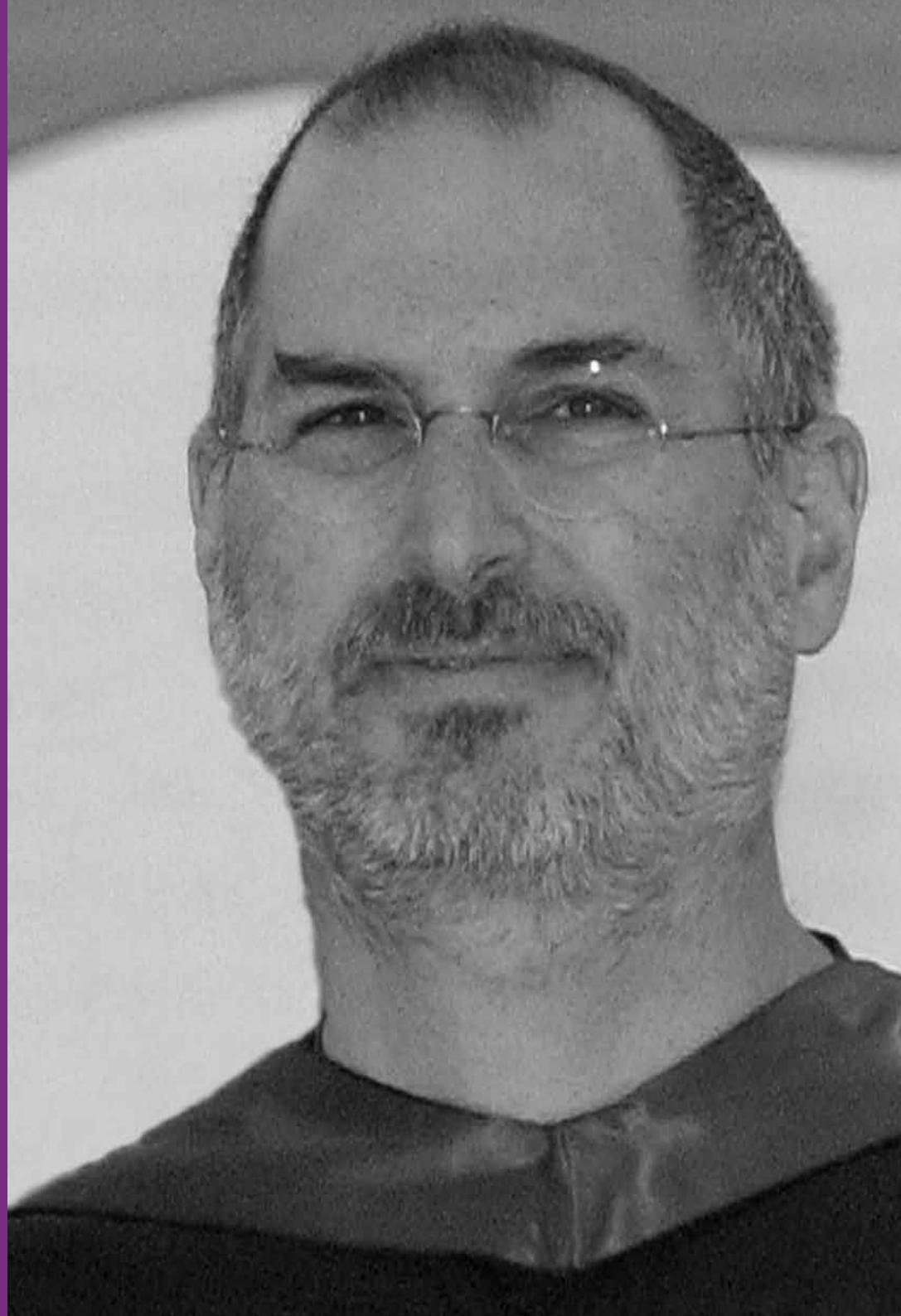

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

MONOGRAFIES D'HISTÒRIA

www.irla.cat/botiga

FINESTRA

Discurs de Steve Jobs a la Stanford University

Palo Alto, 12 de juny de 2005

La vida de Steve Jobs (1955-2011) és una història de superació personal. De caure i tornar-se a aixecar. La història d'un noi de vint anys que sense estudis universitaris és capaç d'inventar amb Steve Wozniak el primer Mac al garatge de casa els seus pares. Aquest és l'inici de la història que Jobs va descriure a la cerimònia de graduació dels estudiants de la Stanford University del 2005. La personificació del somni americà que només ha pogut estroncar la mort prematura d'una de les ments que ha revolucionat la societat amb les seves creacions.

La Fundació Josep Irla agraeix a Vilaweb haver-nos cedit de forma desinteressada la traducció del discurs de Steve Jobs a la Stanford University, que va publicar al seu portal digital, el 6 d'octubre de 2011, l'endemà de la mort del creador d'Apple.

«Em sento honorat de ser aquí avui amb vosaltres, en aquesta cerimònia de graduació en una de les millors universitats del món. Jo mai no m'he graduat. La veritat, mai no he estat tan a prop d'una graduació universitària com en aquest moment.

Avui m'agradaria explicar-vos tres anècdotes de la meua vida. No són gran cosa. Tres anècdotes, simplement. La primera té a veure amb connectar punts.

Em vaig retirar del Reed College als sis mesos, però vaig continuar anant-hi, d'una manera intermitent, divuit mesos més abans d'abandonar els estudis. Per què els vaig deixar? La cosa ve d'abans que jo nasqués. La meua mare biològica era una jove universitària, fadrina, que va donar-me en adopció. Ella creia fermament que m'havia d'adoptar gent graduada. Per tant, va apanyar-ho tot perquè, tot just nascut, m'adoptessin un advocat i la seva dona. Però a l'últim minut, quan vaig néixer, se'n van desdir, perquè volien una nena. D'aquesta manera, els meus pares, que eren a la llista d'espera, van rebre una trucada de nit: «Tenim un nen no desitjat, el volen?». I van respondre: «És clar!»

Quan la meua mare biològica es va as-

sabentar que ma mare no tenia títol universitari i que el meu pare ni tan solament tenia el graduat escolar es va negar a signar els papers d'adopció definitius. Però va canviar de parer, al cap d'uns mesos, quan els pares li van prometre que algun dia hi aniria, a la universitat. I als disset anys vaig anar a la universitat. Innocent, en vaig triar una de tan cara com Stanford i tots els estalvis dels meus pares, de classe obrera, se'n van anar en la matrícula. Sis mesos després jo no havia estat capaç d'apreciar el valor del seu esforç. No tenia idea de què volia fer a la vida i tampoc no sabia si la universitat m'ajudaria a esbrinar-ho. I jo allà, despenent tots els diners que els pares havien estalviat durant tota la vida. Vaig decidir retirar-me i confiar que tot anés bé. Aquell moment va ser aterridor, però mirant enrere és una de les millors decisions que hagi pres mai. Vaig deixar les classes obligatòries, que no m'interessaven, i vaig començar a assistir irregularment a les que em semblaven interessants.

No tot va ser romàntic. No tenia lloc on dormir, i dormia a terra de les cel·les dels amics, portava ampolles de

» Heu de confiar en alguna cosa, la que sigui.
Mai no he abandonat aquesta perspectiva
i és la que ha marcat la diferència en la meua vida

Coca-Cola als dipòsits per poder comprar menjar i feia onze quilòmetres, travessant la ciutat cada diumenge de nit, per aconseguir un bon àpat la setmana al temple dels Hare Krishna. M'encantava. La majoria de coses amb què vaig ensopegar, seguint la meua curiositat i intuïció, van resultar després inestimables. Per exemple, en aquell temps Reed College potser oferia la millor instrucció en cal·ligrafia del país. Tots els cartells, totes les etiquetes de tots els calaixos del campus eren bellament escrits en cal·ligrafia a mà. Com que havia abandonat el curs i no havia d'assistir a les classes normals, vaig apuntar-me a una classe de cal·ligrafia. Vaig aprendre què eren la pòlissa serif i la sans serif, la variació espacial entre combinacions de lletres diverses, què fa que la gran tipografia sigui allò que és. Era una cosa artísticament bella, històrica, com la ciència no aconsegueix de capturar-la, i la vaig trobar fascinant.

A priori, res de tot això no tenia una aplicació pràctica en la meua vida. Però deu anys després, quan dissenyava el primer ordinador Macintosh, tot va tenir sentit per a mi. El Mac va ser el primer ordinador amb una bella tipografia. Si mai no hagués assistit a aquest únic curs universitari, el Mac mai no hauria tingut gaires pòlisses proporcionalment espaiades. I com que Windows no va fer sinó copiar Mac, probablement tampoc cap

PC no en tindria cap. Si mai no hagués deixat la universitat, mai no hauria assistit a aquestes classes de cal·ligrafia, i els ordinadors personals no tindrien la meravellosa tipografia que ara tenen. Naturalment, que era impossible de connectar punts mirant cap al futur quan jo era a la universitat. I nogensmenys és ben bé això que va passar, mirat retrospectivament al cap de deu anys.

Hi insisteixo, no es poden connectar els punts mirant cap al futur, només es poden connectar mirant cap al passat. Per tant, heu de confiar que els punts, d'alguna manera, es connectaran en el vostre futur. Heu de confiar en alguna cosa, la que sigui. Mai no he abandonat aquesta perspectiva i és la que ha marcat la diferència en la meua vida.

La segona història té a veure amb l'amor i la pèrdua. Vaig ser afortunat perquè vaig descobrir aviat què volia fer a la vida. Woz i jo vam començar Apple al garatge dels meus pares, quan tenia vint anys. Vam treballar de valent, i al cap de deu anys Apple havia crescut, a partir de nosaltres dos, fins a esdevenir una companyia amb més de quatre mil treballadors i amb un moviment de dos mil milions de dòlars. Havíem presentat la nostra creació més grandiosa, el Macintosh, un any abans i jo acabava de fer els trenta.

I aleshores em van despatxar. Com et poden despatxar d'una companyia que

has fundat tu? Bé, amb el creixement d'Apple vam contractar una persona que em va semblar que tenia molt de talent per a dirigir la companyia amb mi. Els primers anys les coses van anar bé. No obstant això, la nostra visió de futur va començar a bifurcar-se i finalment vam tenir una topada. Quan això va passar, la direcció li va donar la raó. D'aquesta manera als trenta anys era fora d'Apple. Havia perdut allò que havia estat el centre de tota la meua vida adulta. Va ser devastador. Durant uns quants mesos no vaig saber ben bé què fer. Em semblava que havia decebut la generació d'empresaris anterior, que havia deixat caure el relleu en el moment de passar-me'l. Em vaig trobar amb David Packard i Bob Noyce i vaig provar de disculpar-me per haver-ho engegat tot a rodar tan estrepitosament. Va ser un fracàs públic absolut; tant, que vaig pensar fins i tot a deixar Silicon Valley. Però, molt a poc a poc, vaig començar a entendre alguna cosa. Que encara estimava allò que feia. El daltabaix d'Apple no m'havia fet canviar, en això, ni un mil·límetre. M'havien foragitat, però continuava enamorat. I vaig tornar a començar.

Llavors no ho vaig entendre, però l'acomiadament d'Apple va ser la millor cosa que podia haver-me passat. La feixuguesa de l'èxit va ser substituïda per la il·luminació de tornar a ser un principiant. Això em va alliberar i vaig entrar

L'acomiadament d'Apple va ser la millor cosa que podia haver-me passat. La feixuguesa de l'èxit va ser substituïda per la il·luminació de tornar a ser un principiant

en una de les etapes més creatives de la meva vida. Durant els cinc anys següents vaig fundar una companyia anomenada NeXT, una altra empresa anomenada Pixar, i em vaig enamorar d'una dona sorprenent que va esdevenir la meva muller. Pixar va continuar i va crear el primer film animat per ordinador del món, 'Toy Story', i ara és l'estudi d'animació de més èxit del món. En un capgirament dels fets, Apple va comprar NeXT, vaig tornar a Apple i la tecnologia que desenvolupàvem a NeXT és el cor de l'actual renaixement d'Apple.

Amb Laurene tenim una meravellosa família. Estic molt segur que res d'això no hauria passat si no m'haguessin despatxat d'Apple. Va ser una medecina amarga, però crec que el pacient la necessitava. A vegades la vida et clava un cop de mall al cap. No perdeu la fe. Estic convençut que l'única cosa que em va permetre de continuar va ser que jo estimava les coses que feia. Heu de trobar què estimeu. I això tant val en la feina com en l'amor. La feina omplirà una gran part de la vostra vida, i l'única manera de sentir-se'n realment satisfet és de fer allò que creieu que és una gran feina. I l'única manera de fer una gran feina és d'estimar-la. Si encara no l'heu trobada, continueu cercant. No us atureu. Igual que amb les coses del cor, prou que ho sabreu, quan l'haureu trobada. I igual que qualsevol relació important, millo-

rarà amb el pas dels anys. Continueu cercant, doncs. I no us atureu.

La tercera història és sobre la mort. Quan tenia disset anys vaig llegir una cita que deia, si fa no fa: «Si vius cada dia com si fos l'últim, és molt probable que algun dia facis allò que toca». Em va impressionar i aquests últims trenta-tres anys, quan em miro al mirall cada matí, em demano: «Si avui fos l'últim dia de la meva vida, faria això que sóc a punt de fer?» I sempre que la resposta ha estat que no uns quants dies seguits, sé que necessito canviar alguna cosa.

Recordar que em moriré aviat és l'eina més important que he trobat per a prendre les grans decisions de la meva vida. Perquè gairebé totes les expectatives externes, tot l'orgull, tota la por de la vergonya o del fracàs..., tot desapareix a les portes de la mort, i no resta sinó allò que és realment important. Recordar que moriràs és la millor manera que sé de no caure en el parany de pensar que tens res a perdre. Ja vas nu. No hi ha cap raó per a no seguir al teu cor.

Fa gairebé un any em van diagnosticar càncer. Em van fer un escàner a les 7.30 del matí, i s'hi veia clarament un tumor al pàncrees. Ni sabia què era el pàncrees! Els metges em van dir que era molt probable que fos una mena de càncer inguarible i que segurament la vida no m'allargaria més de sis mesos. El metge em va aconsellar que me n'anés a casa i

arreglés les coses, que és el codi mèdic per a preparar-te a morir. Significa que has de provar de dir als teus fills en pocs mesos què pensaves dir-los durant els deu anys vinents. Significa assegurar-te que ho tens tot resolt, perquè la família s'ho trobi tot tan fàcil com sigui possible. Significa acomiadar-te.

Vaig viure amb aquesta diagnosi tot el dia. A la tarda em van fer una biòpsia: em van ficar un endoscopi coll avall, a través de l'estómac i dels intestins, van punxar amb una agulla el pàncrees i van treure unes poques cèl·lules del tumor. M'havien sedat, però la meva dona, que era allà, em va explicar que, quan van examinar les cèl·lules al microscopi, els metges van començar a plorar perquè van descobrir que era una forma molt rara de càncer pancreàtic, que es podia guarir amb cirurgia. Em van operar i ara estic bé. Mai no he estat tan a prop de la mort i espero que així sigui unes quantes dècades més.

Com que he viscut aquesta experiència, puc parlar de la mort amb una mica més de certesa que quan era un simple concepte intel·lectual: Ningú no es vol morir. Ni la gent que vol anar al cel es vol morir per anar-hi. La mort és el destí que tots compartim. Ningú no se n'escapa. I és com ha de ser, perquè la mort és molt probable

» A vegades la vida et clava un cop de mall al cap. No perdeu la fe.
Estic convençut que l'única cosa que em va permetre
de continuar va ser que jo estimava les coses que feia

que sigui la millor invenció de la vida. És la seva agent de canvi. Elimina allò que és vell per deixar pas a allò que és nou. Ara mateix, vosaltres sou la novetat, però algun dia, no gaire llunyà, sereu els vells. I sereu eliminats. Em sap greu de ser tan tràgic, però és així. La vostra vida és limitada, no la malgasteu, doncs, vivint per altri. No us deixeu lligar pels dogmes, no visqueu dels pensaments d'altri. No deixeu que la fressa de les opinions d'altri apagui la vostra veu interior. I cosa més important encara, tingueu el valor de seguir el vostre cor i la vostra intuïció, perquè d'alguna manera ja sabeu allò que realment voleu arribar a ser. La resta és secundària.

Quan era jove hi havia una curiosa publicació, *The Whole Earth Catalogue*, una de les bíblies de la meva generació. Va ser ideada per un individu, l'Steward Brand, no gaire lluny d'aquí, a Menlo Park, i hi va posar un toc poètic. Era a final dels seixanta, abans dels ordinadors personals i de l'edició amb microordinadors. S'editava amb màquines d'escriure, tisores i càmera Polaroid. Era com una mena de Google amb cobertes de cartolina, trenta-cinc anys abans que aparegués Google. Era idealista i ple de bells recursos i de grans conceptes. Steward i el seu equip en van publicar uns quants números de *The Whole Earth Catalogue* i després, quan ja feia el curs normal, en van pu-

blicar l'últim número. Era a mitjan anys setanta; jo tenia la vostra edat. A la contraportada de l'última edició, hi havia una fotografia d'una carretera enmig del camp a primera hora del matí. El peu de foto deia: «Continueu tenint gana. Continueu essent esbojarrats». Va ser el seu missatge de comiat. Sempre he volgut ser així. I ara que sou a punt de graduar-vos, de començar de nou, és això que us desitjo: Continueu tenint gana. Continueu essent esbojarrats. Moltes gràcies a tots».◀

012

La Generalitat t'ajuda en tot moment

Més que un número, un munt de solucions.

Consultes, tràmits, queixes i suggeriments

Per telèfon

012 24h al dia
tots els dies de l'any.

Per Internet

Contacte
gencat.cat/contacte

Oficina Virtual de Tràmits
gencat.cat/ovt

Presencialment

Oficines d'Atenció Ciutadana
a Catalunya:

Barcelona

Carrer de Sant Honorat, 1-3
T. 93 402 46 67

Cerdanya

Plaça del Rec, 5 Puigcerdà
T. 972 88 03 11

Girona

Plaça de Pompeu Fabra, 1
T. 872 975 000

Lleida

Carrer de Lluís Companys, 1
T. 973 70 35 00

Tarragona

Carrer de Sant Francesc, 3 entl.
T. 977 23 65 59

Terres de l'Ebre

Carrer Jaume I, 2-4 Amposta
T. 977 70 53 19

Serveis d'informació

Al mòbil

Accedeix als serveis
de gencat.mobi:
El temps, trànsit,
rodalies, mou-te...

A Twitter

Segueix @012
per conèixer la informació
de la Generalitat
i fer-hi consultes.

www.gencat.cat

Establiment: 0,33€ . Cost/min: 0,087€
Tarifació per segons. IVA INCLOS

**Generalitat
de Catalunya**

Sealth (c.1780-1866)
Cap de les tribus ameríndies duwamish i suquamish

CLÀSSIC

El cabdill Seattle. Un cavaller per instint. La seva eloqüència nativa. Etc., Etc.

La terra no pertany a l'home és un text en defensa de la natura escrit el 1972 pel guionista de cinema Ted Perry pel film Home. Perry s'inspirà en el discurs que el cap de les tribus ameríndies duwamish i suquamish Sealth —la ciutat de Seattle s'anomena així en honor seu—, pronuncià suposadament l'11 de març de 1854 davant del governador de l'estat de Washington Isaac Stevens. El text de Perry ha estat considerat erròniament com el veritable discurs de Sealth i ha esdevingut des de mitjans dels anys 1970 un popular manifest ecologista. Però tot el que sabem del cert del discurs de Sealth és la crònica que amb el títol «El cabdill Seattle. Un cavaller per instint. La seva eloqüència nativa. Etc., Etc.», va publicar el coló Henry A. Smith al diari *Seattle Sunday Star* el 29 d'octubre de 1887, més de 33 anys després que fos pronunciat. Aquesta és la crònica de Henry A. Smith:

El venerable cabdill Sealth era l'indi més gran que he vist mai, i de lluny el de semblança més noble. Feia aproximadament un metre vuitanta en els seus mocassins, amb espatlles amples, tronc poderós i ben proporcionat. Els seus ulls eren grans, expressius, de mirada intel·ligent, amigables quan estava en repòs, i reflectien fidelment els diversos estats d'ànim del gran esperit que mirava a través seu. Normalment era solemne, silenciós i digne, tot i que en les grans ocasions es movia entre les multituds aplegades com un Tità entre liliputencs, i la més mi-

nima paraula que pronunciava era llei.

Quan s'aixecava per parlar en una assemblea o per aconsellar, totes les mirades es dirigien cap a ell, i llavors frases profundes, eloqüents i sonores brollaven de la seva boca com el brogit incessant de les cascades que brollen de fonts infinites, i els seu capteniment era tan noble com el del cap militar més cultivat al comandament de les forces d'un continent sencer. Ni la seva eloqüència, la seva dignitat i la seva elegància eren adquirides, sinó que van néixer amb ell de la mateixa manera que les fulles i les flors formen part de l'ametller florit.

La seva influència era meravellosa. Hauria pogut ser un emperador, però tots els seus instints eren democràtics i governava els seus lleials súbdits amb una amabilitat i amb una bondat paternals.

Les marcades atencions que li prodigaven els homes blancs l'afalagaven, especialment quan participava en els seus àpats, i en aquelles ocasions manifestava més que en cap altra els seus instints de cavaller.

Quan el governador Stevens va arribar per primer cop a Seattle i va comunicar als nadius que havia estat nomenat Delegat d'Afers Indis pel Territori de Washington, li van dedicar una efusiva recepció davant de l'oficina del Dr. Maynard, prop de la riba, a Main Street. La badia era plena de canoes que xi-pollejaven, i la costa estava tota poblada per una multitud de pellrogos que es movien i xiuxiuejaven, fins que la poderosa veu del cabdill Sealth va començar a parlar dirigint-se a la immensa multitud, com un potent toc de diana, i immediatament es va fer el silenci, un silenci perfecte com el que s'esdevé

*Traducció de Gerard Sugranyes

després de l'espetec d'un llamp en una tempesta sense núvols.

Llavors el Dr. Maynard va presentar el governador a la multitud de nadius, i tot seguit el governador va començar a explicar, amb un estil familiar, planer i directe, quina era la seva missió allà, una missió que nosaltres ja coneixem prou bé sense que calgui recordar-la.

Quan ell es va asseure, es va aixecar el cabdill Sealth, amb tota la dignitat d'un senador amb la responsabilitat d'una gran nació sobre les seves espatlles. Va col·locar una mà sobre el cap del governador i, amb el dit índex de l'altra mà apuntant poc a poc cap al cel, va començar a pronunciar el seu memorable discurs en un to solemne i profund:

«El cel ha plorat llàgrimes de compassió pels nostres pares durant innumerable segles, i allò que per nosaltres sembla etern, pot acabar canviant. Avui potser el dia és clar, però demà el cel pot estar cobert de núvols. Les meves paraules són com les estrelles que no es ponen mai. Washington, el Gran Cap (els indis, al principi, creien que Washington encara era viu. Sabien que era el nom d'un president, i quan van sentir parlar sobre «el president a Washington» van confondre el nom de la ciutat amb el de la persona que governava. Pensaven, també, que el rei Jordi encara era el rei

d'Anglaterra, perquè els comerciants de la badia de Hudson s'anomenaven «*King George men*», «els homes del rei Jordi». L'empresa es va guardar prou d'explicar als nadius aquesta innocent confusió, ja que opinaven que els indis els respectarien més d'aquesta manera que si sabien que ara hi havia una dona al capdavant de la corona d'Anglaterra. Alguns hem après que no) podrà confiar en allò que li digui el cabdill Sealth, amb la mateixa certesa amb què els nostres germans rostres pàl·lids poden confiar en la successió de les estacions de l'any. El fill del cabdill blanc diu que el seu pare ens envia un missatge d'amistat i de bona voluntat. És un gest molt amable, ja que ell sap que no necessita la nostra amistat, perquè la seva gent és molt nombrosa. Són com la gespa que cobreix els vastos prats, mentre que nosaltres som pocs i semblem els arbres que hi ha aquí i allà en una planura escombrada per una tempesta.

El gran, i suposo que també bo, cabdill blanc, ens fa saber que vol comprar les nostres terres però que està disposat a reservar-nos-en prou per viure-hi còmodament. És un oferiment en efecte generós, ja que els pellroges ja no tenim drets que hagin de ser respectats; és també un oferiment encertat, perquè ja no necessitem cap gran país

per viure. Hi va haver un temps en què la nostra gent cobria tot aquest país de la mateixa manera que les onades d'una mar arrissada cobreix el seu terra ple de petxines. Però d'això ja fa molt de temps, tant com de la grandesa de les tribus ja gairebé oblidades. No lamentaré el nostre ocàs prematur, ni retrauré als meus germans rostres pàl·lids que l'hagin accelerat, perquè potser nosaltres, també, hi tenim part de responsabilitat.

Quan els nostres joves s'enfureixen per una injustícia real o imaginària i es desfiguren el rostre amb pintura negra, el cor també se'ls desfigura i se'ls torna negre, són cruels i implacables sense límit i els nostres ancians no són capços de refrenar-los.

Però tinguem l'esperança que les hostilitats entre els pellroges i els seus germans rostres pàl·lids no es tornin a produir mai més. Tenim tot a perdre i res a guanyar.

És cert que la venjança, per als nostres joves valents, és considerada com a victòria, fins i tot si els costa la vida, però els ancians que romanen a casa en temps de guerra i les ancianes que poden perdre els fills saben que no és així.

El nostre gran pare Washington, perquè suposo que ara és el nostre pare

tal com és el vostre, ja que el rei Jordi ha mogut les seves fronteres cap al nord... El nostre gran pare bondadós, com deia, mana que se'ns comuniqui a través del seu fill, qui sens dubte és un gran líder per al seu poble, que si fem com ell desitja, ens protegirà. Els seus exèrcits valents seran per a nosaltres com un mur de fortalesa erigit i els seus grans bucs de guerra ompliran els nostres ports perquè els antics enemics del nord, els tsimshian i els haides, no tornin a atemorir les nostres dones i els nostres ancians. Llavors ell serà el nostre pare i nosaltres serem els seus fills. Però podrà mai arribar a ser així? El vostre Déu estima el vostre poble i odia el meu; envolta l'home blanc amb els seus braços plens de força i amb amor i el guia com un pare guia el seu fill petit, però descuida els seus fills de pellroja. Fa que el vostre poble s'enforteixi cada dia i ben aviat omplirà la terra, mentre que la meva gent recula a gran velocitat com la marea i mai no tornarà a fluir. El Déu de l'home blanc no pot estimar els seus fills de pellroja, perquè, si els estimés, els protegiria. Semblen orfes incapaces de trobar ajuda. Aleshores, com podem ser germans? Com pot el vostre pare ser també el nostre pare, portar-nos prosperitat i fer-nos somiar amb una grandesa que retorna?

A nosaltres el vostre Déu ens sembla parcial. Es va acostar a l'home blanc, però nosaltres no el vam veure mai ni en vam sentir la veu. Va atorgar lleis a l'home blanc, però no va tenir cap paraula per als seus fills de pellroja, amb una població de milions que omplia aquest vast continent igual que els estels omplen el firmament. No, som races diferents i hem de continuar així per sempre més. No tenim gaire en comú. Les cendres dels nostres avantpassats són sagrades i l'indret de repòs final és terra consagrada, mentre que vosaltres us allunyeu de les tombes dels vostres pares, aparentment sense recança.

La vostra religió fou escrita sobre taules de pedra pel dit de ferro d'un Déu iracund, perquè no us n'oblideu. L'home de pellroja no ho podrà recordar o comprendre mai.

La nostra religió està formada per les tradicions dels nostres avantpassats, els somnis dels nostres ancians, que van rebre de mans del Gran Esperit, i les visions dels nostres líders, i està escrita en els cors del nostre poble.

Els vostres morts us deixen d'estimar i deixen d'estimar també les llars on van néixer així que travessen els portals de la tomba. Deambulen lluny, més enllà dels estels, ben aviat són oblidats i mai més no retornaran. Els nostres morts

mai no obliden el món preciós que els va donar la vida. Continuen estimant els rius sinuosos, les altes muntanyes i les valls aïllades, enyoren amb l'afecte més tendre els vius amb cor solitari i sovint tornen per visitar-los i reconfortar-los.

La nit i el dia no poden conviure. L'home de pellroja mai no ha rebutjat la proximitat de l'home blanc, tal com la boira canviant sobre el vessant de la muntanya s'esvaeix davant del sol ardent del matí.

Tanmateix, la vostra proposta sembla justa i crec que la meva gent l'acceptarà i es retirarà a la reserva que els ofereix. Hi viurem apartats i en pau, ja que les paraules del Gran Cap Blanc semblen ser la veu de la Natura que parla al meu poble des de l'espessa tenebra que s'acumula sobre ells com una boira densa que sura terra endins des de la mar de mitjanit.

No importa gaire on passarem la resta de les nostres vides; no som gaires. La nit de l'indi promet ser fosca. No hi ha cap estel brillant sobre l'horitzó. El vent, amb la veu trista, gemega en la distància. Una Nèmesi lúgubre de la nostra raça segueix la pista de l'home de pellroja i allà on sigui sentirà com s'acosten, amb seguretat, els passos del destructor caigut i es prepara per

trobar el seu destí, tal com fa l'animal ferit quan sent els passos del caçador que s'acosta. Al cap d'unes llunes i al cap d'uns hiverns, cap dels hostes poderosos que en el passat omplien aquesta vasta terra i que ara deambulen en grups fragmentats en enorme solitud romandrà per plorar a les tombes d'un poble que va ser tan poderós i esperançat com el vostre.

Però, per què ens hauríem d'afligir? Per què m'hauria de plànyer sobre el destí del meu poble? Les tribus estan formades per individus i no són millor del que ells són. Els homes van i vénen com les onades del mar. Una llàgrima, un esperit guardià, un cant fúnebre i desapareixen per sempre més de la mirada dels nostres ulls anhelosos. Fins i tot l'home blanc, el Déu dels quals hi va parlar i caminar, d'amic a amic, no està exempt del destí comú. Potser som germans al cap i a la fi. Ja veurem.

Estudiarem la vostra proposta i, quan haguem pres una decisió, us la farem saber. Però si l'acceptem, aquí i ara declaro la primera condició: que no renunciarem al privilegi de poder visitar les tombes dels nostres avantpassats i amics sense ser molestats. Cada indret d'aquesta terra és sagrat per al meu poble. Cada turó, cada vall, cada plana i cada bosc està consagrat per algun

record afectuós o per una experiència trista de la meva tribu. Fins i tot les roques, que sembla que s'estiren sense importància mentre es rosteixen al sol al llarg de la costa silenciosa amb una grandesa solemne, s'esgarriren amb els records d'esdeveniments del passat relacionats amb el destí del meu poble, i la pols mateixa de sota els vostres peus respon amb més afecte a les nostres petjades que a les vostres, perquè són les cendres dels nostres avantpassats i els nostres peus descalços són conscients de l'empatia, ja que el terra és ric amb la vida dels nostres parents.

Els guerrers difunts, les mares afectuoses i les mosses amb el cor ple de joia, així com els infants que van viure i van xalar aquí, els noms dels quals ja s'han oblidat, encara estimen aquestes solituds, i els profunds refugis al crepuscle es fan més foscos amb la presència d'esperits morenos. I quan el darrer pelloja hagi sucumbit de la terra i la seva memòria entre els homes blancs hagi esdevingut un mite, aquestes costes tindran eixams dels morts invisibles de la meva tribu. I quan els fills dels vostres fills creguin que estan sols al camp, a la botiga, al magatzem, a la carretera o en el silenci dels boscos, no ho estaran. A la terra no hi ha cap indret dedicat a la soledat. De nit,

quan els carrers de les vostres ciutats i pobles estiguin en silenci i penseu que estan deserts, en realitat s'hi apinyaran els hostes que retornen, que en el passat omplien i que ara encara estimen aquesta terra preciosa. L'home blanc no estarà mai sol. Deixem que sigui just i que tracti amb afecte el meu poble, ja que els morts no són impotents.»

Hi va haver altres ponents, però no vaig prendre'n apunts. La resposta del governador Stevens va ser breu. Es va limitar a prometre que s'hi reuniria en consell general en un futur per debatre el tractat que se'ls havia proposat. La promesa d'adhesió al tractat del cabdill Sealath, un cop ratificat, es va complir al peu de la lletra, ja que ell era l'amic fidel i incondicional de l'home blanc. El text anterior no és més que un fragment del seu discurs, un fragment al qual li manca l'encís, la gràcia i l'honestetat originals del vell i savi orador i de l'ocasió. ◀

Francesc Roca
Professor d'Economia de la UB
froca@ub.edu

L'Aptitud Econòmica de Catalunya, de Carles Pi i Sunyer

He estat temptat de triar algun dels molts volums de les aventures de Guillermo Brown de Richmal Crompton —que es van començar a publicar el 1922, amb *Just William*— perquè penso que em van ajudar a trobar aquell difícil i necessari equilibri entre la bona educació i la informalitat. També, és clar, *La volta al món en vuitanta dies* de Jules Verne. Per mi, el Reform Club que hi descriu esdevindria una referència. I el llibre que des de 1969 em llegeixo més sovint, a trossets, pràcticament dia sí, dia també, són els setze volums de la primera edició de *Gran Enciclopèdia Catalana*. Els he hagut de reenquadernar en diferents moments i, de fet, tornen a estar «delicats». M'he tret el barret cent vegades davant de Max Canher, Enric Lluch, Joan Fuster, Jordi Carbonell, Josep Maria Ainaud, Eulàlia Duran —fa poc m'he llegit una sensacional entrada seva de *Carles I*—, Teresa Lloret, Ernest Lluch, Joan-Manuel Giral, Carme Massana, Roger Aliet, Malgalida Tomás, Francesc Pérez Moragón i tants altres.

Però finalment m'he decantat pels dos volums de *L'Aptitud Econòmica de Catalunya* de Carles Pi i Sunyer. Com que van ser publicats entre el 1927 i el 1929, no els vam incloure al llibre que vaig fer amb Francesc Artal, Emili Gasch i Carme Massana sobre el pensament econòmic dels anys 1930. De fet, però, si l'haguéssim entès millor, hauríem trobat la manera per a fer-lo «sortir» en el llibre. La veritat és que m'ha costat anys entrar-hi, i penso que, a desgrat de ser considerat un clàssic del pensament polític català, és un llibre poc llegit, perquè no és un llibre gens fàcil de llegir. Sota la fluïdesa i l'elegància de

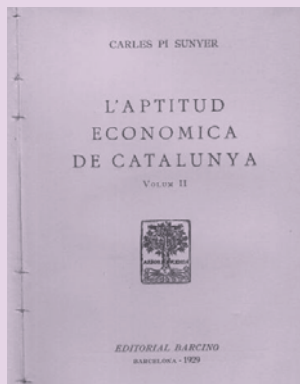
les seves pàgines s'amaga una visió molt intel·ligent i gens tòpica de la societat catalana. Dels catalans i les catalanes de tots els temps. I de dins i de fora de la Catalunya europea.

No separa, com se segueix fent 80 anys més tard, economia, cultura i política. No separa les —imprescindibles— estadístiques i les —necessàries— narracions. Recull, sistematitza i insinua sense verbalisme i sense caure en els múltiples paranys dels doctrinarismes més o menys encoberts. I parla d'economia, és clar. Com, malauradament, fan molt pocs assagistes catalans. Pi i Sunyer sap que hi ha (a) classes socials, i s'atreveix a reflexionar no només sobre burgesos i obrers, sinó també sobre les classes mitjanes; (b) dones, i és conscient que l'estatus jurídic de les catalanes no és cap floritura; (c) caritat, que en les anàlisis dels economistes sembla inexistent; (d) innovacions catalanes que poden capgirar molts processos socials; i (e) catalans pel món —amb aportacions, sovint, doblement útils— amb una empena expansiva i coratjosa. ◀

Sota l'elegància de les seves pàgines s'amaga una visió molt intel·ligent i gens tòpica de la societat catalana. Dels catalans de tots els temps. I de dins i de fora de la Catalunya europea

Carles Pi i Sunyer
(Barcelona, 1888 - Caracas, 1971)

L'Aptitud Econòmica de Catalunya
Editorial Barcino
2 Volums
Barcelona, 1927-1929

Al darrer d'un *look* perfectament britànic, l'enginyer republicà Carles Pi i Sunyer va fer aportacions de primera fila en camps molt diversos: l'ensenyament tècnic, el coneixement de l'economia catalana i de la història de Veneçuela, l'anàlisi política, el periodisme cultural, la poesia, la memorialística, els estudis sobre el futur. Com succeeix en d'altres casos —Pere Corominas, Francesc Cambó, Jaume Miravittles— és difícil definir-lo en poques paraules. I més quan la seva obra escrita s'ha publicat tard, de forma dispersa, i fins i tot roman inèdit un text important: *En el umbral del futuro*. ◀

La primera edició del llibre imprès per Joan Sallent de Sabadell de forma acuradíssima comença amb una bibliografia distribuïda en sis seccions —psicologia econòmica catalana; història econòmica catalana; activitats econòmiques i tècniques catalanes; descripcions de Catalunya i cites referents al caràcter dels catalans; biografies i necrologies; i obres auxiliars i de caràcter general— que ens serveixen per mostrar la pluralitat de punts de vista que Pi i Sunyer aglutina en el llibre. Segueixen set capítols a cada volum. I cada capítol s'organitza en epígrafs numerats —36 en el primer volum i 45 en el segon— i remet a unes notes que són com *abstracts* d'uns llibres que seria fantàstic que existissin. És un llibre difícil de trobar, i cercar-lo a les llibreries de vell només és més senzill gràcies a l'edició que la Diputació de Barcelona i La Magrana van fer el 1983. ◀

Sebastià Bennasar
Periodista i escriptor
ballaruga1@gmail.com

A la recerca d'en Forrester, de Gus Van Sant

Que Gus Van Sant no és un director de cine conformista és quelcom que es pot observar a la seva filmografia, on la recerca de personatges i arguments amb una marcada tendència de cinema social és una de les característiques principals: *Drugstore Cowboy*, *My Own Private Idaho*, *Elephant*, *Last Days*, *Milk*... són alguns dels grans títols de la seva carrera. Dins la trajectòria de Van Sant hi ha dos films que tenen una certa similitud: *L'indomable Will Hunting*, —*Good Will Hunting*— de 1997 i *A la recerca d'en Forrester* —*Finding Forrester*— de 2000. Es tracta de dues cintes on els protagonistes són joves amb el cervell extraordinàriament desenvolupat tot i que en dos àmbits molt diferenciats.

L'inici de *A la recerca d'en Forrester* ens endinsa en un llarg pla seqüència a través del barri del Bronx, a la ciutat de Nova York, mentre la banda sonora que l'acompanya és una cançó de rap que ens serveix d'enquadrament per al tipus de personatge que trobarem. Acte seguit hi apareix en Jamal Wallace, —interpretat per Rob Brown— el co-protagonista del film jugant a bàsquet al carrer amb els seus amics. La següent escena es produeix a l'interior d'una escola on hi ha en Jamal i els seus companys d'institut en una classe de literatura. Des del principi, doncs, Gus Van Sant ens mostra allò que ens vol explicar, la història d'un noi negre en un barri marginal i un procés de redempció a través del coneixement i de la paraula escrita.

Abans d'entrar en olivetes, convindria fer un resum ràpid del film sense xafar la guitarra a ningú.

Aquesta és la història d'un noi negre de barri —el Bronx— que a l'escola no fa res per destacar però que té uns resultats increïbles a les proves estatals i que és un jove talent literari amb un gran potencial per al bàsquet. Aquest noi coneixerà un escriptor que viu sol a casa seva amb un caràcter molt peculiar: va fer un llibre de gran èxit fa molt temps i es va tancar, completament aïllat. Potser podríem afegir que aquest personatge es basa remotament en la figura de l'escriptor nord-americà J. D. Salinger i que la interpretació —sensacional— és de Sean Connery la qual cosa és sempre un sinònim de qualitat i garantia.

La pel·lícula inquieta si hom pensa en els barris marginals —i fins i tot en les ciutats marginals— dels Països Catalans, uns espais físics on els adolescents talentosos i amb aptituds per a l'estudi s'amaguen com en Jamal per no destacar per sobre de la col·lectivitat, que prima la mediocritat per sobre de tot. Ser brillant en aquests barris no està gens ben vist. Per desgràcia vivim en uns temps on el talent estudiantil no està gens a l'alça i en un país on l'ensenyament tendeix cada vegada més al model americà que reflecteix la pel·lícula, amb escoles de secundària i universitats només a l'abast d'aquells que la puguin pagar.

A la vegada, la cinta ens planteja els interrogants que es manifesten cada vegada que algú gosa demanar quina és la funció social de l'escriptor —podeu posar-hi qualsevol mena d'artista. El protagonista que interpreta Connery ens mostra un escriptor que ha decidit defugir el món, tancar-se a la seva torre d'ivori i fer la seva vida allunyat d'una civilització que

Si donam per perdut l'ensenyament públic
—i la sanitat—, entrarem en un món on la gent només valdrà pels
seus diners, pel color de la pell i per allà on ha estudiat

no entén i que per ventura l'ha expulsat. És un model de personatge que contrasta de forma essencial amb aquest món virtual on tots vivim exposats, on les xarxes socials han donat una visibilitat als escriptors que per ventura fins ara mai no havien tengut, un món on no tan sols és important escriure llibres bons sinó que l'autor s'ha d'esforçar al màxim per vendre'ls —i de fet, aquest és el barem que impera, les xifres de venda, no la qualitat de l'obra— fins al punt d'haver de ser forçosament a Facebook i a Twitter.

I després hi ha encara un altre tema de debat encara més interessant: què és la literatura avui en dia i quin paper té en les nostres societats? Evidentment, no hi ha respostes per aquestes tres grans qüestions, o com a mínim respostes úniques, perquè cap d'elles no és una pregunta «tipus sopa» —ho entendreu en veure la pel·lícula. Possiblement per això a mi i al meu amic Salvador Iborra, el poeta assassinat a Barcelona el 29 de setembre, aquesta pel·lícula ens agradava molt. De fet, l'he elegida precisament perquè és una forma de continuar recordant la seva acció i la seva obra. D'una banda ell vivia al món i va decidir fer una petita actuació —recuperar una bicicleta robada— que li va costar la vida. És a dir,

va ser un ciutadà i es va comportar com a tal, amb noblesa. De l'altra, amb els seus versos, també va intentar canviar el món, o un petit món, o un petit bocí de món.

Ens hauríem de preguntar més sovint a quina mena de societat vivim si els adolescents de divuit anys es passen amb ganivets robant i matant ciutadans enlloc de ser a les escoles i hauríem de recordar que a les escoles i especialment als centres de secundària allò que hi haurien de fer els mestres és ensenyar, perquè l'educació s'hauria d'aprendre a casa. Aquesta pel·lícula ens ensenya que la fractura social és quelcom que existeix als nostres carrers, però que de vegades els tòpics són només això, tòpics, i que si donam per perdut el sistema de l'ensenyament públic —i la sanitat—, llavors haurem fracassat totalment i entrarem en un món on la gent valdrà exclusivament pels seus diners, pel color de la pell i per allà on ha estudiat. Per ventura la funció de l'escriptor seria alertar de tot això, però és clar, aquesta no és pas una pregunta «tipus sopa». ◀

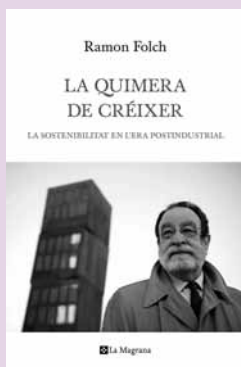

Sobre la violència

Hannah Arendt

Angle Editorial
Barcelona, 2011

Primera traducció al català d'un dels llibres claus del segle XX sobre les relacions entre poder i violència. L'autora, supervivent de l'Holocaust, va escriure aquesta obra, interpellada pels esdeveniments de la dècada de 1960. Reflexions sobre el significat de paraules tan decisives com poder, fortalesa, força, autoritat i violència, conceptes que encara avui utilitzem com a sinònims tot ignorant el seu significat lingüístic i sobretot, la realitat que els correspon. ◀

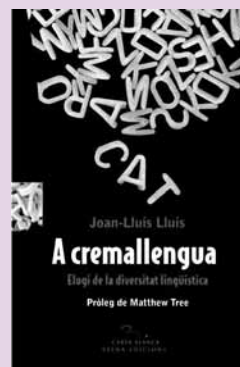

La quimera de créixer

Ramon Folch

La Magrana
Barcelona, 2011

Aportació rigorosa al pensament sostenibilista que parteix d'una anàlisi allunyada dels fonamentals d'una economia que només sembla dependre del creixement de la facturació. L'obra mostra com les disfuncions ambientals no són altra cosa que disfuncions socials i econòmiques i emfatitza el paper determinant que l'energia tindrà en els ineluctables canvis que s'acosten. ◀

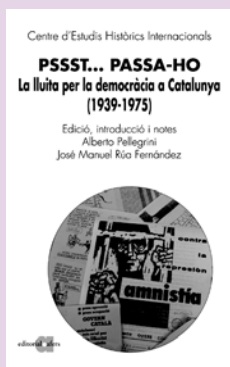

A cremallengua

Joan-Lluís Lluís

Viena Edicions
Barcelona, 2011

A través de cròniques breus, sempre amenes i accessibles al lector no especialitzat, l'autor ens mostra l'enorme valor de la riquesa de les llengües del món i dóna veu a les llengües en perill d'extinció que els intents d'uniformització lingüística volen relegar al silenci. ◀

Pssst... passa-ho

Alberto Pellegrini i José Manuel Rúa

Editorial Afers

Catarroja, 2011

Repàs, sintètic però acurat, de la història de l'oposició democràtica durant la dictadura del general Franco, recolzat per documents originals produïts per tota mena de militants —anònims o amb projecció pública— i organitzacions anti-franquistes com ara partits polítics, sindicats i moviments socials. ◀

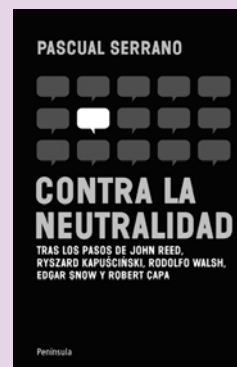
Els errors de les caixes

Antoni Serra Ramoneda

Viena Edicions

Barcelona, 2011

Les caixes van créixer en excés, van deixar de ser conservadores i van assumir actituds pròpies dels grans bancs. Aquests són els errors que l'autor, catedràtic d'Economia de l'empresa de la UAB i expresident de Caixa Catalunya, atribueix a les caixes catalanes, i que donen lloc a un nou mapa financer que ens acabarà afectant a tots. ◀

Contra la neutralidad

Pascual Serrano

Ediciones Península

Madrid, 2011

En una època on se sacralitza la neutralitat i l'equidistància, comprovem com són, precisament, els treballs de periodistes que van renegar d'aquests conceptes els que han aconseguit superar la barrera del temps. Amb l'objectiu de convertir el seu llegat en un referent creador, l'obra rendeix homenatge a, entre d'altres, John Reed o Robert Capa, professionals compromesos, que no van tenir por de prendre partit. ◀

EINES 16

PORTAL

Repensar la nació, construir l'Estat

Josep Huguet

INCORRECTE

En defensa dels deures

Oriol Illa

REPTES

Respostes subregionals als reptes globals

Daniel Nicholls

VOLTA EL MÓN...

L'eurozona i el risc de la triple D

Anna Herranz

...I TORNA AL BORN

A pilota passada

Vidal Vidal

NYERROS I CADELLS

Cal un codi ètic per a les xarxes socials?

Ramon Alcoberro

Genís Roca

ELECCIONS

Les eleccions de la revolta del gessamí

Antoni Segura

CONNEXIONS

Un nou model de prosperitat

Jordi Oliver

Empresa i economia productiva versus inestabilitat i crisi financera

Antoni Soy

Cooperativisme per sortir (bé) del túnel

Jordi Garcia

Internacionalització: el futur de l'economia catalana

Òscar Mascarilla

NAVEGADOR

Créixer per repartir o repartir per créixer

Marta Gonzalez

Enrique Jorge

FÒRUM

Germà Bel

«El futur és augmentar l'intercanvi amb la resta del món i rebaixar-lo respecte l'Estat espanyol »

Una conversa amb

Marcel Coderch

VARIABLES

Les quotes de gènere a examen

Tània Verge

FULL DE CàLCUL

El col·lapse i la reforma del sistema financer mundial (2007-2011)

Xavier Cuadras i Morató

ARXIU

Lluís Companys: aproximació a la bibliografia recent (2000-2010)

Josep Maria Figueres

EXPLORADOR

Identitat, nacionalisme i independentisme al Quebec

Agustí Nicolau Coll

FINESTRA

Discurs de Steve Jobs a la Stanford University

CLÀSSIC

El cabdill Seattle. Un cavaller per instint. La seva eloqüència nativa. Etc., Etc.

TRIBUT

L'Aptitud Econòmica de Catalunya, de Carles Pi i Sunyer

Francesc Roca

FILMOTECA

A la recerca d'en Forrester, de Gus Van Sant

Sebastià Bennasar

PUNT DE LLIBRES

